

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

TIL MINDE OM

CAND. JURIS

PETER MARTIN GERTZ

KØBENHAVN

1907

P. M. Gertz

TIL MINDE OM

CAND. JURIS

PETER MARTIN GERTZ

KØBENHAVN

1907

Efter min kære Søns Død fik jeg den Tanke, som bil-
ligedes af dem, der havde staaet ham og mig nær-
mest, at samle de smaa juridiske Afhandlinger, som han
dels selv havde faaet udgivet, dels efterladt i Manu-
skript, i en lille Bog. Denne Tanke har jeg nu sat i
Værk, og jeg bringer dem, der har hjulpet mig herved,
min hjærtelige Tak. Jeg sender da denne Bog, som ikke
kommer i Boghandelen, til dem, der har været min Søns
Venner eller haft Interesse for ham, og beder dem om at
modtage den som en Erindring om ham og om at ville
bevare ham i venligt Minde.

Kbhvn. i Okt. 1907.

M. Cl. Gertz.

/

Min kære, afdøde Ven Peter Martin Gertz's Fader har anmodet mig om at indlede de efterfølgende Afhandlinger med en lille Biografi af Gertz. Jeg har efterkommet denne Opfordring, til Trods for, at jeg meget vel vidste, at de Ord, jeg vilde kunne skrive, ikke vilde give det Billede af ham, som jeg saa gerne vilde give, og som han ogsaa fortjente, — det ualmindelige Menneske han var.

Jeg har i min lille Biografi ikke kunnet undgaa at nævne mig selv. Jeg beder dette undskyldt. Gertz's og mit Liv har gennem 12 Aar været saaledes sammenkædet, at vore Oplevelser og Minder for en meget stor Del var fælles; — derfor har jeg ikke kunnet skrive anderledes.

C. L. David.

PETER MARTIN GERTZ.

18. Juli 1879 — 7. Januar 1907.

Jeg husker endnu tydeligt den første Gang, jeg saa Peter Martin Gertz. Det var, da han søgte Optagelse i Metropolitanskolens 3die Klasse. Han var da omtrent 14 Aar gammel. Han kom fra det v. Westenske Institut, som lige var blevet opløst. Prøven til Metropolitanskolen bestod han let, og han anbragtes saa i den Klasse, hvor bl. a. jeg gik. I Begyndelsen saa' vi — og ikke mindst jeg — lidt skævt til den nye Kammerat; Drengene holder oftest ikke af, at nye Ansigter kommer ind i den sluttede Kreds; de betragtes med stærk Kritik og Mistro. Det varede imidlertid ikke længe, inden der her skete et Omslag. Den nye Kammerats stille og beherskede Væsen, hans store Elskværdighed og fremfor alt hans ualmindelige Dygtighed bevirkede hurtigt, at han optoges i Kredsen. Og for mit eget Vedkommende varede det heller ikke længe, inden det Venskab sluttedes, som intet gennem de mange Aar kølnede, men som kun for hvert Aar, der gik, blev inderligere og mere ubrødeligt.

Gennem hele sin Skoletid forstod Gertz — uden paa nogen Maade at være en »Læsehest« — at gøre sin Forberedelse saa fyldig og grundig, at han uden Sammen-

VIII

ligning var den af os, der paa de fleste Omraader sad inde med de bedste Kundskaber. Særlig over for Sprogundervisningen viste han stor Interesse; den Lethed, hvormed han tilegnede sig Sprog — og navnlig de døde — var ualmindelig og kunde ikke andet end beundres af os andre. Gertz var ubestridt Klassens Sprogautoritet. Var nogen af os i Tvivl om en eller anden Oversættelse, løstes Tvivlen først, naar Gertz havde afgivet sit Votum. Sikkert var der Stof i ham til en udmærket Filolog.

I Sommeren 1897 blev han saa Student med en smuk Udmærkelse; Aaret efter tog han Filosofikum, ligeledes med Udmærkelse. Han viste under sin Forberedelse til denne sidste Eksamen langt større Interesse og Forstaaelse af Faget end vi andre; og medens de fleste af os ganske lagde Filosofien paa Hylden, saa snart Eksamen var overstaaet, fortsatte han ivrigt sine Studier gennem alle de senere Aar; ja det er ikke for meget sagt, at Læsningen af filosofiske Værker var hans kæreste Læsning. Særlig i de to sidste Aar anvendte han den største Del af den Tid, Juraen levede ham, paa Studiet af Filosofi. Han var derfor ogsaa paa dette Omraade i Besiddelse af Kundskaber, der for en Ikke-Fagmand var ret ualmindelige.

Efter Studentereksamen valgte Gertz — ligesom jeg — Juraen til Hovedstudium. Som det var Skik og Brug, begyndte vi straks at gaa til Manuduktør. Megen Tid ofredes der dog ikke paa Juraen de første to Aar. Studentertilværelsen var alt for ny og interessant til, at vi med Alvor kunde kaste os over den — som det syntes os — noget tørre og specielle Jura; der var saa meget andet, vi gerne vilde give os af med, saa meget, vi gerne vilde høre og læse.

I de første Studenteraar blev Gertz en ret flittig

Gæst i Studenterforeningen. Frisindet i sine Anskuelser som han var — uden paa noget Punkt at være yderliggaaende, hvad der laa hans fine og beherskede Natur fjærnt — kom han ganske naturligt til at tilhøre Studenterforeningens liberale Fløj. Da dette Parti kom til Magten, var Gertz en kort Tid Medlem af Senioriatet. Han nedlagde dog snart sit Hverv, da den Tid, det optog ham, syntes ham alt for uforholdsmæssig stor.

Fra Efteraaret 1899 begyndte Gertz at tage ivrigere fat paa Juraen. Nogen Tid forinden havde han nødvendvungent maattet skifte Manuduktør, idet hans hidtidige Manuduktør, nuværende Professor Munch-Petersen, hvem Gertz satte megen Pris paa, og til hvem han lige til det sidste stod i Hengivenhedsforhold, netop da knyttedes til Universitetet og derfor maatte opgive sine Manuducender. Allerede i Foraaret 1900 opgav Gertz imidlertid sammen med mig Manuduktørstudiet for at læse videre paa egen Haand. Paa denne Maade — under gensidig Manuduktion — fuldendte vi saa vort Studium. Kort forinden 1ste Del gennemgik nuværende Professor Grundtvig Civilrettens Hovedpunkter med os i nogle fornøjelige Timer, som Gertz altid med Glæde mindedes.

I Vinteren 1901—02 tog Gertz 1ste Del af juridisk Eksamen med et saa smukt Resultat, at kun meget faa har opnaaet et lignende. Aaret efter fuldendte han Eksamen, ligeledes med et glimrende Resultat. Dette udmærkede Udfald skyldtes ikke et tilfældigt Held. Gertz havde ikke blot med stor Grundighed og Tænksomhed sat sig ind i det store Stofs mange Spørgsmaal og selv vurderet, hvad der her var fremført; men han havde ogsaa paa alle de mange Punkter, hvor Stoffet stillede stærke Krav til Hukommelsen, foretaget det mere mekaniske Arbejde: at slaa Stoffet fast i Erindrings-

gen. Han havde ingen svage Punkter. Selvfølgelig var der Fag og Emner, han havde kastet sig over med større Interesse og Forkærlighed end andre, saaledes: Formueret, Romerret og Retslære; men der var intet, han derfor havde forsømt.

Efter endt Eksamen foretog Gertz og jeg i Forening med to af vore Venner, nuværende Overretssagførere Hans Levy og Axel Simonsen, en Rejse til Norditalien og Paris. Saa snart han var kommen hjem herfra, tiltraadte han Fuldmægtigpladsen hos Højesteretssagfører Frederik Salomon og Dr. Ernst Møller, der var hans Morbroder. Hos disse — efter Højesteretssagfører Salomons Død hos Dr. Møller — arbejdede Gertz saa i de følgende to Aar indtil Juni 1905. I denne Forretning, til hvilken han følte sig stærkt personlig knyttet, udviklede han sin praktiske Sans og fik Lejlighed til paa mange Omraader at høste værdifulde Erfaringer. Hans Chefer opdagede snart, at de roligt kunde overlade ham baade store og vanskelige Opgaver — hvad de ogsaa i fuldt Maal gjorde; — de var altid sikre paa, at han løste de ham stillede Opgaver klart og forstandigt.

Foruden sin Sagførergerning fik Gertz i disse Aar Tid til at give sig noget af med Manuduktion. Han kom dog aldrig til i større Omfang at drive denne Virksomhed, hvad han for øvrigt heller ikke havde Lyst til. Kun en enkelt Time eller to om Dagen kunde han paatage sig. Som Manuduktør var han meget afholdt; han manuducerede klart og populært og udviste overfor den, der opfattede mindre hurtigt, en beundringsværdig Taalmodighed.

I Efteraaret 1903, da jeg var vendt hjem fra Udlandet, flyttede Gertz sammen med mig. Det havde i længere Tid været vort fælles Ideal at komme til at bo sammen, og der knyttede sig derfor store Forventninger

XI

til Realisationen heraf. Det var ikke let for Gertz at forlade sit Barndomshjem, som han omfattede med saa stor Kærlighed, og hvor han havde tilbragt saa mange lykkelige Aar; men hans Selvstændighedstrang sagde ham, at den Tid nu var kommen, da han helt maatte staa paa egne Ben. Saa drog han altsaa ind i det Hjem, som jeg ved de ændrede Forhold i min Familie lige havde søgt at skabe mig, men som uden ham var blevet et tomt og trist Hjem, og han fyldte det med sit milde Sind og sin lyse Aand. I godt og vel to Aar boede vi sammen, indtil Gertz i Slutningen af November Maaned 1905 rejste ud for at studere fremmed Ret, efter at det Hurtigkarlske Stipendium var blevet ham tildelt. Tit tænker jeg tilbage paa disse to Aar og alle de mange glade og hyggelige Timer, vi tilbragte sammen. Med Sandhed kan jeg sige, at jeg kun har lyse Minder fra dette vort Samliv. Men jeg tror heller ikke, at der kunde findes et Menneske, der var lettere at leve sammen med end Gertz.

Saa drog han altsaa ud. Først til London. Her satte han sig hovedsagelig ind i hele Procesordningen, og hvad dertil knyttede sig; en Del af sine Indtryk af denne formede han i nogle Artikler, som findes optagne blandt de her udgivne; men ogsaa andre Omraader af engelsk Ret fik han Lejlighed til at gøre sig bekendt med. Allerede under sit Ophold i London begyndte han at spore den Mavesygdom, som senere skulde tage saa stærkt Overhaand. Den begyndende Sygdom i Forbindelse med en stærk Følelse af Ensomhed bevirkede, at han ikke følte den Glæde ved sit Londonophold, som han havde ventet. Hans gladeste Dage var den Tid i Juni Maaned 1906, da han havde Besøg af sin Fader og Broder. Hans Breve til mig fra de Uger vidner om, i hvor høj Grad han nød dette Besøg. Efter i Juli at have foretaget en Udflugt til Skotland, som for øvrigt paa

Grund af ualmindelig slet Vejr blev til ringe Glæde for ham, sagde han i Begyndelsen af August Maaned London Farvel og rejste til Svejts, hvor han traf sammen med to af sine Søstre og en fælles Veninde; med disse tilbragte han et Par fornøjelige Uger paa Udflugter rundt i Svejts.

I Begyndelsen af September tog Gertz saa Ophold i München. Medens han i England mere havde studeret Retstilstanden i dens Principer og Grundtræk, uden at inklade sig i højere Grad paa Studiet af Specialspørgsmaal, var det hans Agt i München netop at kaste sig over visse specielle Retsspørgsmaal. Det var saaledes særlig hans Hensigt at sætte sig ind i visse Sider af Modregningslæren og gøre disse til Genstand for Behandling. Han havde ogsaa faaet gjort ret betydelige Forstudier hertil og endog paabegyndt en større Afhandling om Modregning i Konkurs, da Sygdom nødte ham til at opgive det hele og rejse hjem.

Allerede i September havde han faaet et stærkere Anfald af den Mavesygdom, som han under sit Ophold i London havde paadraget sig. Med større og mindre Mellemrum gentog saa disse Anfald sig, indtil han omkring 1ste December blev alvorlig syg. Først nu konsulerede han en Læge. I en fjorten Dages Tid blev han derefter behandlet af denne. Imidlertid blev han her hjemme fra indstændigt opfordret til at komme hjem, for at han saa snart som muligt kunde faa den Pleje og Opmuntring, han savnede saa meget dernede. — En Ugestid før Jul kom han saa hjem. Jeg glemmer aldrig den Aften, han vendte tilbage. Det var ligesom et andet Menneske vendte hjem end det, der drog ud. Saa uhyggelig mager var han bleven, og saa elendigt var hans Udseende. Han blev nu hjemme og blev omhyggelig plejet og passet af sin kærlige Familie. Men ingen Pleje

XIII

hjalp. Sygdommen havde langt stærkere Tag i ham, end nogen af os troede. Ingen — uden maaske han selv — anede, hvor denne Sygdom bar hen. Ingen tænkte sig blot Muligheden af, at han i Virkeligheden var syg til Døden. — Som et forfærdeligt Slag kom da Døden Natten til den 7de Januar.

Det er saa uforstaaeligt, at netop de bedste blandt os tit rives bort, ligesom alt synes at ligge saa lyst for dem, og Livet kun venter paa at tage dem i Brug. Og Gertz hørte til de bedste. Ikke blot som Jurist. Uden Tvivl havde han som saadan bragt det vidt. Han var i Besiddelse af stor Tænksomhed og Grundighed og nøjedes aldrig med at arbejde en Sag halvt igennem. Hans Tænkeevne var klar, og han evnede at give sine Tanker et klart og let forstaaeligt Udtryk. Den Lethed og Hurtighed, hvormed han kunde udtrykke sig i Skrift, var ualmindelig. Han forenede hos sig Trangen til praktisk Virksomhed med Sansen for videnskabeligt Arbejde. Han havde aldrig nøjedes med at blive enten Praktiker eller Videnskabsmand, men havde stræbt at forene begge Virksomheder.

Gertz var ingen »tør« Jurist uden Sans for andet end sit Fag. Det gaar jo saa mange dygtige Folk saaledes, at deres Arbejde tager hele deres Interesse uden at levne dem Sans for andet. Det var ikke saaledes med Gertz. Han var et Menneske med udprægede almene Interesser. Han elskede Musik og nød den som faa. Han havde selv i tidligere Aar spillet en Del og havde derefter en Tid med Iver kastet sig over Musiktheorien. Ogsaa Maler- og Billedhuggerkunsten omfattede han med stor Interesse. Paa sine Rejser forsømte han ingen Løjlighed til at glæde sig over, hvad stort der er frembragt i disse Kunstarter. Paa Skønlitteraturens Omraade var han ualmindelig belæst, og hans udmærkede

XIV

Hukommelse tillod ham i lang Tid at bevare, hvad han havde læst.

Men Gertz var ikke blot Mennesket med de rige Evner og de mange Interesser og Kundskaber; han var først og fremmest det gode Menneske. Enhver, der kom i Berøring med ham, kunde ikke andet end synes godt om ham. Hans fine, elskværdige og hensynsfulde Optræden vandt alles Hjærter. Og vi, der lærte ham at kende til Bunds, vi véd bedst, hvilket elskeligt Menneske han var, hvor hensynsfuld baade i stort og i smaat han altid viste sig, og hvor gerne han vilde være dem, han holdt af, til Glæde og Hjælp. Selv ret indesluttet viste han over for andre og andres Forhold en Takt, som aldrig svigtede ham. Han havde Vanskelighed ved rigtig at slutte sig til nogen; men kom han først til at holde af et Menneske, omfattede han det med en sjælden Trofasthed og Inderlighed. Han var en ualmindelig Søn og en kærlig Broder. Gennem hele sit Liv har han kun været til Glæde og Opmuntring for sine Forældre og sin Familie. Og for mig — ja for mig var han en Ven, som vistnok faa har haft det, en Ven, som aldrig kan erstattes.

I Trofasthed og Kærlighed vil Mindet om Peter Martin Gertz blive bevaret af alle dem, der holdt af ham.

Om Sagførernes Uddannelse.

(Ugeskr. f. Retsvæsen, 1906, S. 97 ff.)

Da jeg for nogen Tid siden fortalte en jævn Mand, jeg kender, at jeg just stod i Begreb med at foretage en Studierejse til Udlandet, sagde han i en halvt forbavset, halvt medlidende Tone til mig: »Er De nu ikke snart færdig med al den Uddannelse?«

Nogen Ret havde Manden. I en vis Forstand bliver vi ganske vist aldrig færdige. Vi lærer og maa lære hele vort Liv igennem; stadig føjer vi nye Erfaringer til vore tidligere. Men i en anden Forstand skulde vi jo gerne se at blive færdige med Læretiden paa et tidligere Tidspunkt af vort Liv. Den Gerning, vi har valgt at vie vort Liv til, venter paa os. Den kræver vel en Forberedelse, en Uddannelse, uden hvilken vi ikke kan gaa til Værket; men kun et begrænset Tidsrum kan vi ofre paa denne Forberedelse. Der kommer et Tidspunkt, da vi maa betragte os som »færdige« i den Forstand, at vi, selv om vi véd, at vi endnu har meget tilbage at lære, dog paa selvstændig Vis tør tage fat paa Løsningen af de Opgaver, der stilles os.

Men er saaledes den Tid, vi kan anvende paa Forberedelsen til vor Gerning, kun en begrænset, saa er det

af saa meget større Vigtighed for os, at vi faar saa meget ud af dette Tidsrum som paa nogen Maade muligt. Jeg tænker nu herved ikke blot paa, at den Unge selv maa anspænde sine Evners fulde Kraft; thi hvor væsentligt end dette er, saa er Udbyttet jo ikke sikret dermed alene. En anden væsentlig Ting maa kræves: at ogsaa de Ældre, i hvis Lod det falder at føre de Unge frem, saa omhyggeligt som muligt søger at røgte deres Hverv som de Unges Opdragere og Vejledere. Og dette gælder ikke blot, hvor de Ældre, saasom Lærerne ved Universitetet og andre Læreanstalter, ligefrem er ansatte som Pædagoger, men naturligvis ogsaa, hvor de Ældre vel ikke særlig har viet sig til at være Opdragere, men hvor de dog, saaledes som Livet fører det med sig, uundgaaeligt maa blive de Unges Vejledere ved deres Uddannelse.

Nu er det jo nok lettest for dem af de Ældre, der særlig er ansatte som Pædagoger, at røgte Opdragerhvervet. De andre har i Reglen først og fremmest deres eget Arbejde, deres egen Gerning at passe. Men hvis man tror, at det er umuligt eller endog blot særlig besværligt for disse Ældre at tage sig af de Unge, som de saaledes faar at gøre med, og give dem en virkelig omhyggelig Vejledning, saa tager man Fejl. Bortset fra rene Undtagelsestilfælde vil den Ældre meget vel kunne ofre den i Virkeligheden saa ringe Tid og Ulejlighed paa den Unge, som kræves for at give ham den fornødne Hjælp og Retledning. Man maa jo erindre, at de Unge er i den Ældres Tjeneste, at de benyttes og maa benyttes af ham i hans Virksomhed eller Forretning, og at den Ældre derfor staar i en stadig Forbindelse med de Unge, idet han giver dem Arbejde, som de skal udføre for ham. Hvad det da gælder om, er to Ting: at den Ældre, naar han giver den Unge et Arbejde at udføre, ikke indskrænker

sig til blot at give en Ordre, men ogsaa meddeler den Unge nyttige Raad og i det hele lader ham nyde godt af sin egen Erfaring, og dernæst, at den Ældre ikke nøjes med alene at give den Unge det letteste og mest mekaniske Arbejde, men ogsaa lader ham faa nogle vanskeligere Opgaver at prøve og udvikle sine Kræfter paa. Det er overhovedet ikke saa meget Tid, der kræves, som Interesse for de Unge. Findes denne Interesse, er dermed naturligvis en væsentlig Betingelse til Stede for, at det rette Forhold mellem den Ældre og de Unge kan komme i Stand. Men det er for øvrigt ikke blot Interesse, særlig i Forholdet til de Unge, han har hos sig, der kan virke som Drivfjeder for den Ældre. Enhver vil ved nøjere Eftertanke forstaa, hvilken Betydning det har for hele hans Stand, at de Unge, fra hvis Rækker Standen faar sin Tilgang, ikke vanrøgttes, og han vil endelig betænke, hvor megen Betydning det igen har for hele Samfundet, at enhver Stand paa det bedste er rustet til sin Gerning og kan fyldestgøre de Krav, der stilles til den.

Der kunde være meget at sige om denne de Ældres pædagogiske Opgave overfor de Unge i de forskellige Forhold og om, hvorledes denne Opgave varetages af de Ældre. Det er et Spørgsmaal, som selv i vor pædagogisk interesserede Tid ikke synes at have vundet tilstrækkelig Opmærksomhed. Men det er ikke Meningen her at optage en almindelig Drøftelse af Spørgsmaalet med alle eller blot flere af Forholdene for Øje. I det følgende skal jeg kun beskæftige mig med et enkelt Omraade, som jeg mener at have særligt Kendskab til, nemlig de Unges Uddannelse til Sagførere. Det synes mig, at der er særlig Anledning til at sige nogle Ord om den Maade, paa hvilken de vordende Sagføreres Uddannelse nu foregaar.

Jo større Betydning en Stand har for Samfundet, jo vigtigere og vanskeligere de Opgaver er, den har at røgte i dette, des mere magtpaaliggende bliver det naturligvis, at Standen er fuldt paa Højde med de Krav, der stilles til den. Ingen vil nu kunne være blind for den Betydning, Sagførerstanden har. I Virkeligheden er den en af de vigtigste og uundværligste Stænder i Samfundet. Det er en Stand, som har en saare stor Magt, og paa hvem saare meget hviler, idet den, saaledes som Forholdene nu er, maa blive Folkets nødvendige Raadgivere og Vejledere paa store og vigtige Omraader af Samfundsvirksomheden. Dette behøver jeg dog ikke at udvikle nærmere.

Hvad nu Sagførernes Uddannelse angaar, da kræves det som bekendt ifølge den gældende Sagførerlov, at man for at blive Sagfører dels skal have taget en Eksamen ved Universitetet, dels skal have gennemgaaet en vis praktisk Læretid. Loven har været klar over, at de Unge ikke paa Grundlag af Universitetsundervisningen alene kunde autoriseres af Samfundet som Sagførere, men at der til Uddannelsen ved Universitetet maatte føjes et betydningsfuldt Led, den praktiske Uddannelse. Dette vil altsaa sige, at de Unge under deres Uddannelse faar to Sæt af Læremestre, Universitetslærerne og — bortset fra enkelte Tilfælde for Underretssagførernes Vedkommende — de ældre Sagførere, hos hvem de Unge tager Plads som Fuldmægtige. »Selvfølgelig!« siger man. Ja tilvisse er det selvfølgelig: den egentlige, der specielle Sagføreruddannelse maa naturligvis foregaa hos Sagførerne. Men hvor selvfølgelig dette end kan synes at være, — det trænger dog til engang udtrykkeligt og bestemt at fremhæves. Thi hvis man tror, at der hos de ældre Sagførere er nogen almindelig Erkendelse eller Følelse af, at en betydningsfuld Opgave ved Sagfører-

nes Uddannelse netop paahviler dem og maa paahvile dem, saa tager man meget fejl. Er der end naturligvis Sagførere, som er sig deres Opgave paa dette Punkt bevidst og virkelig tager sig af de Unge, der kommer til dem, saa overdriver man dog ikke, naar man siger, at det er det almindelige, at der af de ældre Sagførere udvises Interesseløshed og Ligegyldighed overfor deres Opgave som de Unges Læremestre, og at de Unges Tarv uforvarsligt forsømmes og tilsidesættes.

Hvor bagvendt Forholdet er, lærer man ret af de Klager, som man ikke sjældent hører fra ældre Sagførere, »at de Unge, der kommer til dem, staar uvidende og hjælpeløse overfor det praktiske Arbejde, og at de knap kan anvendes til andet end rent mekaniske Ting«. Dette vil altsaa sige, at de fordrer, at de Unge, naar de efter deres Eksamen tager Arbejde hos dem, straks skal være fuldt rustede til at tage den praktiske Sagførergerning op. Ja, det vilde unægteligt være nemt for de Ældre, om der saaledes fra Universitetet kunde ledes en Strøm af fuldt uddannede Sagførere ind »i Tjenesten«. Men Forholdene lader sig nu engang ikke ordne saaledes.

Universitetet spiller naturligvis en betydningsfuld Rolle for de unge Sagføreres Uddannelse; men Betydningen adskiller sig ikke væsentlig fra den, som Universitetet har for de øvrige vordende Jurister. Universitetet behandler alle vordende Jurister under eet. Det er dets Opgave at give dem, hvad man kan kalde den almindelige juridiske Uddannelse. Det skal give dem Kendskab til vor gældende Ret, til Retsordenens og de enkelte Retsreglers Formaal; det skal give dem Vejledning i Fortolkningskunsten og øve dem i at dømme om foreliggende Retstilfælde. Naturligvis har Universitetet Ansvaret for denne Del af Uddannelsen, og meget afhænger af, hvorledes den foregaar. Men mere end en saadan

almindelig Uddannelse er det ikke Universitetets Sag at give. Selv de omtalte ældre Praktikere, der synes fornærmede over, at de ikke fra Universitetet faar fuldt uddannede Folk, og som er travlt beskæftigede med at finde Skæver hos Universitetet, mens de ikke bliver Bjælken hos dem selv vár, selv de vil dog sikkert ved nærmere Eftertanke indrømme, at Universitetet hverken bør eller kan indlade sig paa en speciel Uddannelse af Sagførere. Var det end Universitetet muligt at give en saadan mere speciel Uddannelse, vilde det ikke blot berede Vanskelighed, at ogsaa de andre Arter af juridisk Virksomhed i saa Fald maatte være berettigede til at stille tilsvarende Krav til det om speciel Uddannelse, men Spørgsmaalet vilde tillige være, om ikke den specielle Uddannelse til Sagførere langt naturligere foregik andensteds, nemlig hos Sagførerne selv. Men nærmere Diskussion af Spørgsmaalet turde være overflødig; thi det er simpelthen Universitetet umuligt at yde en speciel Sagføreruddannelse. Det har hverken Materialet eller Lejligheden dertil, og fremfor alt maa det erindres, at Sagføregerningen er en hel Kunst, en hel Teknik for sig, der kræver specielle Erfaringer, som kun de ældre Sagførere sidder inde med, og som de Unge derfor kun kan lære hos dem.

Saa meget sørgeligere er da den Behandling, der oftest bliver den Unge til Del, naar hans praktiske Læretid er oprunden, og han tager Plads hos en ældre Sagfører. Ingen Vejledning, ingen Haandsrækning gives ham. Den ældre Sagfører betragter ham nærmest kun som et nødvendigt Kontorinventarium; der skal jo nogen til at »løbe i Retterne« og besørge Ærinder paa de forskellige Retskontorer. Da den Unge, som kommer fra sin Eksamen til Sagføregerningen, naturligvis er uøvet og derfor har Vanskelighed ved uden nogen

Hjælp at indlade sig paa sværere Arbejde, og da den Ældre ikke vil have Ulejligheden med at føre ham videre, bliver Resultatet følgelig oftest, at han fortrinsvis, om ikke udelukkende, benyttes til rent mekanisk Arbejde, til almindelig Kontoristgerning.

Den Unges Arbejde falder herefter dels udenfor Kontoret, dels paa selve Kontoret. Den første Del af denne udstrakte Virksomhed tager i Reglen den meste Tid. I Retten tager han »Anstande« og bringer, fremlægger og henter Indlæg og andre Procesdokumenter. Han bringer Dokumenter til Tinglæsning paa Pantekontorerne, og han følger Klienterne hen til Notarius, hvor han fungerer som Identitetsvidne, undertiden efter umiddelbart forinden at være bleven præsenteret for Klienten af sin Principal, undertiden endog uden dette noget kortvarige Bekendtskab med Klienten. Endelig røgter han saadanne Hverv som at bringe Penge og Dokumenter fra eller til Banken (maaske en Øvelse i Hæderlighed?) og at være Principals Sendebud til Klienterne. Naar han saa er vendt hjem fra slige Ekspeditioner, har han sin Gerning paa Kontoret. Han indtager sin Plads ude i Forkontoret, ofte med en Telefon paa den ene Side og en klaprende Skrivemaskine paa den anden; og hvis hans Tid nu ikke ligefrem paa Grund af Arbejdsløshed maa gaa hen med en ikke ualmindelig Kontorbekæftigelse, nemlig at drive, anvender han den til saadanne Opgaver som skriftligt og mundtligt at slaas med uefterrettelige Debitorer, undertiden, naar det gaar højt, til at føre den almindeligere og lettere Korrespondance og at udarbejde enkelte almindeligere og lettere Dokumenter, og undertiden, naar det gaar lavt, til at renskrive og kopiere de af Principalen affattede Breve og Dokumenter.

Nu skal det ikke nægtes, at der virkelig under Ud-

øvelsen af disse mangeartede Beskæftigelser undertiden kan falde en eller anden Ting af, som kan blive belærende for den Unge. Det vil saaledes engang imellem falde i hans Lod at skulle efterse Ejendomsregistrene og forvise sig om en fast Ejendoms Forhold, en Opgave, som ofte kan være vanskelig, og som derfor, særlig da Opgaven medfører et vist Ansvar overfor Klienten og Principalen, der kan virke ansporende, kan være øvende og oplysende. Der kan fremdeles under en Proces i Retterne forefalde Situationer, som stiller større Krav til Vedkommendes aandelige Evner end den Virksomhed at tage »Anstand«, og som derfor kan virke belærende. Endvidere kan det hælde, at Principalen, naar der udenfor Kontoret skal finde en Konference eller Forhandling Sted, benytter sin Fuldmægtig hertil, eftersom han daarligt selv i for stort Omfang kan forlade sit Kontor, og saaledes gives der da Fuldmægtigen Lejlighed til at lære noget udover det almindelige. Og selv bortset fra disse Guldskorn, der saaledes ved en gunstig Skæbne kan falde paa den Unges Vej, kan man naturligvis heller ikke nægte Betydningen af, at den Unge ogsaa faar Øvelse i den mere mekaniske Gerning. Jeg ser desuden godt, at de Unge til en vis Grad paa Kontoret maa hjælpe med til sligt Arbejde. Men naar det mekaniske Arbejde, saaledes som det almindeligt er Tilfældet, bliver det overvejende og væsentlige, saa er det, der maa protesteres, saa vist som det ikke er Kontorist eller Kontorbud, den vordende Sagfører skal udannes til at være. I vore Tider kræves der jo Eksamen til de fleste Ting her i Livet; men der er dog alligevel ikke noget rigtigt Forhold i det, naar der kræves juridisk Embedseksamen for at blive Løbedreng. Og dog vil man forfærdes, hvis man erfarer, i hvor mange Tilfælde Principalen betragter sin Fuldmægtig, som en saadan og ikke som en vordende Sagfører.

Medens den Unge nemlig er optagen af de nævnte, for hans Uddannelse og Udvikling saa »betydningsfulde« Hverv, er Døren til Principalens Værelse stængt som til et Allerhelligste, der kun tør betrædes ved særlig højtidelige Lejligheder. Han ser Klienterne gaa ind til Principalen, og han véd, at der tales, forhandles og lægges Planer derinde. Han véd, at alt det, som han skulde høste Erfaring og Øvelse af, alt, hvad der først skulde give ham hans egentlige og væsentlige Uddannelse til Sagførergerningen, — alt dette foregaar derinde bag Døren. Men han hører intet deraf. Han ser blot Klienterne passere ud igen, tage deres Hat og forsvinde. Men bliver han da nu ikke, efter at Klienterne er gaaede, indviet i, hvad der er foregaaet? Nej, han forbliver stedse en Uindviet. Principalen omgærder alt med et Hemmelighedens Mørke, som ikke spredes ved den eventuelle Ordre om at hente et eller andet eller sende et eller andet, der undertiden er den Unges eneste, noget magre, Udbytte af Forhandlingerne. Hvorfor skulde Principalen vel fortælle den Unge, hvad der er sket, og sætte ham ind deri? Ja, hvis han skulde benytte den Unges Medhjælp til andet end det rent mekaniske Arbejde, vedkommende Anliggende giver Anledning til, saa vilde han naturligvis tale med ham om det, forklare ham, hvad der skulde gøres, og lade ham nyde godt af sin Erfaring. Men for saadan Medhjælp mener jo Principalen ikke at have Brug. Fuldmægtigens Plads er ude i Forkontoret; dér har han sin Gerning, og hvad kommer det saa ham ved, hvad der sker inde hos Principalen?

Eet Omraade er der dog, som den Unge selv under de nuværende Forhold som Regel faar Beskæftigelse med, straks naar han tiltræder sin praktiske Gerning, endskønt det saa langt fra er noget let Arbejde, at det tværtimod er eller ialtfald kan være i høj Grad vanske-

ligt, — men derfor ogsaa saare lærerigt. Det er Rets-sagerne. Jeg tænker ikke herved paa Inkassationer; thi da disse som Regel ikke volder noget Hovedbrud, strider det ikke mod de gængse Principper for de Unge Behandling, at de hurtigt faar denne Gren af Sagfører-virksomheden overladt. Derimod er det unægteligt udenfor, hvad der ellers er Reglen, naar de Unge meget ofte faar selv større og vanskeligere Retssager betroet. At de faar dette, hænger som bekendt sammen med, at Procesførelsen, naar Sagerne er af betydeligere Karakter, er en ret besværlig Virksomhed, der tager megen Tid og er forholdsvis lidet lønnende, saa at derfor i ethvert Fald de ældre Sagførere, for hvem Procesførelse er den mindre væsentlige Side af deres Forretning, nødigt selv anvender deres Tid og Kræfter derpaa. Omstændighederne fører altsaa det Held med sig, at de Unge virkelig ialtfald paa et enkelt Omraade kommer i Kast med lærerige Opgaver. Men desværre — der er et sørgeligt Uheld i Hel-det. Man mærker godt nok, at Overladelser af Sagerne til de Unge i Virkeligheden ikke sker for at vise dem nogen Interesse og lære dem noget. Var dette nemlig Tilfældet, vilde det ikke gaa som nu, at de Unge lades ganske ene om Sagerne uden nogen Hjælp, uden nogen Haands-rækning af de Ældre. Hvor uheldigt dette er, behøves der ikke mange Ord for at paavise. At procedere en Sag er ikke noget, man lige løber til. Det er en ofte meget vanskelig Kunst. Den Unge trænger her som paa de øvrige Omraader til den erfarne Sagførers Vejledning, uden hvilken han ikke formaar at gribe Sagen an paa rette Vis. Men Vejledning faar han intet af. Han maa hjælpe sig selv; paa egen Haand maa han oplyse og tilrettelægge Sagen, et Arbejde, der i sig selv kan være vanskeligt nok, men hvor den Unge tillige mødes af den Vanskelighed, at han tidt paa Grund af Principalens Man-

gel paa Interesse derfor ikke staar i en saadan Rapport til Klienterne, som betinger en alsidig og nøjagtig Oplysning af Sagen. Hvorledes Sagerne herefter ofte bliver førte, er det ikke svært at forestille sig, og ikke mindst vore Dommere kan tale med derom.

Ja, saaledes er Forholdene. Selvfølgelig er der Undtagelser, selvfølgelig gives der Principaler, som viser deres Fuldmægtige Interesse og tager sig af deres praktiske Uddannelse. Selv har jeg været saa heldig at have en Principal, der altid med den største Iver og Interesse tog sig af mig. Og naturligvis kan det være, at Manglerne, selv hvor de findes, dog ikke alle Steder fremtræder saa grelt, som det her er skildret. Men i det hele og store véd jeg, at det gælder, hvad jeg har sagt. Fuldmægtigen rangerer med Kontoristen i Forretningen, hvis han ikke ligefrem selv indtager Pladsen som Kontorist. At han har taget en juridisk Eksamen og i Løbet af nogle Aar selv skal være Sagfører, gør jo ganske vist en Forskel mellem ham og en simpel Kontorist, men ikke en Forskel, der tillægges nogen Vægt.

Naar den Unges praktiske Læretid hengaar saaledes, vil ingen undre sig over, at han, istedenfor at udvikles og vinde Interesse for sin Gerning, tværtimod mister Interessen, sløves og bliver ligegyldig. De mekaniske Ting, som det er hans Opgave at varetage, vinder han snart Rutine i, og han bliver selv en mekanisk Indretning, der paa bestemte Tider bevæger sig til Retterne for at fremlægge Indlæg eller tage Anstande, og iøvrigt, efter som Forretningens Behov kræver det, snart sendes i Byen og snart anvendes som Skrivemaskine. Den praktiske Læretid bliver en for ham unyttig Tid, og den bliver en pinagtig Tid, som han længes efter at faa Ende paa. Naar han overhovedet holder den ud, er det kun, fordi han maa gøre det for at faa sin Bestalling, og for

dog at have noget at eksistere af. Hvad dette sidste angaar, kan det for Resten være smaat nok bevendt. Principalen tager den sidste Konsekvens med af sin Betragtning af den Unges Stilling: Lønnen er ogsaa en Kontorists. Vel findes der Principaler, som giver deres Fuldmægtige en anstændig Løn, men disse er Sjældenheder; det almindelige er, at Fuldmægtige lønnes med Gager, der kun kan betegnes som uanstændige. Sikkert har Lønningerne ingensinde været store, og ved den stærke Tilgang, Sagførerverdenen i de senere Aar har haft, er den nu bragt yderligere ned. Hvordan skulde Forholdet kunne være anderledes, naar Principalerne betragter deres Fuldmægtige som de gør? Det gaar som ellers i Forholdet mellem Arbejdsgiver og Arbejder: tvinger Konkurrencen Lønnen ned, saa er det for Principalen en glædelig Omstændighed, — ialtfald er der ikke Grund for ham til at byde Fuldmægtigen mere, end han er nødt til, selv om det er nok saa lidet. Følgen heraf er, at Lønningerne for Tiden er nede paa et Minimum, at den Unge ligefrem skambydes. Man forstaar, hvor meget dette maa forværre hans Stilling. Ikke blot, at den sidste Gnist af Interesse, der kunde være tilbage trods de aandelige Kaar, han er stedt under, slukkes; men hans Stilling bliver ham yderligere pinagtig. Hvis ikke ligefrem økonomiske Sorger bringer ham til Fortvivlelse, eller han for at ophælppe sin Stilling maa tage andet Arbejde udenfor sin Fuldmægtiggerning og saaledes anvende en Del af den Tid, han ellers skulde have brugt til sin praktiske Uddannelse, til andre Formaal, vil han i ethvert Fald komme til at lide, saaledes som den maa lide, der, skønt han stiller sin fulde eller væsentlige Arbejdskraft i en andens Tjeneste, dog ikke af denne modtager en Løn, der er tilstrækkelig til Udkommet. Og han kommer da yderligere til at længes efter

den Dag, da han kan sige sin Principal Farvel og med sin Bestalling i Skuffen og eget Skilt paa egen Dør kan forsøge selv at skabe sig en Stilling og ordentlige Indtægter.

Vi har nu set, hvorledes den praktiske Læretid hengaar, som Loven naturligt, ja selvfølgelig har krævet at den vordende Sagfører skal gennemgaa, forinden han autoriseres som Sagfører. Hvor meget kunde den Unge ikke lære i denne Tid, og hvilket Grundlag kunde han ikke skabe sig for sin Fremtid? Men intet lærer han. De tre Aar rinder til Ende, og han faar sin Bestalling. Han er nu selv Sagfører og skal selv praktisere. Men hvorledes skal han kunne gøre dette efter en saadan Læretid? I Virkeligheden er han næsten ikke et Skridt videre, end da han tog sin Eksamen. Maaske har han lært lidt Procedure, skønt daarligt nok; maaske kan han skrive en Panteobligation eller en Lejekontrakt efter de gængse Formularer og et Testamente eller en Ægtepagt af de almindelige; — alt dette hjælper ham dog ikke meget paa Vej. Som Sagfører faar han ganske anderledes vanskelige og kombinerede Opgaver; der stilles ganske andre Krav til hans Initiativ og Omdømme. Men naar han aldrig i sin Læretid har været i Berøring med saadanne Opgaver, som han nu pludselig som selvstændig Sagfører kan blive stillet overfor, hvorledes skal man da kunne vente, at han nu vil have tilstrækkelig Dygtighed til at løse dem med Held eller endog blot uden Uheld? Opgaverne vil berede ham de største Vanskeligheder, hvis de ikke falder ham helt uløselige, og han vil være i den største Fare for at gribe fejl. Hvilke Ulykker der herved kan voldes, kan man let forestille sig, og man vilde kunne samle en Beretning om mange triste Fakta. Har han nu nogle Gange haft Bryderier med saadanne vanskelige Anliggender eller faaet Ubehageligheder, idet han

er kommen galt afsted, — har han i det hele taget følt sin bristende Evne til at tumle med dem, da vil man fremdeles ikke undres over, om han kommer til at sky slige Opgaver. Naar han har paataget sig en saadan, vil han naturligt føle Ulyst overfor den og derfor fristes til i utilbørlig Tid at opsætte sit Arbejde med Anliggendet eller se at slippe fra det paa en saa let Maade som muligt, selv om det ikke er den bedste. Her har vi ialtfald een Kilde til Skødesløshed, der er saa meget alvorligere, som en Sagfører vanskeligt undgaar at komme i Kast med alvorligere Opgaver, selv om han i saa vidt Omfang som muligt søger at undgaa dem. Thi dette vil let blive den anden Følge, at han faar til Maal at undgaa de vanskeligere Sagførerhverv. Han vil søge at tjene sine Penge paa lettere Maade. Han drager sig bort fra den egentlige Sagførergerning og bliver mere Forretningsmand, idet han optræder, ikke særlig som Raadgiver eller Vejleder, men ligefrem som Deltager i økonomiske Foretagender og Spekulationer. Naturligvis kan det ikke i og for sig betragtes som en Ulykke, at en Sagfører drages bort fra den egentlige Sagførergerning og vier sine Kræfter til anden forretningsmæssig Virksomhed. Vi véd, at det netop kan blive Følgen af en Sagførers særlige Dygtighed, at han ledes ind i en udenfor det egentlige Sagførerfelt liggende Virksomhed, hvor hans Evner og Dygtighed er paakrævet; men dette tænkes der ikke paa her. Vi har for Øje alle de mange Tilfælde, hvor en Sagfører netop paa Grund af den Ulyst til den egentlige Sagførervirksomhed, som den mangelfulde Uddannelse har givet ham, søger at skabe sig sin Indkomst ved mere forretningsmæssig Virksomhed. Her har vi Skraaplanet. Ikke for alle, — ikke for dem, hvis Omsorg for deres gode Navn og Rygte trods alt staar øverst paa Listen, ikke saa meget for dem, der, om end

de ikke sidder inde med nogen juridisk Dygtighed, dog paa Grund af praktiske Evner i andre Retninger eller ved Hjælp af andre Egenskaber eller gode Forbindelser har lettere ved at komme frem og skabe sig en Position. Men for dem, der ikke saaledes ved særlige Egenskaber eller ved lykkelige Omstændigheder har et Forspring, og som dog vil og maa skabe sig en Virksomhed, hvor let bliver det ikke for dem en Bakke nedad? De er ikke uddannede til at være Forretningsmænd, og de bliver det først i en senere Alder. De har svært ved at »faa noget«; men Penge skal og maa der tjenes; kan det ikke ske paa den ene, maa det ske paa den anden Maade; kan det ikke ske paa en fin og honnet Maade, saa maa det ske paa en mindre fin og honnet. Fristelserne er der, og de er mange og store; der skal en god, ja en særlig god moralsk Rygrad til at staa imod dem. Men en saadan særlig god Rygrad er jo en Naadegave, som det ikke er faldet i enhvers Lod at have; og hvad der iøvrigt maatte være deraf, vil saare let ogsaa lide sin Skade ved den praktiske Læretids Forkvakling. Vi véd, hvorledes Sansen for det fine og hæderlige kan synke og stige med Dygtigheden og Dannelsen; vi véd, hvorledes Bevidstheden om, at man er rustet til at udøve den praktiske Virksomhed, man har valgt sig, og Bevidstheden om denne Virksomheds Betydning og Ansvar kalder paa Trangen til den personlige Hævdelse. Men har vi dette for Øje, forstaar vi ogsaa, at den Vantrivsel, der ofte vil være Følgen af Vanrøgt i den praktiske »Uddannelse«, tillige i moralsk Henseende kan være skæbnesvanger.

Man vil se, hvilke Farer de nuværende Forhold ved Sagførernes Uddannelse rummer for Standen. Den, som har nærmere Kendskab til Sagførerstanden, vil ved Iagttagelse ogsaa nok paa flere Steder spore Virkningerne. Men jeg skal ikke indlade mig paa at tale nærmere her-

om. Jeg vil kun pege paa Farerne og vise, hvor vigtigt det er, at man snarest søger at skabe en Forbedring i de unge Sagførerfuldmægtiges Kaar.

Hvis den Ældre havde blot nogen Interesse for den Unge, vilde Forholdene ikke være, som de nu er. Han vilde betænke, at det, der foregaar indenfor hans Vægge, alle Samtalerne, Forhandlingerne og Raadslagningerne, netop dette er det, den Unge skulde lære noget af; han vilde huske, at det netop er ved disse Møder og Samtaler, hvor praktiske Spørgsmaal og Anliggender diskuteres, og hvor Sagførerne giver Klienterne Raad og Vejledning, at den Unge skulde gøre sine Iagttagelser og hæste sin praktiske Kundskab.

Hvorfor vil de Ældre da ikke tage de Unges Medhjælp? Svaret vil vel lyde paa, at de Unge ikke er i Stand til at yde dem nogen Medhjælp. Nej! naar de Unge aldrig faar Lejlighed til at se og høre noget eller til at prøve deres Kræfter, hvorledes skulde de saa kunne blive til nogen Gavn? Men lad dem blot komme med i Arbejdet, giv dem nogle Opgaver og nogen Vejledning, da skal de snart komme med! Vel vil der være et Begyndelsesstadium, hvor deres Arbejde er ufuldkomment og derfor ikke til nogen særlig Hjælp for den Ældre; men dette Stadium vil hurtigt overstaas. De større Opgaver vil give dem den Lyst og det Mod, som betinger en Udvikling af deres Evner, og Værdien af deres Medhjælp vil stige. Den Følelse, at Principalen viser dem Interesse og Tillid, vil knytte dem til ham og gøre dem til en virkelig Støtte for ham. Fuldmægtigstillingen vil ikke blive betragtet som et blot Hoveri, som det gælder om at slippe fra saa hurtigt og nemt som muligt, men som en Gerning, man med Lyst vier sin Tid og sine Kræfter, og for hvilken Lovens Treaarsfrist ikke behøver at være en absolut Grænse. Ja, skulde man ikke synes, at det

for Principalen var en Fordel at have en saadan Fuldmægtig ved sin Side fremfor en, der ikke forstaaer andet end at løbe og passe Inkassationer? Og skulde man ikke tro, at denne Fordel vel var værd at købe med den i Sammenligning dermed saa ringe Ulejlighed, Begynderstadiet kan volde den Ældre?

Naar de Ældre saaledes tog de Unge til Medhjælp, vilde det falde dem naturligt at lade dem overvære Konferencerne med Klienterne. Skal Fuldmægtigen udføre eller hjælpe til ved et Arbejde, der knytter sig til forudgaaende Konferencer — noget, der jo oftest vil være Tilfældet —, vil det mange Gange, hvis han skal kunne udføre Arbejdet tilfredsstillende, ligefrem være nødvendigt for ham at have overværet vedkommende Konferencer; men selv om det ikke kan siges at være absolut nødvendigt, saa er det dog klart, at de maa virke oplysende for ham og lette ham Arbejdet. Og under alle Omstændigheder er Konferencerne jo saare lærerige for ham. Jeg ser nu vel, at det ikke er Principalen muligt at lade sin Fuldmægtig overvære alle de Konferencer, der finder Sted paa Kontoret. Fuldmægtigen har jo ogsaa andet at gøre, der kan lægge Beslag paa hans Tid; og jeg ser ogsaa, at ikke alle Konferencer er af den Art, at Principalen kan lade ham være til Stede derved. Men i mange Tilfælde vil dette kunne ske. Det er en fuldkommen Misforstaaelse, om man vilde tro, at det i Almindelighed vilde mishage Klienterne. Naturligvis er der visse Konferencer, som er af en saa personlig Karakter, at man vel kan forstaa, at Klienten vilde føle sig ilde ved, at en anden foruden hans Sagfører var til Stede ved dem. Men bortset fra saadanne Tilfælde er det min, og jeg véd ogsaa andres, Erfaring, at Klienterne netop er meget villige til ogsaa at have med deres Sagførers Fuldmægtig at gøre. Det er i Virkeligheden Principalen

selv, der er Herre over, om dette skal være Tilfældet. Naar han ved at præsentere sin Fuldmægtig for sin Klient og iøvrigt i Gerning har vist, at han selv regner ham for mere end en blot Kontorist, da skal det nok vise sig, at Klienten ogsaa vil have med ham at gøre.

En Forbedring i de aandelige Kaar vilde endelig naturligt medføre en Bedring i de materielle. Principalen vilde forstaa, i hvor høj Grad det maa øge den Unges Interesse for sin Gerning hos ham, at han honorerer hans Arbejde med en passende Løn, og at han ogsaa i anden Henseende giver ham ordentlige Forhold at arbejde under. Han vilde erfare, hvorledes ogsaa dette vilde gøre sit til at knytte den Unge nærmere til ham, saa at han ikke lurede paa den første den bedste Lejlighed til at forsvinde fra ham. Men det skulde ikke være nødvendigt saaledes blot at henvise til en rent personlig Interesse for Principalen. Skulde Sagførerstanden ikke kunne naa til at se saa stort paa Tingene, at de Unges Løn ikke længere reguleredes efter en jærnhaard Lønningslov, men efter Hensynet til det noble og passende?

Ligesaa vist som det er nødvendigt, at Sagførernes praktiske Uddannelse ledes ind i andre og bedre Baner, ligesaa sikkert er det imidlertid, at der ikke kan blive gjort noget alvorligt og effektivt Skridt i denne Retning, før man virkelig har erkendt det som en *S t a n d s o p g a v e* at foretage noget. Selv om der, naar Forholdene først er komne under Debat, hist og her maatte vaagne en Erkendelse af, at de Kaar, aandelige som materielle, hvorunder de Unge nu frister deres Læretid, er uforvarselige, saa er det dog ikke at vente, at den *a l m i n d e l i g e* Erkendelse deraf, som er fornøden for en

gennemgribende Forandring, skal komme i Stand uden en anden og stærkere Foranledning end en blot Debat. Standen maa gennem sin Organisation tage sig af Opgaven. Den maa blandt sine Medlemmer skabe noget mere Medfølelse med de Unge og et andet Syn paa dem. Den maa danne en almindelig Bevidsthed om, at det for Standen er en Sag af den allerstørste Betydning, ja en Livssag, at den Ungdom, der skal være Standens Fornyere, ikke forkvakles, men frit og fuldt kan udvikle sig og dygtiggøres til sin Gerning.

Jeg véd, at der blandt de Unge indbyrdes tales en Del om at danne en Sammenslutning, en »Fagforening«, for derigennem at virke for en bedre Varetagelse af deres Tarv. Jeg skal nu ikke underkende Betydningen af en saadan Sammenslutning, men jeg tør dog bemærke, at skulde der skabes en saadan, — en »Fagforening« i almindelig Forstand maatte det nødtigt være. Hvor farligt et Vaaben er en saadan ikke? Hvor let kunde den ikke komme til at skabe et fjendtligt Forhold mellem de Ældre og de Unge og saaledes gøre værre, hvad den skulde gøre bedre, rive ned i Stedet for at bygge op? Det er jo netop dette, vi først og fremmest skulde undgaa i Forholdet mellem de ældre Sagførere og de yngre, at de kommer til at staa overfor hinanden som to Partier med modstridende Interesser i stadig indbyrdes Kamp. Det, der først og fremmest skulde være Maalet, er netop at skabe en Solidaritetsfølelse, en Følelse hos de Ældre af, at de Unge ikke er en anden, dem uvedkommende Klasse Personer, men at de er Fremtidens Sagførere, at de er vordende Medlemmer af de Ældres egen Stand.

En virkelig Forbedring vil afhænge af, at en saadan Følelse bringes til Live. Saa længe de Ældre staa ligegyldige overfor de Unge, vil disse, hverken med det onde

eller med det gode, opnaa nogen Forbedring, i ethvert Fald ikke i de aandelige Kaar. Hvis nu en Sammenslutning af de Unge blot tilsigter ved hensigtsmæssig Formulering af deres Krav og ved hensigtsmæssige Midler at søge at vinde de Ældres Øre og Hjærte, vil den naturligvis kunne gøre sit Gavn. Maaske den ogsaa bliver nødvendig; men skulde en Forandring ikke ogsaa være mulig uden en saadan Sammenslutning? Skulde der ikke i Standen findes Foregangsmænd, som vil tage Opgaven op og virke for den? Disse Linjer er skrevne i Haabet om, at dette vil være Tilfældet, og de skulde da være en Appel til saadanne Mænd. Har jeg end som sagt ikke selv bitre Erfaringer, saa véd jeg dog fuldt vel, hvor mange Unge der har lidt og fremdeles lider under de nuværende Kaar, og jeg tør nok, selv uden formelig Bemyndigelse, tale paa deres Vegne.

Om Retsdannelsen i England.

(Ugeskr. f. Retsvæsen, 1906, S. 238 ff.)

En Ejendommelighed, der ved Studiet af engelsk Ret hurtigt tiltrækker sig Ens Opmærksomhed, er den store Betydning, Domstolene har haft for Retsdannelsen i England. Medens man i de fleste andre Lande allerede paa et tidligt Trin af Retsudviklingen har haft Lovbøger, der, supplerede med senere Love, i større eller mindre Omfang har tjent som Grundlag for Retsdannelsen, er Forholdet i England et andet. Vel har Landet i meget gammel Tid, før Danskerne fik Herredømmet derovre, haft en — selvfølgelig meget primitiv — Lovbog. Men denne er hurtigt forsvunden uden at have spillet nogen videre Rolle og er ikke bleven afløst af nogen senere. Praktisk set har England altsaa været ladt uden noget, der kan kaldes en Lovbog. Men ikke blot dette. Lovgivningsmagten har i England i det hele taget, naar undtages den nyeste Tid, grebet meget lidt ind i Retsudviklingen. Før det attende Aarhundrede interesserede den sig væsentlig kun for politiske Spørgsmaal. I det attende Aarhundrede begynder Lovgivningen at brede sig og at gaa ind ogsaa paa Privatrettens Omraade. Men det er egentlig først i det nittende Aarhundrede, at den kan siges for Alvor at have taget fat. Lige indtil denne Tid har Dom-

stolene væsentlig været ene om Retsdannelsen, og følgelig er den langt overvejende Del af den engelske Ret kommen til at hvile paa Domstolsafgørelser. Endnu den Dag i Dag bestaar over Halvdelen af den engelske Civilret udelukkende af Domstolsafgørelser, og det maa vel mærkes, at selv om Lovene (the statutes) nu paa store og vigtige Omraader har tiltaget sig Herskermagten, saa har de dog for den væsentlige Dels Vedkommende hentet deres Indhold fra tidligere Domme. Lovene har overhovedet ikke saa meget beskæftiget sig med at skabe ny Ret som med at samle og ordne det alt af Domstolene skabte Materiale og bøde paa visse Uheldigheder og Disharmonier, der var kommet ind i Retten under dens Udvikling i Praxis.

Denne Ejendommelighed, at altsaa Retsdannelsen i England væsentlig skyldes Domstolene, kan man ikke nøksom holde sig for Øje, naar man vil sætte sig ind i de engelske Retsforhold og i engelsk Retsliv. Thi den er Kilden til en hel Del andre Ejendommeligheder, og den har derhos aabenbart bidraget meget til at give de engelske Jurister det særlige Præg, de faktisk har.

Medens jeg i en senere Artikel skal tale lidt om de engelske Jurister, skal jeg her blandt Ejendommelighederne nævne den Omstændighed, at Domstolsafgørelser i England allerede fra gammel Tid af principielt er anerkendt som bindende i den Forstand, at de i dem udviklede og anvendte Retsregler er afgørende ogsaa for fremtidige Tilfælde af samme Art, altsaa i Virkeligheden er gældende Ret. Hvorfor dette er blevet saa, er ikke vanskeligt at indse. Et Samfund maa ialtfald i et vist Omfang have faste og bestemte Regler, og naar nu Lovgivningsmagten ikke sørger for at give Retsreglerne, da søger man naturligt at skaffe sig Erstatning derfor ved at betragte Domstolenes Afgørelser som gældende Ret. Men

det er paa den anden Side let at se, at man dog ikke derved opnaar fuldt det samme, som om man havde Lovregler. For det første kan det, selv om Retsspørgsmaalet i Dommene er behandlet saa fyldigt, som det er i de engelske Domme, ofte falde noget vanskeligt at se, om en tidligere Dom nu ogsaa er Præcedens for et senere Tilfælde. En Dom kredser jo nødvendigvis altid stærkt om det individuelle Tilfælde, og man kan derfor ikke altid med Sikkerhed se, om ikke noget for dette Tilfælde ejendommeligt har gjort Udslaget. Men dernæst er der den Mangel, som fremkommer ved, at man i England som i de fleste andre Lande ikke indskrænker sig til at have en enkelt Instans, men har flere Instanser, nemlig første Instans og to Appelinstanter. Da jo disse sidste er indrettede for at prøve underordnede Instansers Afgørelser, bliver altsaa Forholdet det, at man egentlig kun, naar en Dom er prøvet i sidste Appelinstant, med Bestemthed véd, hvad der er gældende Ret, og dette endda kun, saafremt den sidste Appelinstant betragter sig som bunden ved egne tidligere Afgørelser.

Hvis nu det Offentlige sørgede for, at enhver Sag med et vigtigere Principspørgsmaal blev appelleret til øverste Instans, vilde der ganske vist være bødet paa Mangelen. Men dette gør det Offentlige — naturligvis — ikke. Det kommer an paa de private Parter selv, om en Sag fra første Instans skal føres videre; og om man faar en Afgørelse af Spørgsmaalet i øverste Instans, bliver saaledes tildels afhængigt af Tilfældighedcr, saaledes f. Eks. om vedkommende Part er saa velhavende, at han kan »spendere den Luksus« (dette Udtryk har jeg set anvendt i en engelsk Fremstilling af Processen; det er som bekendt for det meste en dyr Fornøjelse at procedere i England) at appellere sin Sag til øverste Instans. Men de engelske Domstole har selv til en vis Grad bødet paa

Uheldighederne. Det gælder saaledes baade for første Appellinstans, Court of Appeal, og for anden og øverste Appeldomstol, House of Lords, at de, selv om de altid har det i deres Magt at omstyrte den underordnede Instanses Afgørelser, dog er yderst forsigtige i Anvendelsen af denne deres Magt. Naar Underinstansens Afgørelse slutter sig til en Række tidligere Afgørelser, og der paa Grundlag af disse har fæstnet sig en vis Retsanskuelse, som der leves og handles efter, da vil kun de mest tvingende Grunde faa Appeldomstolen til at rokke ved vedkommende Afgørelse; ja paa visse Omraader, hvor det er af særlig Vigtighed at have faste Regler, f. Eks. paa Tingsrettens Omraade, anser Appeldomstolene sig endogsaa for uberettigede til at gribe ændrende ind i gammel og fast Praksis. Og hertil kommer den Maade, hvorpaa Appeldomstolene stiller sig overfor egne tidligere Afgørelser. Selv om der kan paavises enkelte Tilfælde, hvor Court of Appeal er afvejen fra egen tidligere Praksis, saa kan man dog gaa ud fra som Hovedregel, at dette ikke vil finde Sted. Men hvad der er det vigtigste: House of Lords betragter sig som ubetinget bundet ved egne tidligere Afgørelser. Der har ved de Lejligheder, hvor Spørgsmaalet har været fremme, været nogen Diskussion, om man skulde bekende sig til dette Princip; men den nævnte Betragtning er bleven den herskende, og man har netop for den paaberaabt sig den Betydning, det har for Borgerne, at de dog engang bliver sikre paa, hvad der er gældende Ret.

En yderligere Ufuldkommenhed ved at lade Domstolene, om jeg saa maa sige, være Lovgivere, fremkommer jo for øvrigt, naar et Land, saaledes som det oftest er Tilfældet, har flere sideordnede Domstole i første Instans, idet det da kan hændes, at noget erklæres for Ret i en Jurisdiktion, medens det modsatte statueres i en anden.

I saadanne Tilfælde vil en Appel naturligvis være et Hjælpemiddel; men om en saadan finder Sted, er jo, som sagt, til en vis Grad tilfældigt. I tidligere Tid, da man i England ogsaa for vigtigere Førsteinstanssagers Vedkommende havde flere sideordnede Domstole, bødedes der imidlertid paa Ufuldkommenheden derved, at disse Domstole i høj Grad respekterede hinandens Afgørelser. I Nutiden spiller det nævnte uheldige Forhold ingen særlig Rolle i England. For de vigtigere Sagers Vedkommende er nu Domsmagten samlet hos en enkelt Domstol. Førsteinstans-Domstolen for vigtigere Sager i London, den saakaldte High Court of Justice, er tillige for saadanne vigtigere Sager Domstol for hele England; Dommere fra denne Domstol rejser til visse Tider ud og holder Ret paa de forskellige Steder i Landet. Men idet saaledes en væsentlig Del af Domsmagten er i en enkelt Domstols og tilmed i forholdsvis faa Dommeres Hænder, er der dermed naturligvis skabt en god Garanti for Ensartethed i Domsafgørelserne. Faktisk staar Dommerne i High Court i meget nær Forbindelse med hinanden og konfererer indbyrdes, saa snart der er Anledning dertil. Med alt dette skal dog ikke være sagt, at man altid finder Harmoni mellem de engelske Domsafgørelser. Foruden at der fra ældre Tid, hvor Domsmagten, som sagt, var noget mere splittet, kan findes modstridende Afgørelser fra de forskellige Domstole, kan det hændes, at man indenfor den samme Domstols, ogsaa Appeldomstolens, Afgørelser finder Domme, der er vanskelige at forene. Der vil jo altid komme Tilfælde, hvor en nyere Anskuelse kæmper for og naar til at komme frem; men Princippet om Dommenes bindende Kraft lægger selvfølgelig en betydelig Dæmper paa saadanne Bestræbelser.

I det Øjeblik man gør Domstolsafgørelser til gældende Ret, bliver det naturligvis ligefrem nødvendigt,

at Dommene nedskrives og bliver tilgængelige paa en saadan Maade, at Borgerne eller ialtfald Sagførerne kan forvise sig om, hvad der i Tidernes Løb er blevet statueret. Men end ikke for en saadan Nedskrivning har Lovgivningsmagten i England sørget, og der er yderligere det mærkelige, at heller ikke Domstolene, saaledes som man skulde finde det naturligt, har draget Omsorg derfor. Ganske vist har ialtfald de vigtigere Domstole fra gammel Tid af gjort Optegnelser om de Sager; de har haft at gøre med, og om de Afgørelser, der er truffene; men disse Optegnelser er kun sket til Efterretning for Retterne selv, og for at man kunde have noget fast at holde sig til i Tilfælde af Tvist mellem Parterne om, hvad der var dømt og afgjort i den enkelte Sag. Den Dag i Dag tjener Retternes Optegnelser ikke andet Øjemed, og det er derfor kun i særlige Tilfælde, at Sagførere tyer til Retternes officielle »records«. Den egentlige Nedskrivning for Borgerne eller rettere Sagførerne er, karakteristisk nok, sket efter Initiativ af Sagførerne selv og — driftige Bogtrykkere. Men naar saaledes Løsningen af denne vigtige Opgave udelukkende har været overladt til privat Initiativ, kan man naturligvis ikke vente andet, end at den i mange Tider er bleven røgtet højst ufuldkomment. Navnlig har det været galt, naar Bogtrykkerne tog Affære. Idet undertiden flere Bogtrykkere konkurrerede, kunde det hændes, at man fik flere Sæt Referater af de samme Domme, der var indbyrdes uoverensstemmende og saaledes skabte Vilderede; og derhos var der naturligvis det sørgelige, at Bogtrykkerne overhovedet saa' mere paa Fortjenesten end paa Fuldkommenheden og Nøjagtigheden af Referaterne. Paa den anden Side kunde netop disse Uheldigheder til Tider give dygtige Mænd blandt Sagførerne Impuls til at træde op og tage sig af Offentliggørelsen af Dommene, saa at man ogsaa

nu og da fik ganske gode Udgaver. Men i det hele var dog, som man kan forstaa, Reportereringen i ældre Tid meget ufuldkommen. Først fra Aaret 1756 begynder Reporteringsystemet at antage en fuldkomnere Form; men helt godt kan det egentlig ikke siges at være blevet før fra Aaret 1863, da de engelske Sagføreres Organisation tog sig af Opgaven. Der er nu nedsat et særligt Raad af dertil udvalgte Sagførere, som leder Reportereringen. Konkurrerende Udgaver findes ikke mere, og for Omhyggeligheden af Referaterne sørges der i høj Grad, navnlig derved, at det er juridisk uddannede Folk, der sættes til at overvære Retsforhandlingerne og referere de Retssager, som det er af Interesse at optage i »Law Reports«.

Det vil af det udviklede kunne forstaaes, at Domssamlingerne i England efterhaanden har antaget et voluminøst Omfang. Navnlig naar man kun er vant til at se paa vore danske Domssamlinger, der vel næppe fylder mere end godt fire Hylde i en almindelig Reol, bliver man unægteligt ganske imponeret, naar man f. Eks. kommer ind i den engelske Sagførerforenings Bibliothek og ser Mængder af store Reoler bugnende af Domssamlinger. Dommene for England alene fylder nu henved et Par Tusinde Bind, og vil man have Summen for hele det Britiske Rige, maa det nævnte Tal naturligvis flerdobles. Det er klart, at naar den gældende Ret skal søges i saa uhyre et Stof, er det simpelthen nødvendigt, at dette sigtes, saa at det væsentlige udskilles fra det uvæsentlige og derefter samles og systematiseres. Praktikerne kan ikke være henvist til at gennemgaa en Mængde omfangsrige Bind, hver Gang han vil søge Oplysning om et Spørgsmaal. Arbejdet er ogsaa gjort, men hvilket Arbejde har det ikke været! Det er sandt nok, at der er en Del Gentagelser i Reporterne, fordi de samme Domme,

som sagt, ofte er reporterede flere Gange, men dette har ikke lettet Arbejdet; thi hvis man ikke paa Forhaand kan foretrække den ene Udgave for den anden af den Grund, at vedkommende Dommer, hvad undertiden er sket, ifølge Henvendelse fra Udgiveren har revideret Gengivelsen af Dommene, gælder det om ved en Sammenligning mellem Udgaverne at fastslaa, hvad der sandsynligst er gaaet for sig og statueret. Det er endvidere sandt, at meget, ja det meste af Stoffet ialtfald for praktisk Brug som forældet er uden Interesse; men for at foretage Udskillelsen af det nyttige fra det unyttige har det jo været nødvendigt at gennemgaa alt.

Den engelske juridiske Litteratur er bleven stærkt præget af disse Forhold. Naar en Udlænding giver sig til at læse Fremstillinger af den gældende engelske Ret, vil han i Begyndelsen let komme til at undre sig over den Maade, Emnerne er behandlede paa. De større Fremstillinger er ofte Sætning for Sætning ikke andet end kortfattede Gengivelser af Domsafgørelser, ordnede og satte sammen til et smukt Hele, der, fordi Doms materialet i England er saa stort, virkelig bliver en ganske fyldig Behandling af Emnet. Indledninger findes der kun det højst nødvendige af; Udviklinger efter Forholdets Natur og Bemærkninger om Spørgsmaal, der falder ind under Emnet, men for hvilke der ikke findes Domsafgørelser, kendes næsten ikke. Men man maa ikke glemme, at Fremstillingerne først og fremmest har til Maal og maa have til Maal at berette, hvad der er gældende Ret ifølge Domstolsafgørelser (og naturligvis ogsaa Love, saafremt saadanne findes) paa vedkommende Omraader. Dette har Praktikerne først og fremmest Brug for, og Stoffet kan blive stort nok uden lærde Fremstillinger og kritiske Bemærkninger. Dog synes det mig mærkeligt, at hvor der i et vist Emne findes Domme,

der faktisk er vanskelige at forene, saadanne Domme undertiden blot findes gengivne uden Bemærkning om Uoverensstemmelsen eller uden Forsøg paa at forsone Afgørelserne. Den engelske juridiske Litteratur er, som man vil forstaa, for den overvejende Dels Vedkommende ikke videnskabelig i samme Forstand, som den er det i de fleste andre Lande. Men navnlig i den nyeste Tid har man dog faaet ikke faa Fremstillinger, der mere end at være en blot sammentrængt Gengivelse af Domsresultater eller Lovbestemmelser lægger Vægten paa at udvikle og tildels diskutere de ledende Principper og Grundsætninger. Selvfølgelig spiller dog Domsafgørelserne stadig en stor Rolle, men dette er jo ikke til at beklage. Det er særlig til Brug for Studenterne, at saadanne Fremstillinger har set Lyset, og jeg har blandt disse set flere udmærket pædagogiske Fremstillinger.

Trods alt dette er og bliver Stoffet i den engelske Ret saa overvældende, at ikke blot ingen enkelt Mand kan spænde over det hele, men at han i Virkeligheden endog kun naar til at omfatte en forholdsvis mindre Del af det. At dette maa være saa for de litterære Jurister, der skal gennearbejde Stoffet i Enkeltheder, siger sig selv; men ogsaa de engelske Praktikere er og maa være »Specialister«, det vil sige, de maa tage sig fortrinsvis, om ikke udelukkende, af Sager, der falder indenfor et bestemt Omraade af Retten, som de særlig har dyrket. Selv med dette er dog det Arbejde, der voldes en Praktiker ved Eftersøgningen og Gennemgangen af Præcedenser, meget stort.

Der staar imidlertid endnu tilbage at omtale en Omstændighed ved den engelske Retsdannelse, som yderligere vanskeliggør Studiet af den engelske Ret. Jeg siger hermed til den Dobbeltthed, der er kommen ind i den engelske Retsdannelse derved, at Retsudviklingen paa

Grund af ejendommelige historiske Forhold saa at sige er foregaaet ad to forskellige Veje, nemlig gennem to forskellige Sæt af Domstole, »Common law« og »Equity« Domstolene. Den engelske Ret er herved kommen til at bestaa af to Systemer, og om end disse naturligvis staar i en vis Forbindelse med hinanden, er dog Retsstoffet derved blevet stærkt kompliceret. Jeg skal sige nogle Ord om dette ejendommelige og interessante Forhold mellem »Common law« og »Equity«, men dog ikke uden at bemærke, dels at det i sig selv er et meget vanskeligt Spørgsmaal, som det koster et stort Studium at trænge fuldstændigt ind i, dels at det er yderligere vanskeligt paa en indskrænket Plads som her at gøre Rede derfor.

Udtrykket »common law« har flere Betydninger. Det betyder f. Eks. undertiden den i England og de for-nede Fristater i Nordamerika gældende Ret i Modsætning til andre store Retssystemer, saasom Romerretten. Men egentlig betyder det Englands oprindelige gamle Ret, der praktiseredes af »Kongens Dommere« ved Common law-Domstolene, og som — hvad der naturligvis ialtfald til en vis Grad er en Fiktion — væsentlig opfattes som gammel Sædvaneret. Denne Common law's Historie, der frembyder adskillige Punkter af Interesse, vilde det føre for vidt at komme nærmere ind paa her. Jeg maa nøjes med at berette Faktum, at den ret hurtigt stivnede i Regler og Former, der var lidet bøjelige og ikke svarede til den fremskridende Tids Krav. Selve de materielle Retsregler beholdt, vel navnlig fordi Dommene følte sig bundne ved tidligere Praksis, deres oprindelige stive og formelle Karakter; og dertil kom den Skade, der forvoldtes ved de Procesformer, som efterhaanden havde uddannet sig ved Domstolene. Det er jo ofte en mangelfuld Proces, der ødelægger Retstilstanden i et Land; men her ved Common law-Processen har det i

ganske særlig Grad været Tilfældet. Naar man vilde gøre et Retskrav gældende, var det Reglen, at man maatte henvende sig til Retten for at faa en Stævning til Processens Foretagelse. Nu var imidlertid i Tidens Løb de forskellige Arter af Retskrænkelser bleven inddelte i forskellige Klasser, og for hver Klasse var der en særlig Fremgangsmaade og derfor en særlig Form for Stævningen. Vilde man nu opnaa noget ved Domstolen, maatte man sørge for, at man fandt den rette Klasse og fik den rette Stævning; thi tog man fejl og fik en forkert Stævning, var man ulykkeligt stillet, idet man saa ingen Dom kunde faa. Men værre var det, at det kunde ske og ofte skete, at det Retskrav, man vilde rejse, slet ikke faldt ind under nogen af de bestaaende Klasser, saa at man overhovedet slet ingen Vegne kunde komme og ingen Retshjælp faa. Efter at nemlig Klassernes Antal havde naaet et bestemt Omfang, viste der sig hos Dommerne en Utilbøjelighed til at skabe nye Klasser og derved paa den eneste Maade, der efter Forholdene stod dem aaben, imødekomme Udviklingens Krav. Naar Retsdannelsen i et Land har naaet en vis Fylde, udvikler der sig jo let hos Domstolene den paa en skæbnesvanger Misforstaaelse hvilende Betragtning, at de ikke »uden Hjemmel« kan statuere eller skabe noget nyt; og det er sikkert denne Betragtning, der har foraarsaget den nævnte Utilbøjelighed hos Common law-Dommerne. Men det er klart, at der derved var sat en Bom for Udviklingen, som paa en eller anden Maade maatte sprænges.

Dette skete paa den Maade, at der skabtes et helt nyt Organ for Domsmagten, en ny Domstol, hvis særlige Opgave det blev at bøde paa Common law-Domstolens Ufuldkommenheder og skabe den nye Ret, som Udviklingen krævede. Med eet Slag skabtes en saadan fuldt organiseret Domstol dog naturligvis ikke. Begyndelsen

var, at enkelte Borgere, hvem Uheldighederne ved Common law var gaaet særlig ud over, henvendte sig til Kongen, hos hvem den øverste Domsmagt hvilede, og som derfor havde det i sin Magt at skaffe en Mand hans Ret, selv om Domstolene havde nægtet ham den. Kongen, der raadførte sig med sin Kansler, søgte først at hjælpe paa Tilstanden derved, at han tillod Kanslerens Embedsmænd at skabe nye Stævninger i Tilfælde, som var analoge med dem, for hvilke der allerede eksisterede Stævninger. Men denne Forholdsregel viste sig ikke at være tilstrækkelig; thi for det første nægtede Common law-Dommerne ofte at handle efter saadanne Stævninger, og dernæst kom der ogsaa hurtigt nye Tilfælde, hvor Analogier ikke kunde bruges. Kongen greb da til den Udvej at henvise de Andragender, som indkom til ham, til Kansleren, der saa undersøgte Sagen og indstævnedes Andragerens Modpart for sig. Allerede i Edward III.s Tid (1327—77) er Kansleren paa denne Maade bleven en permanent Dommer i Sager, der krævede ekstraordinær Retshjælp; men hans Magt blev ikke staaende herved. Efterhaanden som Sagernes Mængde steg, og det derhos viste sig at være saa nogenlunde de samme Arter af Sager, hvortil Kanslerens Retshjælp søgtes, udviklede der sig den Opfattelse, at denne Kanslerens Hjælp ikke var en Naadesag for enkelte Tilfælde, men at det ligefrem var Borgernes Ret at faa den. Paa denne Maade blev Kanslerdomstolen lige saa vel som Common law-Domstolen en fast Domstol.

Det siger sig selv, at Kanslerdomstolen, efter at det saaledes var blevet erkendt som dens faste og bestemte Opgave at bøde paa Uretfærdighederne og Uheldighederne i det gamle System, maatte komme til at spille en uhyre Rolle. I Udøvelsen af sin Virksomhed ophævede den formelt ikke Common law; men reelt var Forholdet

naturligvis ofte det samme, som om en Ophævelse havde fundet Sted, og naar der kom en aabenlys Konflikt, blev Kanslerdomstolens Afgørelse den sejrende. Hvorledes Kanslerdomstolen iøvrigt virkede, og hvilke Omraader den kom til at spænde over, er det her kun muligt at give nogle faa Eksempler paa. Det var navnlig i tre Retninger, at den bødede paa det gamle. F o r d e t f ø r s t e anerkendte den Rettigheder, som burde anerkendes, men som Common law-Domstolene ikke vilde tage sig af. Naar man f. Eks. overdrog Ejendomsretten over en Ting til en Person, men saaledes, at denne ifølge Aftale med Overdrageren skulde afgive Indtægterne af Tingen til en tredje Person, vilde Common law-Domstolene ikke anerkende en saadan Aftales Gyldighed. De saa' kun paa det formelle, h v o r Ejendomsretten var, og gav kun den, der ifølge den gældende Ret havde denne, Beskyttelse. Men Kanslerdomstolen anerkendte, uden iøvrigt at blande sig i Ejendomsretsspørgsmaalet; Aftalen og tvang Mellemanden, der havde Ejendomsretten, til at afgive Tingens Frugter til vedkommende tredje Person. Common law-Domstolene vilde heller ikke anerkende et egentligt Panteretsinstitut; de betragtede Pantsættelsen som en betinget Ejendomsoverdragelse; men da dette jo ikke svarede til Parternes Mening og affødte praktiske Ulemper, greb Kanslerdomstolen ind og regulerede Parternes Forhold efter en rigtigere Betragtning af Panterettens Natur. Kanslerdomstolen arbejdede i det hele i Retfærdighedens Tjeneste ved i de forskellige retlige Transaktioner langt mere end Common law-Domstolene at tage Hensyn til Parternes Mening og Hensigt. Naar Talen var om Kontrakter, tillagde den f. Eks., i Modsætning til Common law, Vildfarelser den behørig Betydning. — F o r d e t a n d e t var Kanslerretten langt fuldkommere i de Retsmidler, den gav mod Retskrænkelser.

Medens f. Eks. Common law-Domstolene i Tilfælde af Kontraktsbrud kun kendte til Retshjælp i Form af Skadeserstatning, stræbte Kanslerdomstolen at fremtvinge Kontraktens nøje Gennemførelse, hvor dette var naturligt og muligt. — Endelig var Processen ved Kanslerdomstolen helt igennem fuldkomnere end Processen ved Common law-Domstolene. Medens f. Eks. disse sidste ikke var i Stand til at tvinge en Part til at afgive Forklaring om et Punkt, han alene vidste Besked om, eller til at fremlægge Dokumenter, der var i hans Besiddelse, og som var af Betydning for Sagen, kunde Kanslerdomstolen tvinge Parten til at fremlægge saadant Dokument eller, hvis han erklærede ikke at kunne det, da under Ed forklare, hvorfor han ikke kunde det, ligesom den i det hele kunde tvinge Parterne til at afgive Forklaring under Ed.

Kanslerdomstolen fik som Følge af hele denne Virksomhed ret naturligt Betegnelsen »Equity« -, d. v. s. Billigheds-Domstol, dette altsaa forstaaet saaledes, at det var, som man plejer at udtrykke det, den retlige Billighed, den blev Organ for. Men om end denne Domstol, der til alle Tider har været den væsentlige Equity-Domstol, for det meste virkelig tjente til at fuldkommengøre Retten, saa kan det dog ikke nægtes, at den ialtfald i senere Tid selv for en Del stivnede, hvilket ogsaa for dens Vedkommende skyldtes Princippet om tidligere Afgørelses bindende Kraft. Equity-Retten blev i Virkeligheden efterhaanden lige saa vel som Common law et fast og afgrænset System, hvilende paa tidligere Praksis, og man kunde ogsaa ved dette paavise Mangler, saaledes f. Eks. at Kanslerdomstolen var ret indskrænket i sin Kompetence til at give Skadeserstatninger. Paa den anden Side havde Common law naturligvis ikke holdt sig paa sit gamle ufuldkomne Stade. Love havde grebet ind og skabt be-

tydelige Forbedringer saavel i de materielle Regler som i Proceduren. Men den Forvirring, der jo kan opstaa allerede derved, at et Land har to forskellige Retssystemer, blev uundgaaeligt forøget ved disse Forbedringer i Common law, og det endte med en ret uudholdelig Tilstand, idet f. Eks. Parterne, medens den samme Sag stod paa, uklare over, hvad de kunde opnaa ved den ene og hvad ved den anden Domstol, kunde blive jagede frem og tilbage fra Common law-Domstolen til Equity-Domstolen og fra Equity-Domstolen til Common law-Domstolen. Derfor blev det i Aarene 1873—75 — man forbavses egentlig i høj Grad over, at det først er sket saa sent—bestemt, at alle Retter skulde være bemyndigede til at anvende baade law og equity, hvorhos det i Almindelighed fastsattes, at i Tilfælde af Konflikt mellem en law Regel og en equity Regel den sidste skulde følges. Adskillelsen mellem law og equity er for øvrigt ingenlunde bortfaldet ved denne Bestemmelse. Det er klart, at en saa dybt indgroet Spaltning i Retsstoffet stadig maa vise sine Virkninger. Common law-Systemet og Equity-Systemet staar stadig overfor hinanden som to forskellige, hvert for sig detailleret udarbejdede Systemer, hvert med sine Dyrkere, sine »Specialister«. Allerede af den Grund, at hvert af dem er saa omfattende, vil man sikkert ikke i en overskuelig Fremtid gøre noget Forsøg paa at smelte dem sammen til et harmonisk Hele, selv om der altsaa nu i Praksis, naar det enkelte Tilfælde skal finde sin Afgørelse, eventuelt skal finde en Forsoning Sted.

Den engelske Retsudviklings Historie minder, som man ser, i høj Grad om den romerske. De Forskelle, der er, er mere af formel Karakter og fremkaldes derved, at Kansleren i England indtog en anden Stilling end Prætoeren i Rom. Medens saaledes i Rom saavel den gamle

strengt Ret som Billighedsretten blev praktiseret gennem Prætoeren, blev de i England, som udviklet, praktiseret af to forskellige Domstole, og Kansleren bekendtgjorde ikke paa Forhaand som Prætoeren, hvilke Grundsatninger han vilde følge i sin Praksis. Man maa imidlertid ikke tro, at den engelske Retsudvikling har fornet sig, som den har gjort, efter direkte Tilskyndelse af det romerske Forbillede. Forholdet er sikkert kun det, at England af særlige Grunde har været bragt i en lignende Tilstand som Rom, og at da Retfærdigheden naturligt ad lignende Vej har naaet sin Sejr over gamle Former og Doktriner.

Hvad Indholdet angaar, frembyder den engelske Ret, som man vil kunne forstaa, et noget broget Billede. Ofte støder man paa Ufuldkommenheder og paa ret besynderlige Fortidslevninger, som enten Kanslerretten ikke har gjort det af med, eller som skyldes senere uheldig Praksis. Men den engelske Ret rummer rigtig nok ogsaa en Sum af fortræffelige Ting, som vel kan berettigen den til en høj Plads blandt Retssystemerne. De store Fordele, der skabes ved, at Retsudviklingen foregaar gennem Praksis, har England vel ikke kunnet nyde i saa fuldt Maal, som Romerretten gjorde det, fordi Reglen om Dommenes bindende Kraft efterhaanden gør det opsamlede Retsstof til en Art Kodifikation, som ofte har vist sig og stadig viser sig at virke sinkende paa Udviklingen. Men det har dog i betydelig Grad nydt godt deraf. Det er af største Interesse at lægge Mærke til, at noget af det bedste i engelsk Ret skriver sig fra hin Tid, da Kanslerretten, idet den erkendte det som sin Opgave at arbejde i Retfærdighedens og Retsudviklingens Tjeneste, for Alvor satte sig ud over den gamle Ret og paa den anden Side endnu ikke hemmedes af egen tidligere Praksis.

Om de engelske Dommere og Sagførere.

(Ugeskr. f. Retsvæsen, 1906, S. 257 ff.)

Den første Gang, man træder ind i en af Retssalene i Londons Law Courts, der er Sædet for High Court og Court of Appeal, kan man, selv om man er forberedt paa Synet, vanskeligt undgaa at blive noget underlig til Mode ved at se de Parykker og andre mærkelige Attribute, Dommerne og Sagførerne, de saakaldte Barristers, er udstyrede med. Man er jo nu engang vant til, at de, der vil fremstille et Skræmmebillede af en pedantisk Jurist, forsyner ham med Paryk for at gøre ham rigtig skrækkindjagende, og man føler derfor en vis Uhygge ved nu at se Parykken i Virkeligheden. Men man skal ikke have opholdt sig lang Tid i Retssalen for at opdage, at det saa langt fra er slige Jurister, man har for sig, at det tværtimod, ialtfald for den langt overvejende Dels Vedkommende, er Jurister med ualmindelig Intelligens og store Evner.

Dette Indtryk fæstner sig stærkere og stærkere, jo flere Retsforhandlinger man overværer. Man glæder sig for Sagførernes Vedkommende over deres Udviklinger af Sagen, deres Skarpsindighed og det vægtige Indhold af deres Foredrag, over deres Evne til at finde de rette Spørgsmaal til Vidnerne, og over deres hurtige Opfat-

telse og Evne til at replicere. For Dommernes Vedkommende beundrer man den Interesse og Forstaaelse, hvormed de følger Sagen, den Overlegenhed, hvormed de formaar at holde Sagen gaaende i de rette Baner og sørge for, at de dunkle Punkter saa vidt muligt drages ud af Mørket, samt endelig den Klogskab, de lægger for Dagen i deres Domme, og Fylden i deres Udtalelser. Og hvad særlig Dommene angaar, forbavses man over den Hurtighed, hvormed Dommerne afsiger dem, idet de, om ikke altid, saa dog oftest gør dette uden nogen Betænkningstid, umiddelbart efter, at Sagførerne har endt deres Udviklinger.

Nu vil man naturligvis ikke heraf slutte, at alle engelske Barristers skulde være saa fremragende som de, man har Lejlighed til at høre i Skranken. Man vil være klar over, at man her har en særlig udvalgt Kreds for sig, og ved et længere Ophold i London vil man derhos ogsaa blive vár, at det altid er saa nogenlunde den samme Kreds, der optræder. Men saa stiller sig uvilkaarligt det Spørgsmaal for En, hvad der vel er Grunden til, at i England Advokatvirksomheden i de betydeligere Retter saavel som Dommerstillingerne saaledes fortrinsvis er i Hænderne paa betydelige Intelligenser, og hvad der har bevirket den iøjnefaldende Overlegenhed og Rutine, hvormed disse røgter deres Hverv.

At nu allerede den Omstændighed, at England fra gammel Tid af har haft mundtlig Procedure, har været af stor Betydning, turde være sikkert nok. I Grunden vil vist alle Jurister anerkende den Indflydelse, den mundtlige Procedure har til at højne Dommer- og Sagførerstanden, skønt det er en Kendsgerning, at der i forskellige Lande ikke mindst fra Juristernes Side er blevet gjort Modstand mod dens Indførelse. Men der er en Aarsag, som i England sikkert har været endnu stærkere

virkende. Jeg tænker herved paa den Rolle, Domstolene i England har spillet for Retsdannelsen, hvad jeg i en forudgaaende Artikel har dvælet nærmere ved.

Hvilket Ansvar har den engelske Dommer ikke i Tidernes Løb maattet føle hvile paa sig! Hvilket Tankearbejde og hvilken Omhyggelighed har han ikke maattet præstere, idet han saaledes vidste, at hans Domme blev afgørende for Fremtiden, at den gældende Ret skulde skabes gennem ham! Men dette har da ogsaa bevirket, at man i England fra gammel Tid af ligefrem har været nødt til at hente Dommerne blandt de betydeligste Intel-ligenser. Anciennitetsprincippet har ikke her kunnet gælde, saaledes som det er muligt under den skriftlige Proces, hvor Dommeren for det meste er en for Omverden skjult Mand, og et Protektionssystem har i vidt Omfang været hindret fra at udvikle sig.

De Krav, der i England har været stillede til Dommerne derved, at Retsdannelsen har været overladt til dem, er naturligvis i Tidernes Løb bleven en Del formindskede, for saa vidt som paa store Omraader af Retten Retsreglerne nu er fastslaaede gennem tidligere Praksis. Alligevel lægger den engelske Dommers Stilling endnu stadig i højeste Grad Beslag paa hans Evner. Ikke blot at han endnu dog stadig har betydelige Opgaver i Henseende til Retsdannelsen; men den engelske Procesordning er ogsaa i det hele ejendommelig ved den indflydelsesrige Stilling, som den hjemler Dommeren, og som gaar betydeligt ud over, hvad den mundtlige Procedureform i og for sig behøver at medføre. Ogsaa hvad Procesreglerne angaar, har deres Udformning gennem Tiderne været overladt saa nogenlunde til Dommerne selv; ja der er endog i senere Tider af Parlamentet givet udtrykkelig Autorisation til Dommerne til i paakommende Tilfælde med

Lovsvirkning at bestemme, hvad der skal være en procesuel Regel. Dette, at Udformningen af Procesreglerne saaledes væsentlig har været overladt til Dommerne selv, har ført til, at medens man i andre Lande oftest har søgt at fiksere Procesreglerne saaledes, at Parternes Rettigheder og Forpligtelser paa Forhaand nøje er fastslaaede, og Dommernes Skøn derfor bindes, er det i England i Reglen helt kommet til at bero paa Dommerens Skøn, i hvilket Omfang vedkommende processuelle Rettighed eller Forpligtelse i det enkelte Tilfælde skal tilkomme eller paa hvile Parten. Parternes Forpligtelser i den engelske Proces har mere Karakteren af at være Pligter overfor Domstolen, saaledes at denne tillige bestemmer, i hvilket Omfang de i hvert enkelt Tilfælde skal fyldstgøres. Medens man f. Eks. hos os dels i Lovgivningen, dels i Praksis som bekendt har søgt at fastslaa bestemte Regler for Forening af flere Sager, saaledes at disse Regler bliver afgørende baade for Parterne og Domstolen, beror i England Afgørelsen af, om en Forening af flere Sager skal finde Sted, paa Dommerens Skøn, idet det, naar bortses fra et Par enkelte positive Begrænsninger, er Reglen, at flere Sager kunne forenes, naar de efter Dommerens Skøn kan blive procederet sammen, uden at der voldes Ulemper derved. Hvad særlig angaar den Kumulation, der fremkommer ved, at Modfordringer bringes ind i en Sag, er det ligeledes her fastsat, at Sagsøgte kan fremsætte Modkrav mod Sagsøgeren, medmindre hans Modkrav efter Dommerens Skøn er af en saadan Karakter, at det vil berede praktiske Vanskeligheder at procedere det sammen med Hovedkravet. Overhovedet sidder Dommeren som en Enehersker over Procesforhandlingernes Gang. Dette gælder baade under den mundtlige Hovedforhandling og under den skriftlige, forberedende Del af Processen. Ved den mundtlige For-

handling sker det ofte, at han griber ind og beder Advokaterne holde sig til et bestemt Punkt eller ligefrem afskærer dem Ordet, idet han erklærer hvad der alt er fremkommet for tilstrækkeligt. Men det er navnlig under den skriftlige Del af Processen, at Dommerens Magt viser sig. Denne Del, der er meget vigtig, idet hele Grundlaget for den mundtlige Forhandling her fastslaaes, foregaar for den saakaldte Master of Court, der i England ganske vist nærmest betragtes som en Embedsmand ved Retten, men i Virkeligheden efter sin Virksomheds Karakter, og da hans Dekreter staar under Appel til Dommerne, kan siges at være en Dommer. Denne Master afgør i det hele alle Spørgsmaal, der opstaar ved den nævnte forberedende Del af Proceduren. Han har Bestemmelseretten over, om og i hvilket Omfang Indlægsveksling skal finde Sted, hvad Parterne er pligtige at svare hinanden paa, og hvorvidt en Part er pligtig at fremlægge eller give Modparten Adgang til at se Dokumenter, som han ligger inde med, og som er af Betydning for Sagen. Han har dernæst under visse Betingelser Magt til helt at standse Processen, hvis han finder, at Sagsøgerens Fordring er grundløs og kun skyldes Trættekærhed, eller hvis Sagsøgeren procederer paa en u hensigtsmæssig og chikanøs Maade. I visse Tilfælde, naar han finder Sagsøgerens Retskrav særlig klart og Indsigelserne derimod betydningløse, gaar hans Magt endog saa vidt, at han paa Stedet kan give Sagsøgeren Dom for hans Fordring, saaledes at han slipper for baade Ulejligheden og Omkostningerne ved en fortsat Procedure. Allerede disse Regler vil give en Forestilling om, hvilket Herredømme Masteren har; men ved at overvære en Forhandling for ham faar man et endnu stærkere Indtryk deraf. Jeg har selv haft Lejlighed til at se ham fungere i nogle Sager, som jeg havde nærmere Kendskab til. Parterne begyndte na-

turligvis straks, da Sagen kom for, at snakke i Munden paa hinanden om, hvad de var pligtige at oplyse og hvad ikke; men uden tilsyneladende at bryde sig det mindste om, hvad Parterne sagde, tog Masteren Dokumenterne, læste dem igennem og rettede og stregede efter sit eget Hoved, hvorefter han ganske roligt gav Parterne deres Papirer tilbage og gik over til næste Sag.

Det er ikke vanskeligt at se, hvilke Fordele det frembyder, at Dommeren har en saadan Magtstilling. Der skabes derved en Mulighed for den højeste Hensynstagen til hver enkelt Sags Tarv, som man ikke kan opnaa dér, hvor man paa Forhaand søger at regulere Procesens Gang ved faste, bestemte Regler. Unødige Sager kan efter den engelske Ordning helt kvæles i Fødselen, og andre Sager kan straks fra første Færd beklippes og begrænses, saaledes at alt unødigt og uvæsentligt fjernes og Lettelse og Hurtighed i Proceduren opnaas. I andre Lande vil vistnok mange i Princippet føle Betænkelighed ved at give Dommeren en saadan Magtstilling. I England nærer man imidlertid aabenbart ingen Frygt i saa Henseende, og Sandheden turde vel ogsaa være den, at i samme Grad som man i et Land er sikker paa, at Dommerne vælges blandt Juristernes Elite, i samme Grad forsvinder — jeg har i denne Fremstilling kun den civile Proces for Øje — Betænkelighederne ved at give dem Magten.

For ret at lære den engelske Dommer at kende, skal man naturligvis se ham i Funktion. Dommene i Law Reports giver kun et blegere Billede af Dommerpersonlighederne. Ikke desmindre har man meget Udbytte og Fornøjelse af at læse de engelske Domsreferater. Hvad der navnlig gør Indtryk paa En, er den Fylde, hvormed Dommeren udtaler sig om de foreliggende Spørgsmaal og i Særdeleshed Retsspørgsmaalene. Denne Fylde i

Domsudtalelserne fører naturligvis store Fordele med sig, ikke alene for Parterne i den enkelte Sag, der faar saa god Besked, som de med Rimelighed kan ønske sig, men tillige for Praktikerne, der søger efter Præcedenser, og for Videnskabsmanden, som søger Stof til Behandlingen af sit Emne. I Danmark nyder vi ikke det Gode af vore Domme, som vi kunde nyde. Det lader sig ikke bestride, at de danske Domme, ialtfald hvad Retspørgsmaalene angaar, gennemgaaende lider af en Kortfattethed, der ikke blot er utilfredsstillende for Parterne, men som ogsaa ofte Praktikerne og Videnskabsmanden beklager. De Betragtninger og Overvejelser, der har gaaet forud for Dommernes Afgørelser, faar vi kun yderst lidet at vide om. De engelske Domme kender — saavidt ialtfald jeg har set — ikke til noget »efter Omstændighederne«, i hvilket mystiske Udtryk de interessante Betragtninger i Sagen hos os saa ofte skjules. I engelske Domme faar vi netop Underretning om, hvilke Omstændigheder det er, der spiller en Rolle, og hvorfor de spiller en Rolle. Vi faar at vide, hvad der er den almindelige Regel for den paagældende Art af Tilfælde, og hvis den almindelige Regel i det enkelte foreliggende Tilfælde ikke kan følges, faar vi Besked om, hvorfor den da ikke kan følges. De engelske Dommere har ganske vist paa Grund af deres Dommers forholdsviis større Betydning haft en stærk Opfordring til at udtale sig fyldigt, men i Virkeligheden har Dommerne hos os som Følge af den Interesse, der ogsaa hos os knytter sig til Dommene, lige saa fuldt en saadan Opfordring. Den Frygt for at binde sig ved Præcedenser, som vore Dommere nærer, og som vistnok er den væsentlige Aarsag til, at Dommene gøres saa kortfattede, som de er, synes ikke begrundet. I England, hvor Dommene har større Betydning som Præcedenser, har dette dog ikke, ialtfald ikke

i nogen nævneværdig Grad, afskrækket Dommerne fra at udtale sig fyldigt og bestemt om det foreliggende Tilfælde. Ikke mindst dette har bidraget til at holde Ilden i det engelske Retsliv vedlige.

Den engelske Dommer har en yderligere Kvalifikation derigennem, at han vælges blandt Barristerne og følgelig tiltræder sin Stilling med Kendskab til Skranken og dens Forhold og, hvad der er lige saa vigtigt, med det Kendskab til Livets mangeartede Forhold, som Sagførervirksomheden giver saa rig en Lejlighed til at erhverve. Hvad nu iøvrigt Barristerne angaar, saa er det klart, at den betydningsfulde Stilling, der var givet Domstolene i Henseende til Retsdannelsen, ogsaa maatte vise sine Virkninger for deres Vedkommende. Ja, man kunde jo i Virkeligheden sige, at Retsdannelsens vanskelige Opgaver først og fremmest blev lagt paa Sagførernes Skuldre. Da det tilfaldt dem at føre Spørgsmaalene frem for Retten, blev det dem, der først kom til at beskæftige sig med Spørgsmaalene og gennearbejde og gennemtænke dem. Ved deres Argumentationer skabte de et værdifuldt Grundlag for Sagernes Paadømmelse, og de fik saaledes i Tidernes Løb en stor Indflydelse paa Retsudviklingen, særlig da de ikke nøjedes med at holde sig til de Retsspørgsmaal, de stødte paa i de enkelte Sager, men gav Diskussionen en videre Ramme og anstillede mere omfattende Undersøgelser. Havde de ikke formelt Andel i Retsdannelsen, eftersom det i sidste Instans var Dommerne, der afgjorde Spørgsmaalene, saa havde de det dog reelt baade ved deres Kendskab til Retten og ved deres Udviklinger af den. Men Følgen heraf var naturligvis til den ene Side, at der ogsaa for Sagførernes Vedkommende fortrinsvis lagdes Beslag paa de mere fremragende Kræfter, og til den anden Side, at disse Kræfter maatte erhverve sig en ganske særlig Indsigt og Rutine. Og ligesom Virksomheden i Skranken sta-

dig regnes for Barristernes egentlige og fineste Beskæftigelse, saaledes er endnu den Dag i Dag den væsentlige og vigtigere Del af denne fortrinsvis i Hænderne paa en mindre Kreds af Standens Udvalgte, særlig de saakaldte »Kings Counsels«, en Titel, hvormed Standen hædrer dem blandt sine Medlemmer, der har lagt særligt Talent for Dagen som Advokater.

Barristernes Stilling er for øvrigt paa Grund af de ejendommelige Forhold i det hele bleven saa mærkelig, at et Par Bemærkninger derom maaske tør paaregne Interesse. Man forstaar ifølge det udviklede, at Sagførerne i England hurtigt maatte erhverve sig en særlig fremtrædende og indflydelsesrig Stilling, som Sagførerne i andre Lande med andre Forhold ikke kunde naa. Samtidig med at de engelske Sagføreres Virksomhed blev betydningsfuldere, blev naturligvis den Nødvendighed, som i alle Lande tidligt i et vist Omfang er til Stede for Lægmanden for at bruge Sagførerhjælp, i England i høj Grad forøget. En Part, der vilde gøre et Retskrav gældende, havde ingen Lovbog at gaa efter; forsaavidt der allerede forelaa Retsregler, var disse udtrykte gennem Domme, men hvad der i Tidens Løb var paadømt og afgjort og hvad ikke, kunde Lægmanden umuligt vide Besked med. Kendskab til Retten blev paa Grund af Forholdene hurtigt et Privilegium for Juristerne; og en Følge heraf var det igen, at Retten snart fik en teknisk speciel Karakter, der naturligvis end mere umuliggjorde, at Lægmand kunde kende noget til den. Sagførernes Hjælp var derfor saa godt som altid paakrævet.

Et glimrende Middel til at bevare og øge Barristernes fremtrædende Stilling har deres stærke Organisationer været. Allerede omkring Begyndelsen af det fjortende Aarhundrede lagdes Grunden til disse Organisationer. Barristerne sluttede sig da sammen i Korporationer, og Korporationerne erhvervede deres egne Byg-

ninger, de saakaldte Inns. I disse Inns samledes man for at drøfte Standens Interesser og tage Bestemmelser med Hensyn til dens Virksomhed og Anliggender, og gennem Korporationsmyndigheden vaagedes der over Standens Disciplin. Men ogsaa en anden betydningsfuld Opgave tilfaldt Korporationerne, nemlig at sørge for de vordende Barristers Undervisning. Denne overlod Regeringen til Barristerne selv, og den lod dem i saa Henseende tage Affære, som de selv vilde. Barristerne blev selv Herre over, hvem der skulde have Lov til at studere ved Innerne og senere blive Barristers, samt over, hvilke Krav der skulde stilles til Studenterne, og hvorledes deres Undervisning skulde foregaa.

Oprindelig var der et større Antal af Inner, men i Tidernes Løb er adskillige forsvundne, og der er nu kun de fire store: Lincoln's Inn, Inner Temple, Middle Temple og Gray's Inn tilbage. Disse har selvfølgelig efterhaanden i det ydre undergaaet adskillige Forandringer; Udvidelse er fulgt paa Udvidelse, og med deres store Bygningskomplekser udgør de saa at sige smaa selvstændige Bydele i London. Men indadtil, i Henseende til Virksomhed og Styrelse, er i Virkeligheden ikke saa meget ændret. I Hovedtrækkene er tværtimod Innernes Opgave den samme nu som i gammel Tid. Gennem Organisationsmyndigheden vaages der stadig over Standens Interesser og Disciplin. Gør en Barrister sig skyldig i en Handling, som er uforenelig med hans Stillings Værdighed, kan Myndigheden fratage ham hans Barrister-Udnævnelse, hvorved dog maa bemærkes, at den diskvalificerede kan appellere Afgørelsen til Dommerne i High Court. Fremdeles har Innerne stadig Eneret til at meddele Barrister-Udnævnelser, og endelig afgør de, uden at Appel eller Anke af nogen Art kan finde Sted, om en Students Ansøgning om at blive optaget som Medlem af

Innen skal bevilges, hvilket sidste er saare betydningsfuldt, fordi man maa være Medlem af en Inn for at kunne studere ved den og senere blive Barrister. Unægteligt er disse Innernes Rettigheder vidtgaaende og kan synes farlige; men faktisk skabes der dog ingen Ulemper derved. Efter den nugældende Regel optager Innerne enhver ung Mand, der har taget de fornødne forberedende Eksaminer og betaler de for Optagelsen fastsatte — ganske vist ikke ringe — Beløb; og Barrister-Udnævnelsen nægtes kun, hvor der i Vedkommendes Vandel haves skellig Grund til Nægtelsen.

Selv mange af de Former og Skikke, hvorpaa Innerne i gammel Tid var saa rige, er bevarede endnu. Det er saaledes stedse en Betingelse for at blive Barrister, at man i hver Termin i Studietiden har spist et vist Antal Middage i den Inn, man er Medlem af; selv om man bor udenfor og maaske langt borte fra London, maa man pligtskyldigst møde i Innen for at fyldestgøre denne Betingelse. Studietiden er 3 Aar, og hvert Aar har fire Terminer. Undervisningen foregaar paa den Maade, at der holdes Forelæsninger og Øvelser af dertil ansatte Lektorer. Eksamensbetingelserne er de samme i alle fire Inner. Overhovedet staar Innerne, skønt hver af dem er selvstændig, ikke isolerede, men i Erkendelsen af, at de har fælles Maal, forhandler de gennem deres Repræsentationer med hinanden og arbejder sammen, naar der foreligger Spørgsmaal og Opgaver af almindelig Interesse for hele Barristerstanden.

For de Unges Undervisning har der ikke til alle Tider været sørget lige godt. Navnlig stod det slet til i en lang Periode fra Begyndelsen af det attende Aarhundrede til Midten af det nittende; men ved det sidstnævnte Tidspunkt gjordes der vigtige Skridt til Forbedringer. Der sørgedes atter for regelmæssig Undervisning, og der

blev truffet en bestemt Eksamensordning. Alligevel er, hvad man nu i England selv mere og mere faar Øje for, Førdringerne med Hensyn til den theoretiske Uddannelse stedse for smaa, og den theoretiske Viden hos Flertallet af Barristerne skal følgelig ogsaa være ret ringe. Til Gengæld har der saa fra gammel Tid af været lagt Vægt paa de Unge praktiske Uddannelse. Visse Barristers, tildels saadanne, som procederer for Skranken, men navnlig saadanne, som udøver anden Sagførervirksomhed, giver for Betaling praktisk Undervisning. Den Unge faar her bestemte praktiske Opgaver at sysle med, og Barristerne gaar hans Arbejde igennem, kritiserer det og giver ham Raad og Anvisninger. Saadanne praktiske Kursus er ikke just foreskrevne som Betingelse for at blive udnævnt til Barrister, men det anses i Praksis som en uomgængelig Betingelse for at komme til at optræde i Skranken, at man i to eller almindeligvis tre Aar har taget denne praktiske Undervisning. Selv efter at denne er forbi, vedbliver for øvrigt de Unge, der har Virksomhed i Skranken som Maal, at arbejde hos ældre Barristers som deres Hjælpere, idet der maa hengaa en Del Aar, inden de kan komme til selv at optræde. Hvornaar dette sker, afhænger væsentlig af deres Dygtighed, men det indtræffer sjældent, at nogen kommer til at optræde, før han er en tredive Aar.

Som alt udviklet, er Forholdet blevet det, at det faktisk kun er en forholdsvis mindre Del af Barristerne, der har Procedure i de betydeligere Retter i London som egentligt Felt. De øvrige Barristers i London, der praktiserer selvstændigt, giver sig væsentlig af med at skrive forskellige retslige Dokumenter samt med at udarbejde de Sagsfremstillinger, som kræves under den skriftlige Del af Processen. Om Kvaliteten af disse Barristers Arbejde kan jeg ikke udtale mig, da jeg ikke har noget

særligt Kendskab dertil. Selvfølgelig findes der ogsaa blandt disse Barristers dygtige Mænd; men lige saa selvfølgelig er det vel, at der tillige er en Del mindre habile mellem dem. Foruden hvad en noget mangelfuld Uddannelse for visses Vedkommende kan bevirke, kan det naturligvis med den stærke Tilgang, Barristerstanden i Tidens Løb har faaet, ikke være andet, end at ikke alle er Dygtigheder. Men hvorledes det nu end maatte forholde sig hermed, saa er det ialtfald sikkert, at Barristerne som Stand stedse indtager en meget anset Stilling i det engelske Samfund, og at Folket stedse ser op til dem med megen Respekt. Til at vedligeholde denne Respekt er naturligvis ogsaa den Glans, som de fremragende Advokater, der optræder i Skranken, og hvis Færd jo Folket har særlig Lejlighed til at iagttage, kaster over Standen, af væsentlig Betydning.

Foruden Barristerne har England, som bekendt, endnu en Art Sagførere, de saakaldte Solicitors. Disse regnes for en mere underordnet Klasse, hvilket giver sig Udtryk deri, at de er udelukkede fra at procedere undtagen ved mindre betydende Retter, lige som de i det hele ikke indtager Barristernes privilegerede Stilling. De giver sig af med at affatte visse Arter af Dokumenter og at være Konsulenter og Hjælpere for Privatfolk i visse juridiske Anliggender. Men navnlig er det deres Funktion at være Bindeled mellem Folket og Barristerne. Det er nemlig fra gammel Tid af Reglen, at Barristeren ikke selv taler eller forhandler med Klienterne. Ikke blot at han, ialtfald efter ældre Tidens Opfattelse, var en »fin« Mand, der ikke kunde tale med Folk af en hvilken som helst Slags; men han kan overhovedet ikke give sig af med saadant præliminært Arbejde som at høre Klienternes Ønsker, Forespørgsler og Sagsfremstillinger. Dette Hverv tilfalder i Reglen Solicitoren; denne henvender

sig med sine Notater til Barristeren, som saa giver det ønskede Responsum eller skriver det paagældende Dokument. Det er ogsaa, hvad særlig Retssager angaar, som Regel Solicitoren, som taler med de Vidner, Parten maatte have; og i det hele taget er det ham, der — naturligvis efter Barristerens nærmere Ønsker og Anvisninger — skaffer Barristeren hans Stof til Proceduren. Denne Fremgangsmaade, som stadig følges i det overvejende Antal Tilfælde, selv om der — navnlig i nyere Tid — nu og da af særlige Grunde sker Fravigelser fra den, sparer unægteligt Barristeren for en Del Arbejde, men om den iøvrigt er heldig, er selvfølgelig et stort Spørgsmaal; thi foruden at den jo bidrager til at gøre den juridiske Assistance, der i England i Forvejen er dyr nok, end dyrere for den stakkels Klient, er det sikkert ikke altid heldigt for Kontrakten eller Sagen, at Barristeren er uden Forbindelse med Klienten. Men Forholdet er interessant, fordi ogsaa dette er et Tegn paa den høje Position, Barristerne indtager.

Ved efterhaanden at overvære Retsforhandlingerne i de forskellige Afdelinger, hvori High Court of Justice i London er delt, har man en interessant Lejlighed til at iagttage, hvorledes under den mundtlige Procedure Forhandlingerne farves af de forskellige Dommeres Personligheder. Et Steds hersker der en Gravalvor, idet Dommeren sidder stiv og ubevægelig med et Ansigt, der er som hugget ud af Marmor, og hvis Læber aldrig aabner sig til et Smil, men kun for ved passende Lejlighed at lade en ulygkelig Gravbas tone. Et andet Steds hersker der megen Lystighed, idet Dommeren er vittigt anlagt og benytter enhver Lejlighed til at rive Brandere af sig. Denne Dommer er naturligvis »populær« og har sit Auditorium fuldt af fornøjelsessyge Tilhørere, men han ødelægger unægteligt for en Del sin egen og Rettens

Værdighed. Heldigvis er der dog for Tiden i London kun een af denne Type, og jeg skylder at tilføje, at der, trods hans Dygtighed, er en ikke ringe Misfornøjelse med ham. I Almindelighed træffer man en passende Blanding af Alvor og Humor hos Dommerne. Humoren er jo et Karaktertræk hos det engelske Folk, men hvorvidt Dommerne gør Brug deraf, afhænger naturligvis for en Del af Sagens Beskaffenhed. Blandt Barristerne træffer man selvfølgelig flere forskellige Typer, men gennemgaaende raader ogsaa hos dem en passende Blanding af Alvor og Humor. Deres Optræden afhænger iøvrigt ikke blot af Sagens Beskaffenhed, men for en stor Del til lige af, hvorledes Dommeren er anlagt og oplagt. Hos den alvorlige Dommer griber Alvoren ogsaa let Barristeren, medens hans Humor spiller friere, hvor Dommeren selv giver sin Humor Luft. Næsten fælles for de engelske Barristers er en vis Lidenskabsløshed, hvorved de kommer i en paafaldende Modsætning til deres Kolleger Syd paa. Roligt og værdigt skrider som Regel Forhandlingerne frem; kun naar der procederes for Juryer, glider de oftere ud af de rette Baner, idet Barristerne — hvad der danner en mørk Side ved den engelske Proces — fristes til paa forskellig Vis at »lægge an« paa Jury-medlemmerne. Gaar Barristeren, hvad enten nu dette sker med Forsæt eller ikke, efter Dommerens Formening for let hen over et Punkt, skal Dommeren dog nok anholde ham og kræve fyldigere Besked. Undertiden kan der da komme en hel langvarig Diskussion i Stand mellem Barristeren og Dommeren eller hvor der, som i Appelretten, er flere Dommere, mellem Barristeren og alle Dommerne. Skønt Barristerens Stilling naturligvis er underordnet Dommernes, behandler de dog alle under disse Samtaler saavel som i det hele under Processens Gang hinanden nærmest som Ligemænd. Kun sjældent hører man Dom-

meren beraabe sig paa sin overordnede Stilling. Alt i alt er det meget belærende og interessant at overvære de engelske Processer. En Fremmeds Hjærte maa jo ogsaa glædes over de mange udmærkede Midler, den engelske Proces har hjemlet til Udfindelsen af Sagernes sande og rigtige Sammenhæng.

Om Lægdommere.

(Efterladt Manuskript.)

Den engelske Dommer er, som bekendt, ikke Eneindehaver af Domsmagten, men maa til en vis Grad dele denne med de saakaldte Juryer, bestaaende af Læg-mænd, valgte — som man siger — blandt Folket. Disse Juryer finder en ret udstrakt Anvendelse, idet de bruges ikke blot i kriminelle Sager, men ogsaa i mange civile. Derimod kender man i England intet til andre Arter af Lægdommere. Særlige Handelsretter, som man har dem i de fleste andre Lande, findes der ikke; den almindelige Dommer fungerer ogsaa i Handelssager, og er sagkyndige Oplysninger fornødne til Sagens Paadømmelse, tilføres disse Sagen gennem sagkyndige Vidner. I den engelske Søret er Forholdet ordnet saaledes, at der foruden Dommeren er to søkyndige Bisiddere; men disse er kun Hjælpere for Dommeren ved Sagens Oplysning og Paadømmelse og har ingen selvstændig Stemme ved Domsafgørelsen.

Der er vel næppe nogen anden Retsinstitution, der i senere Tider i den Grad har tiltrukket sig Opmærksomheden som de engelske Juryer. I Europa findes der nu knap et Land, hvor man ikke enten ligefrem har faaet Juryer indført efter det engelske Forbillede eller ialtfald lever i Diskussion om, hvorvidt man skal ind-

føre dem eller ikke, og det er lige ved at høre med til almindelig Dannelse hos en Jurist at være inde i Jury-spørgsmaalet. I Danmark har Diskussionen ikke været saa stærk og levende som i de fleste andre Lande, men vi har dog været saa meget med paa Moden, at vi i vor Grundlov har faaet et Paabud og i vor Procesreform et Forslag om Indførelsen af Juryer i visse kriminelle Sager. Da Spørgsmaalet altsaa har aktuel Interesse for os, maa det maaske, efter at jeg en Tid har haft Lejlighed til at se de engelske Juryer, være mig tilladt at føje et Par Ord til, hvad der alt før hos os er sagt om Formaalstjenligheden af at indføre Juryer.

Det er klart, at naar man i Nutiden vil skabe Juryer i Lande, hvor de ikke har været kendte før, maa man angive et særligt Formaal, man vil opnaa med dem. I England skriver Juryerne sig fra Tider, hvor der endnu ikke var nogen skarp Adskillelse mellem Jurister og Lægmænd, og hvor Samfundsforholdene i det hele taget endnu var saadanne, at Lægfolket naturligt havde en Andel i Domsmyndigheden. Men i senere Tider stilles Forholdene sig anderledes. Efter at Retstilstanden har udviklet sig og derved efterhaanden, om jeg saa maa sige, er bleven saa indviklet, at Kendskab til Retten ikke længere kan være Hvermands Sag, men nødvendigvis maa overgaa til Folk, der gør det til deres særlige Opgave at studere Retten, bliver det en Mærkelighed, som tiltrænger særlig Begrundelse, at Lægmanden skal have Andel i Retsudøvelsen. Der rejser sig det Spørgsmaal: Hvorfor skal man have Juryer? Vil de, selv efter at Samfundsforholdene er ændrede, frembyde saadanne Fordele for Retstilstanden, at det gøres ønskeligt at have dem?

Til Tider vil man, saaledes som det f. Eks. var Tilfældet under den franske Revolution, i Særdeleshed

have for Øje gennem Juryerne at skabe Borgerne en Garanti overfor Statsmagten. Men til andre Tider eller i andre Lande med roligere Forhold vil dette Formaal naturligvis ikke i videre Grad træde frem for Bevidstheden. Det er da i Reglen ogsaa en anden Betragtning, Juryernes Forkæmpere nuomstunder rykker i Marken med. Juryerne vil, siger man, danne et gavnligt Værn imod visse uheldige Tilbøjeligheder hos Juristerne. Erfaringen viser, at Juristerne let kommer ind paa Veje, der fører dem bort fra den sunde og naturlige Betragtning af Livets Forhold og Tarv. De bliver let doktrinære og forfalder til Formalisme. Juryerne skal da — efter deres Forkæmperes Mening — danne et Korrektiv mod slige Udartninger. Repræsenterer Juristerne Retskundskaben, saa er til Gengæld, mener man, Juryerne Repræsentanterne for Fornuften og den sunde Sans, som nødvendigvis maa være til Stede ved den retlige Bedømmelse, hvis Retten ikke skal komme paa Kant med Livet i Stedet for at tjene det. Ofte taler man om, at Juryerne sikrer Rettens »Folkelighed«. Det er ikke klart, hvad der menes hermed. Formodentlig sigtes der dog herved ikke til andet, end at Retten skal være sund, fornuftig og praktisk, saaledes at den tjener Folkets Vel, i hvilket Fald »Folkelighed« jo kun er et Udtryk for det samme, som man tænker paa, naar man taler om, at der bør være »sund Sans« i Retsplejen.

Der er nu ingen Grund til at beskæftige sig med dem, der helst vil sætte Juristerne helt ud af Spillet og mener, at Retten vilde være bedre hjulpet, om Lægmandens »sunde Sans« altid var den raadende i Retsplejen. Det vilde være for let købt at slaa sig til Ridder paa en saadan Anskuelse ved at skildre den Forvirring, Lægmanden i Reglen kommer i, naar han stilles overfor Retsspørgsmaal af blot nogenlunde vanskelig Art, —

hvorledes han, hvis han overlades til sig selv, som oftest ikke kan komme af Stedet og, naar han endelig vover sig ud, er udsat for det ene Fejlgreb efter det andet. De kyndige blandt Juryernes Forkæmpere ser naturligvis anderledes paa Sagen. De er klare over, at Juristerne ikke blot, hvad der er selvfølgelig, har bedre Kendskab til den positive Ret, end Lægmanden kan have, men at de ogsaa langt bedre end Lægmanden er inde i de Principper og Grundsætninger, der bør være de ledende, naar en Lov skal fortolkes og en Retsafgørelse træffes. De vil derfor ikke paastaa, at Juryerne uden videre skal kunne virke og fælde en Afgørelse. Forud for Juryernes Overvejelser maa gaa en Forklaring, en Udvikling af Sagen fra Dommerens Side. Men naar Juryerne har faaet et saadant Grundlag at bygge paa, vil den »sunde Sans«, mener man, træde frem paa Arenaen og give sig et Udslag i den rigtige Retning. Retsprincipperne og Retsgrundsætningerne er nu komne ind i Hjerner, der er friske og ubesmittede, og hvor de derfor vil virke paa en sundere og naturligere Maade, end de vil gøre det hos Juristerne, hvem der som Følge af de mange Spekulationer er gaaet for megen Logik i. Det er med andre Ord en **S a m v i r k e n** mellem Dommeren og Juryen, man lægger Vægt paa. Ved en saadan Samvirken mener man at opnaa en **F o r e n i n g** af Retskundskaben og den sunde Sans, der vil virke heldbringende paa de retlige Resultater.

Det er paa **M u l i g h e d e n** af en saadan Forening, Spørgsmaalet staar. Mange gaar ud fra som givet, at den kan finde Sted, og synes ikke at se, at det netop er her, Problemet ligger. Er det virkelig muligt ved et Foredrag, en Udvikling fra Dommerens Side i den enkelte Sag at give Lægmanden et Fond af Retskundskab, der vil være tilstrækkeligt til at sikre en ret-

færdig og betryggende Afgørelse? Jeg ser ikke andet, end at det er en fuldkommen Umulighed. Ja, hvis Retskundskaben alene bestod i Kendskab til en Samling positive, gældende Retsregler, da kunde man maaske lægge dette Stof saaledes til Rette for Lægmanden, at han kunde træffe en Afgørelse derefter. Men Retskundskaben bestaar jo netop ikke i dette alene. Lige saa meget eller meget mere er Retskundskaben det nøje og indgaaende Kendskab til Rettens Formaal og de Midler, hvorved disse Formaal kan opnaas. Den virkelige Retfærdighed maa bygges paa de omhyggeligste Overvejelser, paa den nøjeste Hensyntagen til flere Sider, — til Parterne selv, til »Tredjemand« og til Samfundet. Men denne Hensyntagen, disse Overvejelser er en Kunst, som kræver særlig Uddannelse, og som det naturligvis er umuligt ved en Forklaring af Dommeren i den enkelte Sag at lære Lægmanden. Dommeren kan saa omstændeligt og omhyggeligt det skal være udvikle for Lægmanden, hvilke Principper og Grundsætninger der bør være de ledende ved den retlige Afgørelse, hvis denne skal blive retfærdig til alle Sider, — Lægmanden er lige vidt. Det er jo dog **A n v e n d e l s e n** af Principperne og Grundsætningerne, der fortrinsvis udgør den retlige Kunst. Denne Anvendelse er det, der ligesom enhver anden Kunst kræver et særligt Studium, en særlig Uddannelse. Det er dog fortrinsvis af denne Grund, at der i de forskellige Samfund har dannet sig en særlig Stand, som gør det til sin specielle Opgave at dyrke Retten, og ikke blot fordi det positive Retsstof, der i Tidens Løb opsamles, efterhaanden er blevet saa stort, at Folk i Almindelighed ikke kan have tilstrækkelig Kendskab til det. Ikke blot maa man, selv om man nok saa meget er »født Jurist«, have en Uddannelse, men det maa overhovedet erindres, at den retlige Virksomhed — udøvet som den bør udøves —

er en Kunst, der saa langt fra beherskes fra først af, at ingen uden langsomt og efterhaanden kan fuldkommen-gøres til dens Udøvelse gennem Udviklingen. Tanken om, at der ved en Forklaring af Dommeren skulde kunne gives Lægmanden det fornødne Kendskab til Retten og dens Principper, er en Fornægtelse af alt dette. Det er en Undervurdering af Rettens Egenskaber og Krav, som er usund og kan medføre farlige Konsekvenser.

Det er for øvrigt vistnok de færreste blandt Juryernes kyndige Tilhængere, der vil udstrække Juryernes Myndighed til at gælde hele Domsvirksomheden, altsaa til baade at omfatte retlige og faktiske Spørgsmaal. Det er i England fra gammel Tid af Grundreglen, at Rets-spørgsmaal tilfalder Dommeren, medens Juryerne afgør »matters of fact«, og de kyndige blandt Juryernes Tilhængere i andre Lande tænker — i Princippet i ethvert Fald — ikke paa at give Juryerne et større Omraade. Tilsyneladende er dette en Inkonsekvens. Det turde være klart, at der i og for sig under enhver Del af Retsud-øvelsen, baade naar det gælder faktiske, og naar det gælder retlige Spørgsmaal, er Brug for den »sunde Fornuft«. Den Fare, som kan komme til at true Retten derved, at Dommerne bliver doktrinære, maa da i Virkeligheden først og fremmest befrygtes, naar Talen er om Fortolkningen og Retsdannelsen. Imidlertid har det naturligvis sin Begrundelse, naar man kun vil overlade Juryerne de faktiske Spørgsmaal. Man ser nemlig, at det er umuligt at overlade Juryerne Afgørelsen af Retsspørgsmaal, hvis man ikke vil løbe ind i Uheldigheder, der er værre end de, Juristerne kan volde, naar de er »paa de onde Veje«. Der er Enighed om, at Juryens Afgørelse, hvis den skal betyde noget, maa være endelig, og at den ikke, undtagen ialtfald under ganske ekstraordinære Om-

stændigheder, kan omstødes eller korrigeres af en højere Domstol. Men Følgen af, at Jurens Afgørelse saaledes maa anses for endelig, vilde da blive et Virvar i Retsreglerne, idet en Jury i en Jurisdiktion erklærede noget for at være Ret, medens en Jury i en anden Jurisdiktion kom til et modsat eller dog forskelligartet Resultat; — ja ogsaa indenfor den samme Jurisdiktion vilde der skabes Forvirring ved, at forskellige Juryer i Tidens Løb dømte uoverensstemmende. En saadan Retstilstand kan et Land naturligvis ikke have. Der maa være en Enhed i Retten, som skabes derved, at de forskellige Domstole i Landet staar under Kontrol af en fast overordnet Domstol, hos hvem Retsspørgsmaalene finder deres endelige Afgørelse for hele Landet.

Om det nu netop er denne Betragtning, der i England har bevirket den nævnte Fordeling af Kompetencen mellem Dommerne og Juryerne, er vel tvivlsomt. Fra først af er Kompetencefordelingen dér rimeligvis blot fremkommen som et naturligt Kompromis mellem Juristerne og Lægfolket. Naar de første fik Retsspørgsmaalene og de sidste de faktiske Spørgsmaal, var der jo sket en smuk Fordeling imellem dem. Men hvad der saa end oprindeligt i England har bevirket Kompetencefordelingen, saa vil i Nutiden sikkert nok i Tilfælde af Spørgsmaal om, hvor vidt man bør udstrække Juryernes Kompetence, den berørte Betragtning blive gjort gældende. Og det synes mig ikke at kunne nægtes, at denne Betragtning er afgørende. Det skulde da være, at man vilde tænke paa at danne en »Overjury«, der virkede som en Slags Appellinstans for »Underjuryernes« Afgørelser; men dette har jeg dog ikke hørt nogen stille Forslag om, og selvfølgelig vilde man ogsaa ved en saadan Ordning komme ganske udenfor Juryinstitutionen. »Overjuryen« maatte da nemlig være dannet som en fast Appeldomstol,

og det vilde saaledes ikke blive »Folkets«, men nogle faa Mænds »sunde Sans«, der blev den afgørende.

Den »sunde Sans« faar herefter kun med Sagens Fakta at gøre; og da al retlig Bedømmelse af disse, naar man vil være konsekvent, maa unddrages Juryerne, vil man se, at der egentlig kun bliver Bevisspørgsmaalene tilbage. Det skal da tilkomme Juryen at fastslaa de Fakta, hvorfra der ved Sagens Bedømmelse skal gaas ud, og det er altsaa egentlig kun, naar der er Strid om visse Kendsgjerninger, at Juryerne faar noget at bestille, idet de da skal afgøre, hvad der er bevist og hvad ikke. Forkæmperne for Juryerne trøster sig imidlertid med, at dog dette vigtige Omraade bevares for den »sunde Sans«. Det synes derhos, som om man mener, at man netop her i Bevisspørgsmaalene har et Omraade, hvor der i særlig Grad er Mulighed for en heldig Forening af Retskundskaben og den »sunde Sans« gennem Dommerens og Juryens Samvirken, og hvor der desuden er lige saa megen Grund til at skabe et Værn mod Juristernes Formalisme og Doktrinarisme. Det vil da være af Interesse at se lidt nøjere paa, hvorvidt saadant kan siges at være Tilfældet.

Naar man gaar ud fra, at Juryernes Medvirken vil være særlig heldig ved Bevisspørgsmaalene, beror dette paa, at man mener, at disse Spørgsmaal har en særegen Karakter. Om noget er bevist eller ikke, er, siger man, i det væsentlige en Følelsessag. Man indrømmer ganske vist, at ogsaa for Bevisets Vedkommende maa visse Principper og Grundsætninger, som er vundne ved tidligere Erfaring, spille en Rolle med ved Afgørelsen, men denne Rolle er forholdsvis ringe. Det er et Skøn, der er det afgørende. Men dette Skøn kan Juristen, mener man fremdeles, ikke formodes at have særlig Kompetence til at udøve fremfor Lægmanden. Om et Bevis er

tilstrækkeligt, afhænger af, om det er egnet til at fremkalde en Overbevisning, som man praktisk kan forsvare at bygge et Resultat paa; men om Beviset kan fremkalde en saadan Overbevisning, kan man lige saa vel prøve hos Lægmanden som hos den uddannede Jurist. Ja, det vil endog, mener man, være bedre at ty til Lægmanden og se, om han føler sig overbevist. Ligesom nemlig Juristerne, hvis Loven regulerer Bevisbedømmelsen, let vil komme til at se for meget paa Loven og Bogstaven, saaledes vil de ogsaa, siger man, selv om Bevisbedømmelsen er fri, være tilbøjelige til at uddanne sig bestemte Regler og Grundsatninger at gaa efter, som efterhaanden vil skade den frie og naturlige Bedømmelse, et Bevis udkræver. Juryen vil derimod ikke være hildet i saadanne Spekulationer og kan derfor se sundt og frit paa Sagen. Juryen har, hvad Følelsen angaar, et Plus fremfor den retslærde Dommer.

Disse Betragtninger har overbevist mange, men jeg kan ikke se, at de er rigtige. At Bevisbedømmelsen i det væsentlige skulde være en Følelsessag, er en urigtig Paa-stand. Vel er et Skøn som oftest i sidste Instans det afgørende. Men forud for det endelige Skøn maa, paa Grundlag af tidligere Erfaringer og i det hele paa Grundlag af Kendskab til det praktiske Liv, gaa Overvejelser over, hvad Livet som Regel byder og kan byde af Bevis i de forskellige Forhold. Efter Livets egne Muligheder maa man rette sine Fordringer. Og disse Overvejelser, disse Ræsonnementer er netop det væsentlige. De udgør den solide Underbygning, uden hvilken Skønnet vilde svæve i det Blaa. Men har da ikke Lægmanden lige saa godt Materiale til en saadan Underbygning som den retslærde Dommer? Nej, det er netop det, han ikke har. Lægmanden har ingen Erfaringer i de nævnte Henseender; før han kaldes til Juryen, har han

aldrig beskæftiget sig med Spørgsmaalet om, hvilke For-
dringer der naturligt kan stilles til et Bevis. Dommeren
derimod har Gang paa Gang faaet Bevisspørgsmaal fore-
lagte; gennem allehaande forskellige Tilfælde har han
haft Lejlighed til at erfare, hvad og hvormeget Livet kan
byde af Bevis, og paa dette Grundlag har han anstillet
sine Overvejelser og Ræsonnementer. Dommeren er der-
for paa Bevisspørgsmaalenes Omraade lige saa vel som
paa Retsspørgsmaalenes den eneste kyndige. Men naar
saa er, stiller Spørgsmaalet om Juryens Virken sig paa
samme Maade for Bevisspørgsmaalenes som for Rets-
spørgsmaalenes Vedkommende. Er det muligt ved en
Forklaring fra Dommerens Side i den enkelte Sag at
give Lægmanden den Kundskab, den Underbygning, der
er fornøden til en retfærdig og betryggende Bevisafgø-
relse? Naar man ret betænker, hvilken Erfaring og hvil-
ken Øvelse en omhyggelig Bevisbedømmelse udkræver,
kan jeg ikke indse, at Besvarelsen af dette Spørgsmaal
kan falde anderledes ud, end hvor Talen er om Rets-
spørgsmaal.

Den, der i Praxis som juridisk Konsulent har haft
med Lægmand at gøre, vil da ogsaa vide, at Lægmanden
staar lige saa vildfarende overfor Bevisspørgsmaal som
overfor Retsspørgsmaal. Hvor skulde det kunne være
andet? Bevisspørgsmaal kan være lige saa vanskelige at
beherske som Retsspørgsmaal, om ikke vanskeligere. Nu
kan man naturligvis nok hjælpe Lægmanden til en For-
staaelse af Bevisspørgsmaalet. Man kan forklare ham
en Samling Bevisers Karakter og Vægt, saaledes at han
saa nogenlunde kan orientere sig. Men det er en Illu-
sion, naar man mener, at han efter en saadan Oriente-
ring kan naa til at se selvstændigt paa Sagen. Hans Syn
paa Spørgsmaalene vil være bundet ved
Juristens Vejledning og Vurdering. I samme Grad som

Juristen søger i sin Fremstilling at undgaa en Vurdering af Beviserne, i samme Grad vil Forstaaelsen ævigte Lægmanden. Han vil med andre Ord være afhængig af Juristen, hvis han vil fælde en omhyggelig og upartisk Afgørelse, og den »sunde Sans« kommer ingen selvstændig Rolle til at spille, saaledes som man tænker sig det, naar man lægger Vægten paa Dommerens og Juryens Samvirken.

Det er karakteristisk, at Folk, der i de forskellige Lande har overværet Retsforhandlinger med Juryer, i Reglen synes bedst om de engelske Juryer. Forklaringen er simpel nok. I England nærer Juryernes Medlemmer i Almindelighed ikke nogen Forestilling om, at de skulde være satte til at kontrollere eller danne Værn mod Dommeren. De nærer, som jo det engelske Folk i det hele, den største Respekt for Dommeren, og de betragter ham som deres uundværlige Vejleder ved Udøvelsen af deres Andel i Dømsvirksomheden. Det kan vel, saaledes som jeg i en følgende Artikel skal omtale, i enkelte Tilfælde ske, at et eller andet uberettiget Motiv eller en eller anden særlig Omstændighed leder Juryen til at gaa sin egen Vej; men i det overvejende Antal Tilfælde følger den fuldstændig Dommeren. Dens Stræben gaar ud paa at følge og forstaa Dommeren saa godt som muligt, — for at den kan faa nogen Besked om, hvad den skal gøre. Lykkelige engelske Jury, som faar saa god Besked! Ingen, som blot i nogen Tid har overværet Retsforhandlinger med Juryer i England, vil være i Tvivl om, hvor det er, den sunde Fornuft dér findes. Det er Dommeren, der er den bærende Kraft; det er den fortræffelige Udvikling og Tilrettelægning af Sagen, han i sin »summing-up« giver, som bærer det hele. Egentlig skulde Dommerens summing-up jo kun gaa ud paa rent upartisk at fremstille, hvad der var ført af lovligt Be-

vis paa hver Side; men man vil let forstaa, ikke blot, at det til en vis Grad ligefrem er uundgaaeligt, at Dommerens Fremstilling af Beviset bliver en Vurdering Jeraf, men at Dommeren tillige under sin Fremstilling fristes til at lade sin personlige Opfattelse af Bevisernes Vægt i det foreliggende Tilfælde skinne stærkt igennem. I det Øjeblik, den engelske Dommer har endt sin summing-up, har man i Reglen stærkt Fornemmelsen af, til hvilken Side Vægtskaalen efter hans Formening skal synke. Efter denne Fornemmelse gaar Juryen oftest. Men idet Juryens Kendelse saaledes gerne bliver et pænt Ekko af Dommerens summing-up, har man Forklaringen paa, at Institutionen i England kan siges at virke nogenlunde tilfredsstillende. Hvis Juryinstitutionen i andre Lande skal kunne virke godt, maa det gaa som i England. Juryen maa have god Besked af Dommeren, og den maa følge denne Besked.

Jeg skal naturligvis ikke nægte, at der findes Lægmænd, som paa Grund af en særlig Intelligens eller særlig Erfaring kan naa til saa nogenlunde at danne sig en selvstændig Mening om en Sag. Dette kan man imidlertid ikke tage Hensyn til ved Bedømmelsen af Juryinstitutionen. Man maa naturligvis have Lægmænd i Almindelighed for Øje. De nysomtalte særlig forstandige Lægmænd findes der næppe saa mange af, at der vilde kunne dannes ret mange Juryer af dem; og det maa derhos erindres, at man i Lande, hvor Juryinstitutionen findes, ikke indlader sig paa og ikke kan indlade sig paa at udvælge »de bedste blandt Folket«, ja at man endog paa Forhaand af særlige Grunde undtager hele Grupper af Samfundsmedlemmer, saasom Læger, Embedsmænd, Præster o. s. v., der maa formodes særlig at repræsentere Intelligensen og Dannelsen i Landet, fra Hvervet som Jurymedlemmer og derefter vælger paa Slump blandt de andre Stænder.

Der staar imidlertid endnu det Spørgsmaal tilbage, om Bevisspørgsmaalene er et Omraade, hvor man lige saa vel som for Retsspørgsmaalenes Vedkommende kunde have den »sunde Sans« behov som Værn imod Juristerne. Maa man med andre Ord lige saa vel paa Bevisspørgsmaalenes Omraade frygte Formalisme og Doktrinarisme fra Juristernes Side? I Almindelighed mener man dette, men med Urette, synes det mig. At Forholdene, hvor Bevisbedømmelsen er bunden, kan blive uheldige, er sikkert nok, skønt det i saadanne Tilfælde snarere er Loven end Juristerne, der har Skylden. Men gør man Bevisbedømmelsen fri, hvad man jo i Nutiden i de fleste Lande har gjort eller ialtfald stræber at gøre, saa tror jeg, at Faren for Doktrinarisme hos Dommerne er meget fjærn. Naar Juristerne bliver tilbøjelige til Formalisme og Doktrinarisme, sker dette netop fortrinsvis paa Omraader, hvor Loven for Borgernes Skyld har givet faste Regler, eller hvor Dommerne maa udfylde Lovgiverens Virksomhed og i Praksis danne Regler. At Juristerne her enten bliver for meget Bogstavdyrkere eller bliver tilbøjelige til at danne Regler, der ikke er elastiske nok for Livets Behov, skyldes sikkert for en væsentlig Del det, at de føler sig i for høj Grad bundne overfor Lovgiverens Regel, eller det, at de overvurderer den faste Regels Betydning. Men netop naar Loven indfører den frie Bevisbedømmelse og altsaa udtrykkeligt tilkendegiver det som sin Vilje, at alle Regler og Baand for Dommerne skal fjærnes, for at der kan ses frit paa hvert enkelt Tilfælde, vil den jo i det væsentlige have fjærnet Aarsagerne til Farerne og dermed naturligvis ogsaa Farerne selv. Jeg kan ialtfald ikke se andet, end at det er et Postulat, at Dommerne, efter at være stillede frit overfor Beviset af Lovgiveren, skulde ødelægge, hvad Loven har gjort godt, og i Praksis binde sig selv ved Regler, der

kunde virke skadeligt. At de vil søge en vis Konsekvens i deres Afgørelser, er en anden Sag, men dette er dog næppe nogen Skade til. Ikke engang i Overgangstiden efter den frie Bevisbedømmelses Indførelse kan jeg tro at der er nogen Grund til at frygte Doktrinarisme fra Juristernes Side. Sandheden er dog vistnok, ialtfald de fleste Steder, den, at Juristerne netop vil føle Tilfredsstillelse ved, at de Baand, der tidligere trykkede dem, fjærnes, saaledes at de frit og uhindret kan hengive sig til Bedømmelsen af hvert enkelt Tilfælde.

Det viser sig altsaa, at medens man paa det Omraade, hvor Juryerne ifølge deres Forkæmperes Begrundelse særlig skulde behøves, nemlig for Retsspørgsmaalenes Vedkommende, er forhindret i at benytte dem, beholder man dem paa et Omraade, hvor de, saafremt Bevisbedømmelsen er fri, synes ret unødvendige. Men hvorledes forholder det sig nu overhovedet med Lægfolkets »sunde Sans« paa Rettens Omraade? Den er saa meget omtalt og saa ofte lovprist af Juryernes Tilhængere, at den efterhaanden er bleven — et helt Dogme. Er Tiden ikke kommen til at lade dette Dogme gaa andre Dogmers Vej? Den folkelige Bevidsthed, der er et saa fortræffeligt Museum for mange gamle Ting, opbevarer blandt andre middelalderlige Begreber, saasom Hekse og Aander, ogsaa en Forestilling om Juristerne som »Lovtrækkere«. Det maa nu vel mærkes, at det Begreb om Lovtrækkeri, som er gængs i den folkelige Bevidsthed, er af en særegen Art. Lægmanden kender intet til det Lovtrækkeri, der, om man kan udtrykke det saaledes, er af det gode, nemlig det, som finder Sted i Overgangstider, hvor en Lovregel er bleven antikveret, og hvor man saa, idet man dog nødigt helt vil ignorere den, underkaster den en skruet Fortolkning for at lempe den efter modernere Krav. Hvad Lægmanden forestiller sig, naar

han taler om »Lovtrækkere«, er Jurister, som ved en eller anden mystisk Kunst forstaaer at hale og trække saaledes i en Lovs Ord og Sætninger, at han kan faa dem til at sige omtrent, hvad det skal være, og gøre den sorteste Uret til den hvideste Ret. Nu har der jo nok til Tider eksisteret slige Jurister, og det populære Begreb om Lovtrækkeri har for saa vidt haft et mere reelt Grundlag end Begreberne om Hekse og Aander; men nuomstunder kan man selvfølgelig ikke tage det alvorligt. Hvis en saadan Lovtrækker vilde finde paa at vise sig paa Arenaen nu, skulde Juristerne nok være de første til at gøre det af med ham. Den, der alene vil ride paa Ord, vil nu ikke komme nogen Vegne; ved Fortolkningen spørger man ogsaa om Begrundelser. Ikke desmindre holder det populære Begreb sig stadigt og nedarves fra Fader til Søn. Men Lægmandens Tale om Lovtrækkeri er saa meget mere uberettiget, som Lægmand — jeg taler atter her om Lægmand i Almindelighed, »det brede Lag«, hvorfra Juryernes Medlemmer særlig hentes — i Reglen, hvor de af en eller anden Grund personlig kommer i Berøring med et Retsspørgsmaal, selv er de værste Lovtrækkere. Det er en Erfaring, som, tror jeg, de fleste Jurister, der i deres Praksis har haft med Lægmand at skaffe, har gjort. Da Lægmand sjældnere kommer i Kast med Love, er det navnlig ved Forstaaelsen af Kontrakter, man har Lejlighed til at gøre denne Iagttagelse. Det er ganske forbavsende, i hvilken Grad Lægmanden her som oftest hænger sig i Ordene, i den blotte Ordlyd. Søger man at gøre ham forstaaeligt, at det ikke kan nytte at se paa Ordene alene, men at man ogsaa maa tage Kontraktens Formaal og hans og hans Medkontrahents Forhold i det hele i Betragtning, vil det ofte være forgæves; hans stadigt tilbagevendende Argument er, at saaledes »staar der jo skrevet«. Ogsaa paa andre Maader kan man er-

fare dette. Det kan h ende, at en Sagf orer konsuleres af en L egmand i et Forhold, hvor L egmanden er sig bevidst eller ialtfald har Fornemmelsen af, at han har Uretten paa sin Side, men hvor han ikke desmindre stoler paa, at Sagf oreren ved Fortolkning af vedkommende Lov eller paa anden Vis skal kunne faa det »lavet« saaledes, at han kan holde Stillingen. Naar saa Sagf oreren erkl erer ikke at kunne have noget at g re dermed, kan det ske, at vedkommende L egmand forlader ham med den Forestilling, at han maa v re en meget daarlig Jurist, som en uheldig Sk ebnens Tilskikkelse har bragt ham til at konsulere. Ja, saaledes er L egmandens »sunde Sans« i Retssp rgsmaal virkelig ofte beskaffen.

Det har v ret min Mening med det foregaaende at vise, at man ikke, saaledes som man almindeligt mener, ved Juryerne kan vente umiddelbart at vinde en Tils tning af »sund Sans« ved Retsplejen. Men selv om man saaledes maa n gte, at de direkte kan tilf re Retsplejen Fordele, kunde det jo v re, at de indirekte havde en heldbringende Virkning. Dette skulde da v re saaledes, at L egmandselementet vel ikke i sig selv havde nogen Betydning for Retsplejen, men at det virkede heldigt paa denne derved, at det ud vede en heldig Indflydelse paa Dommeren. Det kunde t nkes, dels at Juryen allerede ved sin N rv relse i Retten virkede som et Slags memento til Dommeren, idet han paa en Maade derved stedse mindedes om, at Retten er til for Folkets Skyld og ikke Folket for Rettens, og dels, — hvad der er det v sentlige, — at Dommeren ved at faa til Op-gave at udvikle Sagen for en Samling L egm nd, i den enkelte Sag ligesom blev tvungen ind paa en grundigere Gennemt nkning af Sagen og en n jere Hensyntagen til det praktiske Livs Tarv, der vilde virke heldigt ved Af-

gørelsen. Og dernæst kunde man ogsaa i en anden Retning mene at vinde en Fordel ved at have Juryer. Det kan nemlig, hvad Bevisbedømmelsen angaar, tænkes, at man ved at overlade denne til Juryer vilde vinde en noget større Frihed i den, end man vil kunne opnaa, naar Dommeren sidder alene med Ansvar. Jeg tror, som jeg allerede tidligere har bemærket, ganske vist ikke paa, at Dommerne, naar den frie Bevisbedømmelse er hjemlet, skulde henfalde til Doktrinarisme. Men hvad jeg her tænker paa, er, at det jo, saafremt Dommeren alene skal træffe Afgørelsen, kunde være, at han i enkelte Tilfælde, hvor Rimelighed talte for at være nogenlunde mild i Fordringerne til Beviset, under Følelsen af Ansvar kunde blive skræmnet fra at støtte sig paa et svagere Bevis, som Juryen derimod allerede af den Grund, at der er flere om Ansvar, vilde nære mindre Betænkelighed ved at følge. Hvorvidt vil man da kunne vente heldige Virkninger af Juryerne paa disse Maader?

Muligheden af, at Juryer i de omtalte Retninger kunde have nogen Betydning, kan man ikke ubetinget nægte. Det er ialtfald paa disse Punkter, at Fordelene ved Juryer maa søges. Om man imidlertid vil opnaa Fordelene, vil rigtignok nærmere afhænge af Forholdene i vedkommende Land. Jeg skal i en senere Artikel med Hensyn til civile Sager paavise, at Juryerne i England, hvor de virker under de bedste Forhold, og hvor Institutionen vel i det hele er mest fuldkommen, sikkert ikke har haft nogen Betydning i de nævnte Henseender. Og selv om man maaske andensteds kunde vente nogen Gavn af Juryer paa nævnte Vis, saa vilde dog Vægtskaalen ikke derfor synke til Fordel for dem. For det første maatte man nemlig, naar man betænker Institutionens Skyggesider og Ulemper, spørge, om de Fordele, som

muligvis kunde opnaas, ikke vilde være altfor dyrt købte, — et Spørgsmaal, der utvivlsomt maatte besvares bekræftende. Men dernæst vilde der unægteligt ogsaa være Grund til at overveje, om man ikke ved andre Midler kunde naa vedkommende Fordele i Retsplejen, noget, hvorpaa jeg dog ikke her kan komme nærmere ind.

Der er en Betragtning til Gunst for Juryer, som vistnok ikke spiller en helt ringe Rolle, men som jeg med Forsæt ikke har berørt i det foregaaende, fordi den ikke er af saglig Karakter. Det er den demokratiske Betragtning, at »Folket« gennem Juryerne faar en Andel i den dømmende Magt, ligesom det ved Parlater eller Rigsdage har faaet Del i den lovgivende. Hvor megen Vægt man vil lægge paa denne Betragtning, beror naturligvis væsentlig paa, hvor demokratisk man er anlagt. Man kan meget vel forstaa, at Sværmere for Demokratiet kan forelske sig i Tanken om ogsaa at skaffe Folket Andel i den dømmende Myndighed. Det gaar imidlertid ikke an, saaledes som man ofte gør, uden videre at opstille Folkets Deltagelse i den dømmende Myndighed gennem Juryer som en Konsekvens af eller en Parallel til dets Deltagelse i den lovgivende Myndighed gennem Rigsdage. Ganske vist er det ikke muligt at sikre Folkets politiske Stilling alene gennem dets Deltagelse i den lovgivende Myndighed. Det maa indrømmes, at der er en Fare for, at Domstolene af Administrationen kan besættes med partiske Dommere, og at Folkets Ret paa denne Maade kan udsættes for Krænkelser. Men selv under Forudsætning af, at man ogsaa overlod Juryerne Retsspørgsmaal, er det en Vildfarelse, naar man tror at kunne sikre sig mod Partiskhedens Fare gennem Juryer. Med Juryer løber man netop særlig den Risiko at faa partiske Domsafgørelser. Juryerne kan, saaledes som de sammensættes, meget vel

komme til at repræsentere politiske Partier. Naar Dommerne udnævnes af Administrationen, vil det dog som Regel kun være under ekstraordinære Forhold, at der er Fare for, at man skal faa partiske Dommere, men med Juryer vil Faren altid være der. Domsvirksomheden bør ifølge sin Natur saavidt muligt forskaanes for, at der gaar Politik i den; men det er næppe muligt paa nogen Maade at sikre Lægmandselementets Medvirken saaledes, at Faren for Partiskhed i politisk saavel som i social Henseende undgaas. Undertiden siger man, at man ved Juryerne vil opnaa, at Lovene anvendes og fortolkes i samme Aand, i hvilken de er givne. Men hvad vil dette sige? Som oftest er det jo et bestemt politisk Parti, der sætter en Lov igennem. Hvis man nu vil have, at Lovene skal anvendes i samme Aand, i hvilken den er given, maatte man altsaa ogsaa skabe Juryer af vedkommende politiske Partis Medlemmer! Paa anden Maade er det ialtfald vanskeligt at forstaa, hvad man tænker paa ved den nævnte Udtalelse, — medmindre der da blot menes »folkelig« Aand i Almindelighed, hvorom jeg alt har sagt tilstrækkeligt i det foregaaende. Men ingen tænker dog vel paa at skabe Juryer i Analogi med Rigsdage som en politisk Institution! For øvrigt bevirker netop dette, at man ikke kan skabe Juryer paa lignende Vis som Rigsdage, at man heller ikke til Forsvar for Juryer kan sige, som man ofte gør, at Folket ligesaa vel maa kunne tage Del i den dømmende Virksomhed, som det har vist sig, at det kan det i den lovgivende. Ved Rigsdage har man jo til en vis Grad en Garanti for, at habile Mænd bliver Folkets Repræsentanter, og i hvert Fald vil det stadige Arbejde paa Rigsdagen give dem en vis Erfaring; men ved Juryer mangler, som omtalt, enhver Garanti. Mange vil mene, — og det næppe helt med

Urette, — at det kan være smaat nok bevendt med Lovgivningen, efter at Folket har faaet Andel deri. Forholdet er imidlertid naturligvis det, at det er en absolut Nødvendighed, at Folket faar Del i den lovgivende Myndighed, hvis dets politiske Stilling skal sikres, og at det derfor for dette Formaaes Skyld er nødvendigt at bringe visse Ofre. Derimod er der til Opnaaelsen af det nævnte Formaal ikke den samme Nødvendighed for gennem Juryer at give Folket Del i den dømmende Myndighed, ja det er, som nys omtalt, end ikke gørligt at sikre Folket ved denne Institution.

I forskellige Lande, saaledes navnlig i den nyeste Tid blandt Juristerne i Tyskland, har Tanken om i Stedet for Juryer at indføre Lægdommere med Andel i hele Retsplejen sammen med den retslærde Dommer vundet en vis Udbredelse. Hvorfor foretrækker man nu saadanne Lægdommere fremfor Juryer? Det skulde jo synes, at en slig Institution var farligere end Juryerne. Lægmanden faar jo ved den ogsaa en Stemme med Hensyn til Retsspørgsmaalene, hvilket er saa meget uheldigere, som Lægmandene, efter hvad man almindeligt tænker sig, skal være flere i Tal end Juristerne. Sagen er imidlertid den, at Faren for, at Lægmandene her skal faa det afgørende Ord, om end den maa siges at være til Stede, dog er mere theoretisk end praktisk. Man spekulerer i, at Juristen skal faa Overtaget, og i de fleste Tilfælde vil denne Spekulation næppe slaa fejl. Den selvstændige Indsats fra Lægmandens Side i Retsplejen skal nok vise sig ikke at være meget værd.

Der er endnu nogle Bemærkninger at gøre om nogle Forhold, som kræver særlig Behandling. Juristen kan jo ikke have Forstand paa alt muligt mellem Himmel og Jord, og det bliver derfor i visse Tilfælde ligefrem nød-

vendigt, at Lægmænd med speciel Kundskab medvirker ved Retsplejen. Hvilken Stilling skal man da i saadanne Tilfælde give Lægmændene? Tre Muligheder kan her tænkes. Enten kan man overlade til dem alene at træffe Domsafgørelsen, saaledes at altsaa Juristen kun optræder som en Slags Konsulent for dem, men ikke har nogen Stemme ved Domsafgørelsen; eller ogsaa kan man gøre Lægmændene til Dommere sammen med Juristen; eller endelig kan man overlade Afgørelsen til Juristen alene og indskrænke Lægmændenes Stilling til at være Medhjælpere for Juristen. Den første Maade at ordne Forholdet paa har man i sin Tid valgt i Frankrig ved Oprettelsen af særlige Handelsdomstole. Man troede at kunne undvære Juristen ved Domsafgørelsen, men man tog selvfølgelig fejl. Det viste sig hurtigt, efter hvad der berettes, at den juridiske Sekretær, man havde ansat ved Handelsretterne for at være Lægdommerne behjælpelig med Oplysninger om Retsspørgsmaal, i det overvejende Antal Tilfælde fik Magten og i Virkeligheden var den, der beherskede Afgørelserne. Det gik som venteligt, at Lægmændene følte deres Afmagt, naar den endelige Afgørelse skulde træffes. Men denne Ordning er da ogsaa Frankrig ret ene om. I Almindelighed er man gaaet den Vej at sætte en Jurist i Spidsen for Retten som Præsident og Dommer sammen med Lægdommerne. Valget bør staa mellem denne Ordning og den tredje tænkelige, at Domsafgørelsen overlades til Juristen eller Juristerne alene. Jeg ser ikke andet, end at den sidste Ordning er at foretrække. Den Vanskelighed, der er at løse, er jo den, at man til Domsafgørelsen behøver baade Retskundskab og Sagkundskab, men at paa den ene Side Juristen, som har Retskundskaben, ikke har den tilstrækkelige Sagkundskab, og paa den anden Side Lægmændene, der

repræsenterer Sagkundskaben, ikke er retskyndige. Det er nu klart, at denne Vanskelighed ikke løses blot derved, at Jurister og Lægmand puttes sammen i samme Ret. Hvad der er paakrævet, for at en betryggende Dom skal kunne fældes, er naturligvis, at Retskundskaben og Sagkundskaben saavidt muligt forenes i samme Hjerne, og Spørgsmaalet er derfor, hos hvem en saadan For- ening bedst kan skabes: hos Juristen eller hos Lægman- den. Her tror jeg bestemt, at Juristen har Fortrinet. Det er faktisk saaledes, at Juristen lettere, om jeg saa maa sige, bliver sagkyndig, end den Sagkyndige bliver Jurist. Jeg mener naturligvis ikke, at Juristen ved en Forklaring i den enkelte Sag af nogle Sagkyndige skulde kunne vinde sagkyndig Indsigt i det paagældende For- hold. Dette er heller ej paakrævet. Hvad det gælder om, er Tilvejebringelsen af visse Oplysninger af saglig Ka- rakter; men hvilke Oplysninger der er relevante for Sa- gens retlige Bedømmelse, ser Juristen bedst, og ved nøj- agtige og bestemte Spørgsmaal til de Sagkyndige kan han da forholdsvis let skaffe sig det Materiale, der er fornø- dent til Bedømmelsen. Helt anderledes stiller Sagen sig for de retlige Spørgsmaals Vedkommende. Den Sagkyn- dige erhverver sig ikke, saaledes som det vil fremgaa af det tidligere udviklede, saa let fra Juristen de fornødne retlige Forudsætninger for Bedømmelsen. Betyggelse for en rigtig retlig Afgørelse kan man kun have, naar Lægmanden følger Juristen. Dette vil han sikkert og- saa i de fleste Tilfælde gøre; men ophøjer man ham til Dommer med selvstændig Stemme, har man i hvert Fald ingen Garanti for, at han vil gøre det. Man risikerer, hvad der rundt omkring undertiden har vist sig at blive Følgen, at Hensyn, som ikke bør have Betydning ved den retlige Afgørelse, kommer til at influere paa denne.

Denne Risiko undgaar man ved at indskrænke hans Stilling til alene at være en Medhjælper for Juristen. At give Lægmanden Stilling som Dommer er derhos saa meget mere ubegrundet, som der i de fleste Sager af den omtalte Art tillige vil være retlige Spørgsmaal at afgøre, som ikke afhænger af sagkyndige Oplysninger.

Om Juryer i civile Sager i England.

(Efterladt Manuskript.)

Det er maaske mindre bekendt, at man i England har Juryer ikke alene i kriminelle, men ogsaa i visse civile Sager. Naar man udenfor England taler om Juryer, er det da ialtfald som Regel kun Juryer i Straffesager, man har for Øje, ligesom det ogsaa alene er i saadanne Sager, man nogle Steder paa Kontinentet har indført dem. Maaske det allerede derfor kunde virke lidt forfriskende for en Gangs Skyld at høre lidt om Juryer i civile Sager; men det synes mig desuden, at det ikke er berettiget at indskrænke Diskussionen om Juryers Værd til kun at angaa Straffesager. Hvis der virkelig er nogen Gavn ved Juryer, hvorfor gaar man saa paa Forhaand ud fra, at denne Gavn kun skulde kunne høstes i kriminelle Sager og ikke ogsaa i civile? Under alle Omstændigheder forekommer det mig, da det i det hele giver Bidrag til Bedømmelsen af Institutionens Betydning og Værdi, at have sin Interesse at se, hvorledes Institutionen for civile Sagers Vedkommende virker i England, og hvad man opnaar ved den.

Brugen af Juryer i civile Sager i England skriver sig, ligesom Brugen af dem i kriminelle Sager, fra ældgamle Tider. I begge Arter af Sager har Juryerne nu i lange Tider haft omtrent den samme Skikkelse, lige-

som Reglerne for deres Virken i Grundtrækkene har været bestemte paa omtrent samme Maade; men det er dog af Interesse at lægge Mærke til, at Juryerne i de civile Sager, saavidt man har kunnet efterspore, ikke har udviklet sig af samme Rod som Juryerne i de kriminelle Sager. Juryerne i kriminelle Sager har oprindeligt været en Anklagemyndighed; først senere, da man fra den saakaldte formelle Bevismethode gik over til at bruge et mere reelt Bevis, skabtes der tillige Juryer til Afgørelse af faktiske Spørgsmaal i Sagen. Juryerne i civile Sager har derimod vistnok oprindeligt været en Samling Vidner, der undersøgte Sagens Sammenhæng og afgav en beediget Forklaring derom til Retten; efterhaanden er saa denne deres selvstændige Undersøgelsesvirksomhed faldet bort, idet det er blevet Skik at oplyse Sagen for dem ved andre Personer, og det er blevet deres Opgave at afgøre Faktum i Henhold til disse Vidneførsler. Jeg skal for øvrigt ikke fordybe mig i Juryernes Historie, der paa mange Punkter, især for de ældre Tiders Vedkommende, er meget dunkel. Jeg vilde kun gerne minde om, at det for Juryerne i de civile som for Juryerne i de kriminelle Sager i England gælder, at de er en ældgammel Institution, og at de derfor naturligvis ikke fra først af er skabte med de Formaal for Øje, man i senere Tider plejer at fremhæve, naar Talen er om Juryer.

Det er for civile saavel som for kriminelle Sager Hovedgrundsætningen, at Retsspørgsmaalene tilfalder Dommeren, medens Juryerne har Afgørelsen af de faktiske Spørgsmaal. Ved nøjere Undersøgelse af Praksis viser det sig imidlertid, at denne Grundsætning saa langt fra er konsekvent gennemført, at der tværtimod er sket ret betydelige Afvigelser. Det viser sig, paa den ene Side, at Juryerne i et vist Omfang faar med Retsspørgsmaal

at gøre, medens de paa den anden Side paa forskellige Maader lider væsentlige Indskrænkninger i deres Herredømme over Bevisspørgsmaalene. Nogen Begrundelse af, hvorfor disse Afvigelser har fundet Sted, finder man sjældent udtalt; men man kan alligevel nok i de fleste Tilfælde slutte sig til, hvorfor de er sket. Da man saaledes tillige til en vis Grad kan danne sig et Billede af engelsk Opfattelse af Institutionen, vil maaske et Par Bemærkninger om disse Afvigelser kunne paaregne Interesse. Forhaabentlig skal jeg ikke trætte med Detailler.

Medens Indskrænkningerne i Juryernes Herredømme over Beviset i Reglen sikkert er gjort med velberaad Hu, synes det ganske vist, forsaavidt Juryerne har faaet Andel i Retsspørgsmaalenes Afgørelse, som om man her ved alligevel mener at være i Overensstemmelse med den nævnte Grundsætning for Kompetencefordelingen. De Tilfælde, hvor Juryerne ogsaa faar et Ord med ved Retspørgsmaal, er nemlig efter engelsk Opfattelse af en særlig Karakter, idet Spørgsmaalene er, som man udtrykker det, »blandede«, d. v. s. indeholder en Blanding af jus og factum. Det er navnlig ved to Grupper af Sager, at man mener en saadan Blanding fremtræder. Den ene er »libel« og »slander« Sagerne, der spiller saa stor en Rolle i England, og som omfatter Tilfælde, hvor man henholdsvis skriftligt eller mundtligt har ærefornærmet en anden eller navnlig er kommen med Sigtelser eller Udtalelser om ham, som er egnede til at skade hans Forretning og sociale Stilling. Den anden Gruppe, der naturligvis ogsaa er meget betydningsfuld, omfatter Erstatningssager, forsaavidt der er Spørgsmaal om »negligence«, d. v. s., om en stedfunden Forsømmelse eller Skødesløshed er retsstridig og skal medføre Ansvar. Det gælder i disse Sager, mener man, om at skille

jus fra factum i »Blandingen«, at finde, hvad der hører til det ene, og hvad der hører til det andet, for at Juryen og Dommeren hver kan faa, hvad der tilkommer dem af Spørgsmaalene i vedkommende Sag.

Man forstaar nu nok, hvad der ligger bag det Udtryk, at disse Spørgsmaal er »blandede«. Sagen er, at i de nævnte Tilfælde — som for øvrigt ogsaa i flere andre—er Retsreglen af en meget abstrakt Karakter, hvilket den nødvendigvis maa blive, eftersom den umuligt kan naa at udtømme alle de utallige Kombinationer, Livet paa disse Omraader frembyder. Retsreglen kan kun naa til at opstille visse ledende Principper, og det bliver saa Opgaven at bedømme hvert opstaaende Tilfælde under Vejledning af disse Principper. Men er der end altsaa en Ejendommelighed ved de nævnte Tilfælde, saa synes dog Berettigelsen af særlig at fremhæve disse Spørgsmaal som blandede i Modsætning til andre Retsspørgsmaal noget tvivlsom. Ganske vist vil ofte, eller maaske oftest, Bevisspørgsmaal løbe med ind; men dette er en Sag for sig, og det er ikke dette, man tænker paa. Retsspørgsmaalet kan foreligge rent og klart, idet det er in confesso eller paa anden Maade givet, at den og den Udtalelse har fundet Sted, eller at de og de Handlinger ikke har fundet Sted. I saa Fald er imidlertid Spørgsmaalene i Virkeligheden ikke mere blandede end andre Retsspørgsmaal, eller rettere: en Retsafgørelse forudsætter altid baade jus og et factum; hvad enten den Retsregel, i Henhold til hvilken Bedømmelsen foregaar, er af mere konkret eller mere abstrakt Karakter, er og bliver Bedømmelsen ligefuldt en retlig Vurdering; Spørgsmaalet er et Retsspørgsmaal. Det forekommer mig derfor, at man, naar man vilde gennemføre den omtalte Grundsætning for Kompetencefordelingen mellem Dommer og Jury konse-

kvent, ogsaa maatte unddrage Spørgsmaalene om en Udtalelses eller en Forsømmelses Retsstridighed fra Juryen. Alligevel har det naturligvis sin Forklaring, naar man i England har ladet Juryen faa Del i den retlige Bedømmelse. Man har aabenbart haft paa Fornemmelser, at det, naar man havde Lægsmændene siddende i Retten, vilde se noget underligt ud, om man ikke ogsaa benyttede deres Skøn paa disse Omraader, hvor det gælder en retlig Bedømmelse af visse særlig praktiske og hyppigt forekommende Forhold, som det er umuligt paa Forhaand i større Udstrækning at regulere ved specielle Retsregler. Hvor Grænsen for Juryens Medvirken ved Retsspørgsmaalets Afgørelse skulde sættes, har imidlertid, som man kunde vente, voldt megen Vanskelighed og Tvivl. »Blanding« viste sig ikke at være saa let at udskille. Helt overlade Spørgsmaalene til Juryen vilde man naturligvis ikke; der vilde jo saa ikke blive meget tilbage til Dommeren; og desuden har man heller ikke turdet gøre dette. »Man vilde«, har en tidligere Lord Chancellor sagt engang, da Spørgsmaalet var fremme, »lægge en Magt i Juryens Hænder, som kunde blive udøvet paa den mest vilkaarlige Maade, hvis man vilde give den Frihed til at statuere, at en hvilkensomhelst faktisk Tilstand skulde kunne siges at udgøre retlig Forsømmelighed. For at tage et Eksempel fra Sager mod Jærnbaneselskaber: Sæt at et Selskab er upopulært og viser Mangel paa Punktlighed og Regelmæssighed i Forretningsgangen; at dets Betjening er daarlig, og at det kun sørger slet for Publikums Bekvemmelighed; at det maaske er bekendt for, at Ulykkestilfælde indtræffer paa dets Linjer; naar saa en Sag blev anlagt imod det for Følgerne af et Ulykkestilfælde, kunde maaske Jurymedlemmerne, hvis de fik Lov til at gøre, som de selv vilde, af Hensyn til Selskabets almindelige Skødesløshed ledes

til at fælde en Kendelse imod Selskabet i et Tilfælde, hvor Selskabet i Virkeligheden ikke havde nogen Skyld«. Efter megen Diskussion og Uenighed er Domstolene dog nu komne til saa nogenlunde bestemte Resultater, idet de har ordnet Forholdet mellem sig selv og Juryerne paa en Maade, der omtrent kan udtrykkes saaledes, at Domstolene dels fastslaar de almindeligere Principper, der skal vejlede ved Spørgsmaalenes Afgørelse, og dels i det enkelte Tilfælde i Henhold til disse Principper fastsætter, om den paagældende Udtalelse eller Forsømmelse kan betragtes som retsstridig, medens Juryen afgør, om den i det enkelte Tilfælde bør betragtes som retsstridig. Jurymændenes Virksomhed ved Retsspørgsmaalets Afgørelse er vel altsaa begrænset, men kun til den ene Side. De kan ikke mod Domstolenes Vilje fastsætte, at et Forhold er retsstridigt, men de kan statuere, at en Udtalelse eller Forsømmelse, selv om den efter Dommerens Formening kan betragtes som retsstridig, dog ikke skal anses for at være det. Men idet man paa denne Vis har givet Juryen Medvirken ved Retsspørgsmaalets Afgørelse, er det da ogsaa klart, at Døren er aabnet, om ikke helt, saa dog paa Klem, for de Farer, det kan medføre at overlade Juryerne Retsspørgsmaal. Den i en foregaaende Artikel omtalte Fare for Rettens Enhed kan ikke nægtes at være til Stede, idet lignende Forhold kan blive afgjorte i et Tilfælde paa en, i et andet Tilfælde paa en anden Maade.

Paa den anden Side er, som sagt, Bevisbedømmelsen i den engelske Proces kun overladt Juryerne med visse Begrænsninger. Jeg skal først nævne et Par Tilfælde, der er af Interesse, fordi de ikke kan opfattes som andet end Mistillidsvota til Juryerne. Det er en bekendt Sag, at Juryerne i kriminelle Sager ikke er stillede helt frit overfor Beviset, men at de er udelukkede fra at tage

vise Arter af Bevis i Betragtning. Disse Indskrænkninger genfindes i det væsentlige i civile Sager, idet det navnlig ogsaa i disse er Reglen, at der intet Hensyn maa tages til Udtalelser af Vidner om, hvad en Person, der ikke er Part i Sagen, har sagt eller erklæret udenfor Retten. Dommeren er derfor berettiget til paa Forhaand at afskære Vidner fra saadanne Udtalelser, og hvis der dog skulde fremkomme nogle under Vidneførslen, skal han forbyde Juryen at tage dem i Betragtning ved sine Overvejelser. Man har kendt Lægmandens Svaghed og frygtet den. Man véd, hvor lidet kritiske Menneskene er overfor det, deres Medmennesker fylder deres Øren med, hvor tilbøjelige de er til at tage det, Peter har hørt Hans sige om Niels, for Sandhed. Lægmanden giver sig ikke saa meget af med Refleksioner over, om Kilden til det, der fortælles ham, er nærmere eller fjærnere; hans Vurdering af Udtalelsers og Beretningers Værd er usikker. Juristen derimod har set dybere i Tingene; han véd, at visse Vidneudtalelser saavel som overhovedet visse Arter af Bevis bør modtages med Kritik, og at det gælder en omhyggelig Vurdering. De engelske Dommere har været klare over eller er rimeligvis i Praxis blevne belærte om, at en Forklaring og Vejledning i den enkelte Sag ikke er tilstrækkelig til med ét at give Lægmanden en sikker Vurderingsevne, og der er derfor bleven skabt Kauteler. Ja i visse Tilfælde, nemlig naar Talen er om et Bevis af mere intrikat Art, og der er særlig Grund til at frygte, at Juryen skal gaa galt i Byen, er man endogsaa gaaet saa radikalt til Værks, at man ligefrem har frataget Juryen Bevisafgørelsen, saaledes at Dommeren selv bestemmer, om noget skal anses for bevist eller ikke. Jeg skal nævne et Eksempel. Naar en Mand har fremsat en Sigtelse mod en anden, som er usand eller i hvert Fald ikke kan bevises

at være sand, kan det være, at han alligevel ikke ifalder noget Ansvar, fordi en eller anden særlig Omstændighed har berettiget ham til at fremsætte vedkommende Sigtelse trods det, at han ikke havde Bevis for den. Men en saadan særlig Omstændighed mister dog sin Evne til at dække ham, naar Sigtelsen er fremsat i bevidst onskabsfuld Hensigt. Man kan altsaa ramme den, der har fremsat Sigtelsen, hvis man kan bevise en saadan Hensigt. Det er nu klart, at selv om Sigtelsen viser sig at hvile paa et saare løst Grundlag, er man dog sjældent derfra alene berettiget til at slutte til, at den har været bevidst onskabsfuld. Der maa andre Indicier til. Men de Spørgsmaal, der herved voldes, har, som man kan forstaa, vist sig at være for haarde Nødder at knække for Juryerne, og Domstolene har derfor søgt saavidt muligt helt at unddrage dem Spørgsmaalene.

Foruden de nævnte Tilfælde, hvor man altsaa i England har fundet det fornødent at have Indseende med den »sunde Sans«, maa jeg endelig gøre opmærksom paa den Indskrækning i Juryernes Herredømme, at de kun anvendes i visse civile Sager. Hvis det er heldigt at overlade Bevisbedømmelsen til Juryer, er det klart, at der burde være Juryer i alle Arter af civile Sager, idet der i dem alle kan blive Tale om Bevis og tilmed om Bevis af enhver Slags. Men i England bruges de langt fra i alle civile Sager. Ved Kanslerdomstolen, der har spillet saa stor en Rolle for den engelske Rets Udvikling, har der aldrig været benyttet Juryer; og selv nu, efter at Kanslerdomstolen er indflettet som et Led i High Court of Justice, kan der ved den Afdeling, der er Kanslerdomstolens Efterkommer, ikke bruges Juryer. Ved de andre Afdelinger af den nævnte Ret kan der benyttes Juryer, men de bruges som Regel kun i enkelte bestemte Arter af Sager. Hvorfor har man nu

holdt Juryerne udenfor store Grupper af de civile Sager? Ja, at man i Kanslerdomstolens første Tid ikke medtog Juryer, er paa en vis Maade forstaaeligt. Kanslerdomstolen var jo, som i en tidligere Artikel omtalt, ikke fra Begyndelsen af en fast Domstol. Kanslerens Retshjælp havde oprindelig en mere ekstraordinær Karakter, idet den alene gik ud paa i enkelte Tilfælde at bøde paa de Uheldigheder, der var fremkomne som Følge af Retsplejen ved Common law Domstolene. Efter at derimod Kanslerretten var bleven en fast Domstol med en bestemt Jurisdiktion, var Forholdet et andet. Der var da i og for sig den samme Grund til dér at benytte Juryer ved Bevisbedømmelsen som ved Common law Domstolene. Og dog gjorde man det ikke, ja det har, saavidt jeg har kunnet se, end aldrig været blot saa meget som paa Tale at indføre Juryer ved Kanslerretten. Kan dette opfattes som andet end et Tegn paa, at Juryernes Virksomhed ved Bevisbedømmelsen ikke har været skattet saa højt? Havde man virkelig følt Juryer som et nyttigt og værdifuldt Middel i Retsplejen, vilde der naturligvis ogsaa have været en Trang til at bruge dem andensteds end ved de gamle Common law Domstole.

Det er da i Virkeligheden, tror jeg, heller ikke saa meget Bevisbedømmelsen i Almindelighed som et særligt Punkt, nemlig Fastsættelsen af Erstatninger, man i England har fæstet Blikket paa ved Anvendelsen af Juryer i civile Sager. Fra gammel Tid af har Juryerne ved Common law Retterne været benyttede til at fastsætte Erstatninger i Tilfælde, hvor disses Størrelse ikke kan fastsættes nøjagtigt paa et bestemt Grundlag, men hvor de nødvendigvis helt eller delvis maa være afhængige af et Skøn. Her har Juryerne faaet et stort og betydningsfuldt Omraade. Det er vel ikke saaledes at forstaa, at

deres Magt skulde være fuld og uindskrænket. Ved Spørgsmaalet om Erstatningens Omfang, navnlig naar det gælder om at bestemme, om et Tab staar i tilstrækkelig nær Forbindelse med den retsstridige Handling til at blive taget i Betragtning, gør der sig jo ogsaa retlige Betragtninger gældende, som naturligvis bliver Domstolernes Sag. Men indenfor de Grænser, som saaledes fastsættes, har Juryen frit Spillerum og kan omtrent bestemme Erstatningen efter sit Forgodtbefindende. Det er ikke saa vanskeligt at se, hvorfor man særlig har betragtet dette Omraade som Juryens. Det Skøn, som skal udøves, naar der er Tale om at fastsætte Erstatninger, der ikke paa Forhaand lader sig nøje udregne, har Dommeren ofte ingen særlige Forudsætninger for at foretage. Han vil tit ikke have det Kendskab til de paagældende Forhold, som er fornødent til en retfærdig Fastsættelse af Erstatningen, og det er derfor ikke blot naturligt, men ogsaa ønskeligt, at Skønnet overlades til den praktiske Mand. Man er da i England gaaet den Vej at benytte Juryen dertil, idet man rimeligvis har ræsonneret som saa, at man jo her havde tolv Mænd for sig, lige hentede ud fra det praktiske Liv. Og at dette Erstatningsskøn betragtes som Juryens væsentlige Opgave, fremgaar, forekommer det mig, tydeligt nok af de Bestemmelser, der ved High Court regulerer Brugen af Juryer i civile Sager. Det er nemlig Reglen, at Parterne kun i Sager om libel, slander, falsk Anklage, Forførelse og Brud paa Ægteskabslofte har en Ret til at forlange Juryer anvendte; i andre Sager er det afhængigt af Rettens Skøn, om Juryer skal tilkaldes. Man vil se, at de nævnte Sager, hvor Parterne har en Ret til at forlange Juryer, alle er karakteriserede derved, at Erstatningens Størrelse nødvendigvis altid helt eller delvis er ubestemt. I andre Sager, hvor det afhænger

af de nærmere Omstændigheder, om Erstatningsbeløbet er bestemt eller ubestemt, har Domstolene forbeholdt sig Afgørelsen af, om Juryer skal anvendes, og de Sager, hvori Retten efter Begæring bevilger Juryer, er da ogsaa fortrinsvis saadanne Erstatningssager, hvor Erstatningen har en ubestemt Karakter.

Hvorledes virker nu Juryerne i den engelske Civilproces?—Hvad den Del af Retsspørgsmaalene angaar, der, som omtalt, er overladt Juryen, vil denne vel sjældnere — hvis Spørgsmaalet altsaa alene staar paa en retlig Betragtning — erklære noget for retmæssigt, efter at Dommeren har udtalt, at det k a n betragtes som retsstridigt. I Virkeligheden vil dette jo oftest sige, at Forholdet ogsaa b ø r betragtes som retsstridigt, og Juryen vil føle sig paa den sikre Side ved at benytte den Mulighed, Dommeren har givet den for at erklære Forholdet for retsstridigt. Men naturligvis vil der kunne forekomme tvivlsommere Tilfælde, hvor Domstolen giver sine Udtalelser et forsigtigere Præg, og hvor derfor Juryen føler sig friere stillet. Imidlertid vil det som oftest være Bevisspørgsmaal, der er afgørende for, om der skal paalægges en Part Ansvar eller ikke. Om Juryernes Bevisbedømmelse har jeg allerede ladet nogle Bemærkninger falde i en tidligere Artikel. Jeg har omtalt, hvorledes Juryernes Afgørelser i de fleste Tilfælde bliver et pænt Ekko af Dommerens summing-up. Det er særlig at vente, at dette maa blive Tilfældet i civile Sager. Disse er jo ifølge hele deres Karakter vanskeligere for Lægmand at fatte end kriminelle Sager; og de civile Sager, der naar til den mundtlige Hovedforhandling i England, er tilmed i Reglen de mest indviklede og vidtløftige, saa at selv en Jurist ofte vil føle Vanskelighed ved at følge dem. Juryens Afhængighed af Dommeren spores ogsaa deri, at dens Overvejelser, hvor Be-

viserne er mange og udviklede, og hvor derfor Dommerens summing-up faar et mere ubestemt Præg, ofte ender negativt i, at Juryen »ikke kan blive enig« om noget Resultat. Kommer Juryen til et positivt Resultat, der afviger fra Dommerens Fingerpeg, kan man næsten altid være sikker paa, at der er en eller anden Omstændighed, som har haft en uberettiget Indflydelse ved Bedømmelsen. Det vil kunne hænde, at det ene Partis Advokat i særlig Grad forstaar at imponere Juryen ved nogle dristige eller spidsfindige Argumenter, der »tager« Lægmanden, ved et snedigt turneret Svar, eller ved at »tale til Hjærtet«; og det kan ske, at en Advokat, der under et skarpt Kontraforhør har bragt et Vidne ind i en Modsigelse, slaar denne Modsigelse, den være sig nok saa forklarlig og irrelevant for det øvrige Vidnesbyrd og Sagen, op til et større Nummer og saaledes uberettiget svækker Beviset i Juryens Øjne. Det lader sig ikke nægte, at der i England undertiden, naar der procederes for Jury, paa de nævnte eller andre Maader fra Advokaternes Side spekuleres i Lægmandens Usikkerhed og Mangel paa Evne til at skelne væsentligt fra uvæsentligt og ægte Varer fra falske. Ja, man kan endog i de engelske Fremstillinger af Civilprocessen finde forskellige tvivlsomme Raad og Anvisninger for en Part til at tiltrække sig Juryens Opmærksomhed. Etsteds læser man f. Eks. følgende: »Sagsøgte kan under den skriftlige Indlægsveksling rejse Retsspørgsmaal af enhver Art og faa dem procederet og afgjort før den mundtlige Hovedforhandling Men under almindelige Forhold er det i Reglen klogere blot at rejse Spørgsmaalet ved den skriftlige Indlægsveksling og ikke begære det procederet før den mundtlige Forhandling. Det sædvanlige Resultat af en saadan Procedure er, at Sagsøgeren, hvis Sagsøgte faar Medhold, mod at betale Om-

kostningerne ved den stedfundne Særprocedure faar Tilladelse til at rette sin Klage, og det er bedre for Sagsøgte, at Sagsøgeren tvinges til at foretage en saadan Rettelse ved den mundtlige Forhandling i Juryens Nærværelse«. Andre Steder kan man finde diskuteret, hvem af Parterne der skal have Ret til først at fremføre sine Beviser, »fordi det i Reglen er en Fordel at være den førstoptrædende overfor Juryen«, og særlig godt bliver det, »naar man tillige kan faa det sidste Ord«. At slige Spekulationer ikke blot drives i Praksis, men endogsaa optages paa Tryk i Procesfremstillingerne, viser bedst, hvorledes de efterhaanden er gaaet over i Kødets og Blodets paa Sagførerne.

Lige saa galt er det imidlertid, at det ikke altid er all right med Juryernes Upartiskhed. Det staar for mange som en smuk Tanke med Juryerne, at »Folket dømmes af Folket«. Men naar man kryber ud af Fransens Hylster og kiger lidt nøjere paa Samfundsforholdene, vil man se, at det i Virkeligheden ikke bliver »Folket«, der dømmes, men kun en vis Del af det. Man vil se, at i Byerne den langt overvejende Del af de Borgere, der kommer til at fungere som Jurymedlemmer, ifølge Sagens Natur og Institutionens nærmere Ordning maa blive mindre Forretningsmænd, Forretningsmedhjælpere eller Haandværkere, og at Juryerne i det hele fortrinsvis vil komme til at bestaa af Repræsentanter for Samfundets mindre bemidlede Klasser. Det er ikke til at vente andet, end at dette i visse Tilfælde kan komme til at sætte sit Præg paa Juryafgørelserne. I England ser Smaaborgeren, saaledes som det naturligvis ogsaa mere eller mindre vil gaa andendeds, med en vis Uvilje paa den rige Mand og i Særdeleshed paa de store Firmaer og Selskaber, der skader

eller truer hans Bedrift. Han vil altid have en naturlig Tilbøjelighed til at beskytte sine Ligemænd, og navnlig vil denne Tilbøjelighed blive stærk, naar Ligemanden staar overfor det store Firma eller Selskab. Det er et Faktum, at de engelske — saavel som ogsaa de amerikanske — Juryer gentagne Gange har fulgt denne Tilbøjelighed. Allerede blot det, at den ene Part i Sagen er velhavende, frister let Juryen til at lade det gaa ud over denne Part, idet den baade slapper Fordringerne til Beviset og fastsætter Erstatningen urimelig højt. I en enkelt Retning har dette særlig vist sig i England, nemlig i Juryernes Forhold til de store private Jærnbanselskaber og Omnibusselskaber. Ikke blot bliver disse ofte idømte ganske overdrevne Erstatninger til Private, hvem Selskaberne paa en eller anden Maade har tilføjet retsstridig Skade, men de dømmes ogsaa tit paa et meget løst og tvivlsomt Grundlag. Sandt nok er det af største Vigtighed, at disse private Selskaber holdes godt i Ørene, og tilvisse er Juryerne et kraftigt Middel til dette. Men Spørgsmaalet er dog, om det ikke er for krast et Middel igen. Skulde det være nødvendigt at købe Selskabernes Omhyggelighed med Offer af Retfærdigheden? Det er det dog sikkert ikke. De engelske Dommere er ikke bange for fuldt og rundeligt at idømme Erstatninger, hvor saadanne bør idømmes, og de hyl-der ogsaa den fornuftige Grundsætning, som andre Steder ofte respekteres mindre, ikke, hvor Talen er om Erstatning, at stille altfor store Fordringer til Beviset. Med Dommerne alene vilde man sikkert i England naa tilstrækkelig vidt overfor de nævnte Selskaber.

Juryerne kan saa meget lettere følge uretmæssige Tilskyndelser, som de næsten intet Ansvar er undergivne. Deres Forhandlinger, som er hemmelige, behøver kun at resultere i nogle ganske korte og kategoriske Svar uden

Begrundelse. Hvorledes skal man da kunne komme en Jury til Livs? Hvordan skal man kunne godtgøre, at den har været bevidst uretfærdig og partisk? Denne Juryernes Fritagelse for at give Motiver for deres Kendelser er sikkert nok heldig for dem, forsaavidt de derved slipper for aabenlyst at prostituere sig, men unægteligt er den ganske forkastelig og stridende mod alle Retsprincipper. Jurymændene kan skalte og valte omtrent efter Forgødtbefindende, uden at man kan kræve dem til Regnskab, og deres Ansvarsfølelse forringes yderligere derved, at de er tolv og altsaa »flere om det«. Vel har man i England hjemlet Domstolene en Mulighed for at gribe ind, idet man har givet dem Myndighed til at omstøde Juryens Kendelser, forsaavidt de ligefrem er imod Beviset, eller den Erstatning, de fastsætter, er overdreven. Men Domstolene er, som man vil kunne forstaa, yderst forsigtige i Anvendelsen af denne deres Magt. De foretrækker ikke at blande sig i Juryernes Afgørelser, undtagen naar det er højst nødvendigt, fordi Kendelsen eklamtant er paa Trods af Beviset, eller Erstatningen er imod al Fornuft; og de Grænser, der ved de nævnte Bestemmelser skulde være satte for Juryernes Herredømme, har følgelig kun en forsvindende praktisk Betydning.

Men hvad særlig angaar Juryernes Myndighed med Hensyn til Fastsættelsen af Erstatninger, er der endnu en væsentlig Indvending at fremhæve. Jeg bemærkede før, at Dommeren i Tilfælde, hvor Erstatningen har en ubestemt Karakter og maa fastsættes efter et Skøn, ofte ikke vil have de tilstrækkelige Forudsætninger for Udøvelsen af dette Skøn, idet han mangler Kendskab til det paagældende praktiske Forhold. Men derfor at overlade Skønnet til Juryen synes mig dog at være et fuldkomment Misgreb. Man har jo nemlig ingensomhelst Garanti for, at Juryen bedre end Dommeren skal

kunne foretage det nævnte Skøn. Hvis Juryen var en Samling Sagkyndige, udvalgte med den enkelte Sags Genstand for Øje, var Forholdet et andet; men som bekendt vælges Juryen i Reglen — en Undtagelse gælder for visse Forretningssager i London — paa maa og faa blandt de paa Jurylisterne opførte Borgere, uden at der ses det mindste paa, om de har nogen Forstand eller ej paa det, Sagen drejer sig om. Naturligvis kan det ske, at der kommer et Par Sagkyndige ind i Juryen; men dette er et rent Slumpetræf, og det vil ligesaa ofte eller oftere ske, at der i Juryen ikke er en eneste Sagkyndig. At dette overhovedet er en skæbnesvanger Fejl ved Juryerne, behøver ikke nærmere Paavisning; og man vil ogsaa let forstaa, at Følgerne ikke mindst viser sig ved Fastsættelsen af Erstatninger. Denne foregaar efter det løseste Skøn, for ikke at sige helt hen i Vejret, og Forholdene skal ikke blive bedre derved, at Juryen i mange Tilfælde — navnlig naar Retsbrudet foruden at være en materiel Krænkelse tillige anses for at indeholde en personlig Fornærmelse mod den Skadelidende, — har en Myndighed til som en Slags Straf at fastsætte Erstatningsbeløbet højere, end hvad der skønnes at dække det materielle Tab.

Til de omtalte væsentlige Uheldigheder ved Juryerne kan føjes flere andre. Der klages saaledes i England stærkt over Reglen, at Juryernes Kendelser for at være gyldige skal være enstemmige, hvilken Regel stammer fra gammel Tid og rimeligvis hænger sammen med, at Juryerne, som omtalt, oprindeligt var en Samling Vidner, der skulde afgive en Fællesforklaring. Fordringen om Enstemmighed medfører nemlig ingenlunde sjældent, at Juryen kommer til et negativt Resultat, idet dens Medlemmer »ikke kan enes«, et Resultat, som naturligvis ialtfald Sagsøgeren er meget daarligt hjulpen med; og Situationen kan

blive meget værre for ham derved, at flere Juryer i Træk, saaledes som det undertiden hænder, ikke kan komme til nogen Afgørelse. For øvrigt er jeg overbevist om, at Grunden til det negative Resultat ofte slet ikke er at søge i en virkelig Uenighed, men deri, at Juryen er uklar over Sagen og derfor redder sig ud af Kniben ved at paaskyde Uenighed. Det er dernæst overhovedet en Skyggeside ved Brugen af Juryer, at Sagen tværes ud og tager betydeligt længere Tid end egentlig nødvendigt, fordi baade Advokaterne og Dommeren maa »popularisere« Sagen og gaa lange Omveje i deres Forklaringer. Endelig er det, som bekendt, fra selve Lægmandens Side en Anke mod Juryinstitutionen, at han ved at drages bort fra sin Forretning eller sit Arbejde baade spilder Tid og lider Tab, en Anke, der i England lyder stærkere og stærkere for hvert Aar, der gaar. Jeg skal imidlertid ikke dvæle længere ved Juryinstitutionens uheldige Sider. Retfærdighed paabyder nu at spørge, om der dog ikke i en eller anden Retning skulde kunne paavises nogle Fordele ved den.

At nu Juryerne ikke direkte tilfører Retsplejen nogen Værdi i Form af »sund Sans«, vil formentlig tilstrækkelig indlyse af det, jeg tidligere har bemærket. Men kunde det da ikke være, at de indirekte virkede til nogen Gavn i nævnte Henseende paa den i forrige Artikel omtalte Maade? Og vindes der ikke ved den i England den noget større Frilhed i Bevisbedømmelsen, jeg ligeledes tidligere omtalte? Hvad den første Art af Indflydelse angaar, tør jeg nu straks give et benægtende Svar; ja, Kendsgerningerne synes mig ligefrem at modbevise, at Juryerne skulde have haft nogen saadan Betydning. Jeg har alt berørt det Faktum, at der ved Kanslerdomstolen i England til ingen Tid har været benyttet Juryer. Men jeg maa nu tillige minde om, hvad

jeg har omtalt i en tidligere Artikel, at hele den bedste Del af den engelske Ret, hele Equity Retten er bygget op ved denne Domstol. Netop ved Common law Domstolene, hvor Juryerne benyttedes, netop dér skrumpede Retten ind i Formalismer og Doktriner, medens den Domstol, hvor Juryer ikke benyttedes, var Frelseren, som indgav Retten nyt Liv! Kan noget tale mere imod, at den engelske Rets Fortrin i nogen Grad skulde skyldes Indflydelse fra Juryerne? Men hvad nu med Hensyn til Bevisbedømmelsen? Vilde man mon ikke opnaa den samme Frihed i denne ved Dommeren alene som ved en Jury? Jeg tror det sikkert. Den engelske Dommer er vant til, at saa meget beror paa ham, at han ogsaa i denne Retning tør tage det fulde Ansvar. I Kanslerafdelingen saavel som overhovedet i alle de mange Sager ved High Court of Justice, i hvilke der ikke benyttes Juryer, viser Dommerne, saavidt jeg har kunnet erfare, heller ikke nogensomhelst Tilbøjelighed til overdreven Forsigtighed i deres Bedømmelse af Beviset.

Gør man herefter de engelske Juryers Regnskab op for de civile Sagers Vedkommende, vil man finde en Række svære Poster paa Debetsiden, medens Kreditsiden formentlig vil komme til at staa ganske blank. Der hæver sig da ogsaa i England selv, navnlig dog naturligvis fra Juristernes Side, flere og flere Røster mod Juryerne. Man er vaagnet og har begyndt at gnide Øjnene. Man har begyndt at opdage, at Juryerne er en forældet Institution, der vel i længst forsvundne Dage, hvor Folkets Stilling overfor Statsmagten ikke var saa stærkt befæstet som nu, har kunnet gøre sin Gavn, men som der nuomstunder ikke kan paavises nogen egentlig Grund til at beholde længere. At der vil komme en Kamp mod Juryerne, og at denne Kamp vil blive stærkere og stærkere og ende med deres Nederlag, tror jeg

næppe kan betvivles; men et Spørgsmaal er det naturligvis, hvor længe det vil vare, inden Nederlaget kommer. Den bekendte engelske Konservatisme, der ikke kan henregne Bevarelsen af Juryinstitutionen til sine mindste Bedrifter, vil sikkert gøre Kampen lang og sejt.

Den Kritik af Juryerne, der saaledes har begyndt at rejse sig i England, har for øvrigt, saavidt jeg har haft Lejlighed til at erfare, i lige Grad Hearsyn til Juryer i civile og i kriminelle Sager. Det er nu ogsaa klart, at de i denne og den foregaaende Artikel berørte Indvendinger mod Juryerne, om ikke alle, saa dog for en stor Del gælder lige saa vel for Juryer i kriminelle som i civile Sager. Fra et sagligt Standpunkt er der overhovedet næppe Grund til at se særlig forskelligt paa dem. Naar man derimod ud fra den i forrige Artikel berørte demokratiske Tankegang ønsker Juryer i Retsplejen, kan man nok stille sig noget forskelligt overfor de to Arter af Juryer. Man maa erindre, at Retshaandhævelsen i kriminelle Sager er af en anden Art end i de civile. Der er i og for sig ikke noget i Vejen for, at man kan forkaste »Folkets« Medvirken i civile Sager og dog ønske at have det med ved de kriminelle Sager, hvor paa en ganske anden Vis end i de civile Borgeres Stilling og Velfærd staar paa Spil. Det ligger imidlertid udenfor nærværende Artikels Ramme at komme nærmere ind paa dette.

Om Betydningen af Domstolsafgørelser.

(Efterladt Manuskript.)

I Lande, hvor Lovgivningsmagten er udskilt fra den øvrige Statsmagt og henlagt til et særskilt Organ, medens den dømmende Virksomhed udøves af andre Organer, vil naturligvis i særlig Grad det Spørgsmaal opstaa, i hvilket Omfang Lovgivningsmagten skal sørge for Retsdannelsen, — om den skal søge paa alle Omraader at beherske denne, eller om den bør indskrænke sig i visse Retninger og overlade en Del af Retsdannelsen til Domstolene selv. Dette Spørgsmaal er særlig brændende i Nutiden, hvor Bestræbelserne for at skabe Kodifikation af almindelig og omfattende Karakter er meget stærke og ogsaa nogle Steder har naaet positive Resultater.

Spørgsmaalet løses nu til en vis Grad af Livet selv. Det gaar jo nemlig saaledes, at Domstolene under alle Omstændigheder maa komme til at spille en Rolle ved Retsdannelsen. Hvor dygtige Lovgivere man end har, og hvor godt og stort et Materiale der end staar til Raadighed for disse ved Arbejdet, er det, som bekendt, umuligt at skrive en udtømmende Lov, idet der baade altid i større eller mindre Omfang vil indløbe Ufuldkommenheder i Lovens Affattelse og Ordbrug, og det derhos er umuligt for Lovgiverne at forudse alle de Situationer og

Kombinationer, som Livet finder paa. Her maa da Domstolene i paakommende Tilfælde gribe ind og tage Af-fære. Men ogsaa Livets Foranderlighed gør ofte en saadan Indgriben nødvendig. Selv om man ikke altid just vil sige, at der finder en Udvikling Sted, skabes der dog i hvert Fald nye Former og nye Forhold. Det siges undertiden, at det er Retten, der skaber saadanne Ting som Kontokurantforhold, Aktieselskaber, Kreditforhold o. l.; men i de fleste Tilfælde er Gangen i Virkeligheden naturligvis den, at der i Livet føles en Trang til saadanne Forhold, at Livet derfor skaber og udformer dem, og at Retten saa først senere, naar en vis Tid er gaaet, og Forholdet har antaget en fastere og almindeligere Karakter, træder til og giver det sin Beskyttelse og maa-ske nærmere Udformning og Begrænsning. I saadanne Tilfælde vil det imidlertid i Reglen først være Domstolene, der faar med vedkommende Forhold at gøre. Der vil altid hengaa længere Tid, inden Lovgivernes Op-mærksomhed fanges deraf, og i Mellemtiden bliver det Domstolenes Sag, naar deres Hjælp i Tilfælde af Stridigheder og Tvivlsmaal paakaldes, at afgøre, hvad der skal være Ret og hvad ikke.

Men kan end Lovgiveren saaledes aldrig naa til at faa fuldt Herredømme over Retsdannelsen, skal han saa dog ikke stræbe efter i saa stort et Omfang som det paa nogen Maade er ham muligt, at sørge derfor?

Udenfor England er det en meget almindelig Opfat-telse, at Retsdannelsen i saa stort et Omfang som muligt bør foregaa gennem den (som man siger) dertil indrettede Lovgivningsmagt, og det anses som noget ab-normt eller i hvert Fald ufuldkomment, at man i større eller mindre Grad overlader det til Domstolene at sørge derfor. Denne Opfattelse staar naturligvis i Forbin-delse med den i de moderne Forfatninger indførte skarpe

Deling mellem Statsmagtens forskellige Grene, der logisk synes at maatte medføre, at det kun bør være Domstolenes Sag at dømme efter Regler givne af Lovgivningsmagten, men ikke selv at danne Regler. Men man er for logisk. Spørgsmaalet er dog netop dette, om den nævnte Deling nødvendigt medfører et saadant Resultat. Se hen til England. Her har man — og har længe før noget andet moderne evropæisk Land haft — en egentlig, fra den øvrige Statsmagt skarpt udsondret Lovgivningsmagt; men trods dette har dog den Betragtning, at Retsdannelsen alene burde foregaa gennem Lovgivningsmagten, saa langt fra været raadende, at man tværtimod, som i en tidligere Artikel omtalt, endog i ualmindelig vidt Omfang har overladt Retsdannelsen til Domstolene. Endnu den Dag i Dag er det den almindelige Opfattelse, og det ikke alene iblandt Jurister, at Lovgivningsmagten ialtfald paa store og vigtige Omraader i saa ringe et Omfang som muligt bør gribe ind i Retsdannelsen. Man har aabenbart ikke i England, saaledes som det synes at være Tilfældet i andre Lande, glemt, hvilket Formaal der faktisk var det væsentlige, dengang man skabte en selvstændig Lovgivningsmyndighed. Dette skete jo dog ikke for at unddrage Domstolene en Medvirken ved Retsdannelsen, der maaske naturligt maatte tilkomme dem, og saa vidt muligt lægge al Retsdannelsen over til et nyt og særskilt Organ. Hvad man havde for Øje var dette: at sikre Folkets politiske Stilling, at give det en Mulighed for, naar det maatte finde det fornødent, at gribe bestemmende ind i Dannelsen af Retsnormerne; men Spørgsmaalet om, hvor langt den lovgivende Myndighed under almindelige Forhold naturligt bør strække sin Raaden, var ikke noget, man særlig havde under Overvejelse. Dette Spørgsmaal er ikke afgjort derved alene,

at der er skabt en selvstændig Lovgivningsmyndighed. Det maa afgøres efter Hensyn i det hele til, hvad der gavner Samfundet bedst.

Der er mange, der ønsker en Kodifikation af vor Ret, ogsaa paa de meget betydelige Omraader, hvor Retsdannelsen væsentlig er foregaaet og stadigt foregaar gennem Praxis. Dette Ønske skyldes vistnok især to Betragtninger, foruden den alt ovenfor berørte. Den første er den, at vi, naar vi fik en saadan Kodifikation, ialtfald naar vi ved Samarbejde med Norge og Sverige fik gjort den fælles skandinavisk, vilde have Betingelser for at vinde fremmede Landes Opmærksomhed og saaledes ogsaa for Rettens Vedkommende blive regnet blandt Kulturlandene. Nogle rynker paa Næsen ad dette Ræsonnement og kalder det taabelig Forfængelighed; men man bør naturligvis ikke paa Forhaand afvise saadanne Bestræbelser med en slig Bemærkning. Hvad vi kan gøre for at hæve vor Nationalitets Betydning, bør vi selvfølgelig gøre, hvis det da ikke er for dyrt købt. Og hvad dette angaar, kunde det jo være, at en Kodifikation købtes for dyrt med Uheldigheder i Retsstilstanden. Da jeg imidlertid her kun tilsigter at gøre et Par Bemærkninger om Spørgsmaalet, set fra dets juridiske Side, skal jeg ikke dvæle længer ved disse Bestræbelser, men vende mig til den anden Betragtning, der er af saglig Karakter.

Denne gaar ud paa, at vi trænger til faste og bestemte Retsregler paa alle Rettens Omraader, og at vi derfor, da saadanne faste Regler alene eller bedst gives gennem Love, bør søge at samle de Resultater, vi er komne til i Praxis og Videnskab, og give dem Lovsform. Det kan nu ikke nægtes, at denne Betragtning vejer overordentlig stærkt. Det er virkelig en stor Fordel at have faste og bestemte Regler. Ikke just saa me-

get for at sikre Borgerne mod Vilkaarligheder fra Domstolens Side. Dette Formaal har vel til sine Tider og i visse Lande spillet en Rolle, men i Nutiden vil man, de fleste Steder ialtfald, ikke i videre Grad have det for Øje, naar undtages et Par enkelte Omraader. Hvad man nuomstunder særlig vil lægge Vægt paa, er et andet Hensyn. Forholdet er jo nemlig det, at vi ikke trænger til Retsreglerne alene for at have noget at gaa efter, naar vi skal skille mellem Parter, der er komne i Proces med hinanden. Retsreglernes Formaal er først og fremmest at regulere Borgernes Forhold »i Fredstid«. Det er en Fordel for Borgerne, at de paa Forhaand véd, hvad der er Ret, saa at Processer netop derved kan undgaas. Og ligesom det af denne Grund er heldigt at have faste og bestemte Regler, saaledes kan det heller ikke bestrides, at Lovsformen er den Form, hvorigennem faste Regler bedst skabes. Jeg har i en tidligere Artikel under Omtalen af Forholdene i England paavist de Mangler, der fremkommer ved at lade Domstolsafgørelser tjene som gældende Ret. Selv om man gaar saa vidt som i England at erklære Domstolsafgørelserne for bindende, er og bliver der dog altid Ufuldkommenheder. Ganske vist har man, som jeg ligeledes har omtalt, i England stræbt at raade Bod paa disse Ufuldkommenheder og har ogsaa naaet delvis at gøre det; men netop disse Anstregelser viser, at man har følt Ulemperne ved at have Domstolsafgørelser som Retsregler.

Men er det end altsaa en Fordel at have faste Retsregler, og er det end derfor naturligt, at man stræber efter at omsætte saa meget af Retten som muligt i Lovsform, er Spørgsmaalet dog, om ikke andre Hensyn gør det klogest ialtfald til en vis Grad at lægge en Dæmper paa denne Stræben foruden den Dæmper, Livet, som alt sagt, selv lægger derpaa. Der er jo nemlig Omstændig-

heder, som i høj Grad gør en Kodifikation farlig. For det første er der de Farer, som følger med al Lovgivning overhovedet. Det er hele Fortolkningsbesværet, som kan tage saa megen Tid og Kraft, der ellers kunde anvendes med større Udbytte. Og selv om der ikke er Fortolkningsvanskeligheder, saa medfører dog Loven den Ulempe, at den frie Syslen med Retsspørgsmaalet, der mulig-gøres Domstolene, naar Loven tier, og som betinger den virkelige Indtrængen i Problemerne, er hemmet. I samme Øjeblik, som Lovgiveren har bundet Domstolene ved at give Regler for et vist Forhold, maa Dommernes Opmærksomhed naturligvis først og fremmest være henledt paa, om nu Lovbogen siger noget om det foreliggende Spørgsmaal, og hvad den da siger. Lovgiverens Regel er afgørende for Spørgsmaalene. Nye Opfattelser, nye Synspunkter kan ikke gøre sig gældende; Lovgiverens Mening staar stedse som en voluntas pro ratione. Lovgiveren har maaske ment, at hans Ord var den endelige Visdom, men Tiden vil i saa Fald give ham Uret. Vel, siger man, saa kan Lovens Regel jo ændres. Men vi véd alle, at det ikke gaar saa let. Til alle Tider og i alle Lande har det vist sig, hvor vanskeligt den lovgivende Myndighed har ved at følge med Tiden. Erfaringen viser, hvor langsomt og besværligt hele Lovgivningsapparatet fungerer. Ofte har Domstolene forlængst tilside-sat en Lov som antikveret, før Lovgivningsmyndigheden selv griber ind. Selv om Forholdene ved visse Foranstaltninger skulde kunne blive bedre, end de hidtil har været, vil man dog daarligt kunne vente, at Lovgivningsmyndigheden nogensinde skal blive hurtig i Vendingen. Foregaar derimod Retsdannelsen i Praksis, vil ikke blot Fortolkningsbesværet undgaas, men nye Synspunkter vil tillige langt lettere vinde frem. Retsudviklingen fore-gaar, eller kan ialtfald foregaa, langt hurtigere og friere,

naar Retsdannelsen overlades Domstolene, end naar Lovgivningsmagten søger at beherske den. Men dernæst er der de Farer, som særlig følger med en omfattende Lovgivning, en Kodifikation. Det er navnlig den saa vigtige supplerende Retsdannelse, det gaar ud over. Medens Dommere vil kunne føle sig friere stillede, naar Lovgivningen er spredt og ufuldstændig, vil de i det Øjeblik, Lovgivningen har stræbt efter Fuldstændighed, blive utilbøjelige til at supplere den. De vil naturligvis let føres til den Antagelse, at en saadan Supplering strider mod Lovgiverens Vilje. Ofte maa ganske vist en Udfyldelse foretages; men hvis det er muligt, vil Domstolene foretrække at blive staaende ved et negativt Resultat, idet de siger, at der »ingen« Hjemmel« findes for et positivt Resultat. Særlig uheldigt vil dette være med Hensyn til de nye Former og Forhold, som Livet skaber. I Længden vil Domstolene ganske vist ikke kunne nægte saadanne Nyskabelser Anerkendelse. Men en Kodifikation vil let bevirke, at Anerkendelsen kun sker langsomt og nølende, medens Domstolene, hvis de føler sig friere stillede, hurtigere vil stille sig forstaaende og anerkennende overfor det nye.

Det er med andre Ord utvivlsomt, at Retsudviklingen er bedst tjent med, at Retsdannelsen foregaar i Praxis gennem Domstolene. Retshistorien belærer os ogsaa om dette. Den Kendsgerning, at i de to Lande, hvor Retten vel nok er naaet højest i Udvikling, Rom og England, Retsdannelsen væsentlig er foregaaet gennem Praxis, maner til Eftertanke. Romerretten stod ganske i Stampe, saa længe man ikke turde gaa udenfor den gamle jus civile's Skranker. Heller ikke, da man paa et senere Tidspunkt vel begyndte paa Nydannelser, men dog saaledes, at man stadigt søgte at skabe disse gennem Tillempelse af de gamle Regler, kom man rig-

tigt nogen Vegne. Først da Prætor satte sig helt ud over den gamle Ret og erkendte det som sin Opgave frit og fuldt at arbejde i Retsdannelsens og Retsudviklingens Tjenese, først da tog Romerretten det egentlige Opsving. Man syslede nu frit og uhindret med Retsspørgsmaalene. Hele det Liv, Praksis giver den juridiske Tænkning, har Romerretten nydt i fuldt Maal. Den engelske Rets Historie frembyder et mere blandet, men netop derfor særlig oplysende Billede. Ogsaa England har til alle Tider nydt og nyder endnu den Dag i Dag Fordelene ved en Retsdannelse gennem Praksis. Men det har været hemmet i Nydelsen deraf, og hvorfor? Fordi Reglen om Dommenes bindende Kraft efterhaanden gjorde det Domsmateriale, der opsamledes, til en Art Lovsamling. Jeg har i en tidligere Artikel berørt, hvorledes den gamle Common law Ret, da den havde naaet en vis Fylde, kom til at virke ganske som en Kodifikation. Man vægrede sig ved at supplere den og skabe noget nyt, og Udviklingen af Common law gik derfor ganske i Staa. Kansleren greb da, som omtalt, ind, men heller ikke han kom rigtigt nogen Vegne, saa længe han kun betragtede sin Retshjælp som en ekstraordinær Nødhjælp. Først da han satte sig det som Opgave helt igennem at bøde paa den gamle Common law's Svagheder, tog Retsudviklingen Fart. Fra denne Tid, hvor altsaa Retsdannelsen foregik frit i Praksis, skriver sig noget af det bedste i den engelske Ret. Senere hen led, som jeg ogsaa alt tidligere har dvælet ved, endog Equity Retten selv Skade ved Reglen om Dommenes bindende Kraft, men det var dog først, da den havde faaet udrettet det meste gode. Stadigt er imidlertid den nævnte Regel en Hindring i den engelske Retsudvikling. Det er saaledes engelske Juristers Vidnesbyrd, at den saakaldte law merchant, der oprindeligt udviklede sig frit paa Grundlag af Skik

og Brug i Forretningslivet og derved lempede sig efter Tidens Behov, senere hen, efter at være optaget i Common law Systemet og efter derved at være gjort til Genstand for teknisk Bearbejdelse, mistede den Friskhed, som den tidligere nøje Forbindelse med Forretningslivet havde givet den. Ogsaa den er stivnet og »medfører ikke altid Resultater, der forekommer Forretningsmænd at svare til Forretningslivets Tarv«.

Det er undertiden, som om de, der ønsker Kodifikation, mener, at vi nu er komne saa langt i Udviklingen, at Tiden er inde til at samle Resultaterne. Men med hvilken Ret mener man det? Hvor kan vi være sikre paa, at vi nu har naaet den rigtige og endelige Bedømmelse af de forskellige retlige Forhold? Og hvor kan vi være sikre paa, at vi nu har naaet en saadan Fuldstændighed i Udviklingen, at vi bør give os til at kodificere Retsreglerne og give dem en fast Form? Det synes mig dog, naar vi ser tilbage i Tiden og betragter, hvor meget der efterhaanden er skabt af nyt, anmassende at tro, at Udviklingen nu skulde være forbi. Den, der ikke mener, at vi nu har naaet den endelige Visdom, eller at Livet har fundet sine endelige Former, men som interesserer sig for Fremarbejdet og Udviklingen, synes mig at maatte se saaledes paa Sagen, at han paa de Omraader, hvor ikke andre Hensyn gør det nødvendigt eller særlig ønskeligt at have faste Lovregler, og hvor der paa den anden Side er Grund til særlig at vente nye Synspunkter og nye Former og Forhold, søger saa vidt muligt at bevare Retsdannelsen for Domstolene. Han vil med andre Ord paa Rettens forskellige Omraader foretage en Afvejelse mellem Hensynet til Fordelene ved at have faste Lovregler og Hensynet til Retsudviklingens Tarv. Resultatet kan herefter blive forskelligt for de forskellige Omraader. Hvor det gælder Borgernes

politiske Stilling, deres Forhold til og navnlig Forpligtelser overfor det offentlige, og naar der er Tale om Straffelove, vil enhver erkende, at det er nødvendigt at have faste og bestemte Regler, ja at endog enhver Retsdannelse bør undrages fra Domstolene, saafremt det da er muligt, hvilket ikke altid er Tilfældet. Man vil sikkert ogsaa være enig om, at det paa Arverettens og Familierettens Omraade er, om ikke altid absolut nødvendigt, saa dog i høj Grad ønskeligt at have bestemte Lovregler, hvilket Ønske det netop paa disse Omraader er forholdsvis nemmere at fyldestgøre, eftersom de er mindre i Omfang og derfor lettere, om end naturligvis langt fra fuldstændigt overskuelige. Hvad dernæst Tingsrettens Omraade angaar, kan det ikke nægtes, at Udsigten til ved en Kodifikation at naa til at beherske dette Omraade er betydelig mindre; men ogsaa her er Trangen til faste Regler ofte saa stærk, at Betænelighederne ved en Kodifikation næppe bør hindre Forsøg paa en saadan. Det forekommer mig ialtfald, at man paa dette Omraade hos os har for faa faste Regler, og at det f. Eks. ikke er heldigt, at Spørgsmaalet om Ejendomsoverdragelse af Løsøre er saa forsømt af Lovgiveren, som det er. Kommer vi imidlertid herefter til Obligationsrettens Omraade, er det, Spørgsmaalet bliver brændende; og naar der strides om Hensigtsmæssigheden af en Kodifikation, er det vistnok altid dette Omraade, der særlig tænkes paa. Ingen vil nægte, at ogsaa her faste Regler i en vis Udstrækning er nødvendige. Overalt hvor det gælder om at fastsætte en bestemt Frist, f. Eks. en Præscriptionsfrist, eller en bestemt Grænse, der delvis er vilkaarlig, maa Lovgivningen gøre det; og det er ogsaa karakteristisk, at i England, hvor Domstolene har haft saa frie Hænder som næppe noget andet Steds, ja hvor de endog har udannet Forhold af helt administrativ Karakter, saasom

Bestyrelse af Dødsboer, er det dog ikke dem, men Lovgivningsmagten, der har hjemlet den almindelige Regel om Præscription af Rettigheder og Fordringer. Man vil endvidere f. Eks. indrømme, at det er vanskeligt for Domstolene altid at hindre Misbrug af saadanne Retsdannelser som Aktieselskabet. For at hindre saadanne Misbrug kræves ofte visse positive, tildels vilkaarlige Fastsættelser, saaledes et Minimum af Medlemmer eller af Kapital; men disse Fastsættelser maa Lovgivningen tage sig af. Der kunde fremhæves flere andre Omstændigheder, som i visse Tilfælde gør Lovgivningens Indgriben nødvendig eller ønskelig, men jeg skal ikke her fortabe mig i Enkeltheder. Spørgsmaalet er, om ikke for store og væsentlige Partier af Obligationsrettens Vedkommende Lovgiveren netop bør indskrænke sig til en saadan kontrollerende og understøttende Virksomhed og iøvrigt lade Domstolene om Retsdannelsen. Her har vi jo nemlig Omraader, hvor Vanskelighederne ved at give en blot nogenlunde fyldig Lovgivning er saa overvældende, at det vel kan være Genstand for Tvivl, om ikke her en Lovgivning, selv om den frembyder den Fordel at give faste Regler, dog i Virkeligheden gør mere Skade end Gavn. Man tænke blot paa, hvor lidt vi i Virkeligheden selv nuomstunder behersker Omraader som Kontraktforholdene og Erstatningsretten. Praktikerne véd, at der saa at sige daglig opstaar nye Tilfælde og Kombinationer, som han forgæves søger Oplysning om saavel i Domsamlingerne som i store videnskabelige Værker. Det er at frygte, at man ved at søge at lovgive paa disse Omraader i saa fuldt et Omfang, man kan, i høj Grad staar i Fare for paa de tidligere omtalte Maader at skade og hindre Retsudviklingen.

Imod at lade Domstolene sørge for Retsdannelsen indvender man undertiden, at man jo saaledes lader Retsdannelsen foregaa gennem Personer, der egentlig slet ikke er til for det, men kun for at dømme, og uddrager den fra det Organ, der — som man siger — særlig er bestemt og udrustet til denne Opgave, nemlig den lovgivende Magt. Forsaavidt denne Anskuelse hviler paa det i Begyndelsen af denne Artikel omtalte Postulat, skal jeg ikke her komme nærmere ind paa den. Jeg berører den kun her, fordi der ogsaa synes at ligge en anden Ting deri, nemlig at Domstolene ikke skulde være saa egnede til at betroes Retsdannelsen som den lovgivende Myndighed. Det forekommer mig, at man ikke vel kan se mere bagvendt paa Forholdene, da det rette dog — naturligvis — er, at Dommerne er adskiligt bedre udrustede end den saakaldte lovgivende Myndighed. Vi véd, hvor faa Jurister eller overhovedet Folk, som forstaar sig paa Retsvæsen, der faktisk som Regel har Sæde i Rigsdagen, og hvorledes dennes Arbejde stedse hindres af Hensyn, som er Retten uvedkommende, mens Domstolene jo bestaar af Personer, der — i de fleste Tilfælde ialtfald — er Jurister og tilmed netop som Dommere kommer til at sidde inde med et betydeligt Kendskab til forskellige praktiske Omraader. Det er netop dette, man i England i saa høj Grad har haft Erkendelsen af, og for øvrigt endnu har, idet man stadigt ser med Skepsis paa Parlamentets Indgriben i Retsdannelsen paa Omraader, hvor den ikke netop er nødvendig eller af særlige Grunde ønskelig. Og vil man virkelig for Alvor paastaa, at den dømmende og den retsdannende Funktion ikke vel lader sig forene paa samme Haand? Faren skulde vel være den, at en Dommer kom til at se for meget paa det enkelte Tilfælde istedenfor i det hele at tænke over Forhold af den Art, som Tilfældet falder ind

under ; men denne Fare spiller i Virkeligheden ingen Rolle, idet Erfaringen viser, at Dommeren netop, naar et Tilfælde forelægges ham, i sin Tænkning søger udover dette enkelte Tilfælde og i det hele overvejer, hvad der er den naturlige Regel for eller Ordning af det paagældende Forhold. Derfor er netop det at have Udgangspunkt i konkrete Retstilfælde saa frugtbarørende for den juridiske Tænkning, fordi de naturligt leder Tanken hen til andre Tilfælde og i det hele giver Fantasien Impulser ved Overvejelserne af vedkommende Spørgsmaal.

Endskønt det engelske Princip at gøre Domstolsafgørelser bindende, som paavist, har sine Skyggesider, kunde man dog spørge, om det, naar man i videre Omfang overlader Retsdannelsen til Domstolene, ikke alligevel vilde være heldigt at adoptere det. Man vilde jo saaledes samtidig med, at man havde Fordelene ved Retsdannelsen gennem Praksis, tillige opnaa den Fordel til en vis Grad at faa faste Regler. Spørgsmaalet maa dog besvares benægtende. Man maa jo erindre, at i Lande, hvor Domstolsafgørelser ikke betragtes som retlig bindende, er Forholdet ikke det, at Praksis svinger rundt fra det ene til det andet. Domstolene vil altid, baade for Borgernes og deres egen Skyld, have en Tendens til, saafremt det kan lade sig gøre, at blive staaende ved deres tidligere Afgørelser, og Borgerne vil praktisk set kunne stole paa, at Afvigelser ikke uden gode Grunde vil finde Sted. Er der paa den anden Side gode Grunde, vil Borgerne, oftest ialtfald, være forberedte paa Afvigelser. Det vil da nemlig særlig ske i saadanne Tilfælde, hvor den tidligere Afgørelse er saa urigtig, at der i Virkeligheden ikke er opstaaet nogen Tillid hos Borgerne til, at den i Fremtiden vil blive fulgt, eller ogsaa i saadanne Tilfælde, hvor Afgørelsen, selv om den ikke just for sin Tid kunde siges at være forkert, dog senere paa

Grund af ændrede Forhold og ændret Opfattelse maa fraviges, i hvilket sidste Tilfælde der i Reglen ej heller vil herske nogen Tillid til vedkommende Præcedens. Det forekommer mig altsaa, at man ved udtrykkeligt at gøre Dommene bindende skaber en Regel, der i saare mange Tilfælde vil være overflødig og i andre vil virke skadeligt, idet man netop paa denne Maade modarbejder den Fordel ved Retsdannelsen gennem Praksis, at nye Opfattelser lettere kan komme frem og Nyskabelser lettere vinde Anerkendelse. Domstolene maa nødvendigvis for Retsudviklingens Skyld have Frihed til i paakommende Tilfælde, hvor der er særlig Trang dertil, at slaa ind paa nye Veje. Denne Trang kan for øvrigt virke saa stærkt, at — som jeg alt har bemærket i en tidligere Artikel — selv i England Domstolene i enkelte Tilfælde har foretaget Afgivelser fra deres tidligere Praksis, om end de naturligvis har søgt at skjule Fravigelsen saa godt som muligt. Men givet er det alligevel, at Trangen er for stærkt hemmet ved det engelske Princip.

I Lande, hvor Lovgivningen kun er spredt og ufuldstændig, og hvor derfor Retsdannelsen for en stor Del kan foregaa gennem Domstolene, er det imidlertid en Betingelse for den fulde Nydelse af de dermed følgende Fordele, at Domstolene ikke betragter deres Andel i Retsdannelsen som noget abnormt, men er klare over, at Retsdannelsen — undtagen paa de enkelte Omraade, hvor særlige Hensyn medfører, at Retsdannelsen saa vidt muligt bør undrages fra Domstolene — netop i samme Omfang, som Lovgiveren holder sig tilbage, naturligt gaar over paa dem, og at de altsaa lige saa vel som den lovgivende Myndighed har Del i Retsdannelsen. Der er Grund til at fremhæve dette, fordi det undertiden er, som om Domstolene ikke helt er sig dette bevidst. Det er naturligt, at Praksis, hvor den, tvungen af Udvikling-

ens Krav, ligefrem indlader sig paa en Retsdannelse i Strid med de gældende Love, som f. Eks. i Rom, ialtfald i Begyndelsen er yderst forsigtig og søger at skjule det skete Brud paa Lovene ved Hjælp af Fiktioner eller skruede Fortolkninger. Thi det er selvfølgelig noget i og for sig abnormt, at Domstolene foretager en Retsdannelse i Strid med Loven. Slige Tilfælde tænker jeg dog ikke paa her. Jeg har de almindelige Tilfælde for Øje, hvor Lovgivningen er ufuldstændig, idet den enten slet ikke eller dog kun i ringe Grad har beskæftiget sig med et Forhold, der trænger til retlig Ordning, og hvor der derfor er Tale om en naturlig Udfyldning og Supplering af den. Selv i slige Tilfælde synes Domstolene undertiden at betragte deres Indgriben som noget abnormt, som noget, der i og for sig ikke tilkommer dem. Det gaar for en Del saaledes, som jeg før omtalte at det vil gaa under en Kodifikation, at de bliver tilbøjelige til at statuere et negativt Resultat i »Mangel af Hjemmel for« et positivt. Hvis det negative Resultat medfører en Uheldighed i Retstilstanden, er Ansvar et ifølge denne Betragtning alene Lovgiverens, der burde have givet en Regel. Det skal nu indrømmes, at der gives Tilfælde, hvor det maa være Lovgiverens Sag at gribe ind, saaledes — foruden i de tidligere omtalte Tilfælde — hvor der tiltrænges en Ordning af særlig teknisk, til dels vilkaarlig Karakter, som det f. Eks. ofte vil være Tilfældet paa Arve- og Familierettens Omraade. Men hvor det, der tiltrænges, er en i Forholdets Natur liggende, ligefrem og retfærdig Regel, der harmonisk kan slutte sig til den gældende positive Ret, saaledes som det oftest vil være Tilfældet paa Obligationsrettens Omraade, dér bør Domstolene ikke tøve med at gribe ind. Videnskaben deler ofte Retternes Betænkelse. Et Eksempel foreligger i den Maade, hvorpaa man hyppigt

tidligere har stillet sig overfor en Ret som Standsningsretten. Nogle syntes at ville kræve positiv Hjemmel til dens Anerkendelse; jeg kan dog ikke se rettere, end at Standsningsretten er en Ret, som maatte kunne anerkendes ifølge Forholdets Natur. Baade i sin aktive og passive Form forekommer den mig at være en saa naturlig og med almindelige Retsprincipper stemmende Regel, at der saa langt fra at kræves positiv Hjemmel til dens Antagelse tværtimod maatte kræves tvingende Grunde, saasom en opstaaende Disharmoni med gældende positive Regler, til at anse den for udelukket. Jeg skal dog ikke komme nærmere ind paa dette Spørgsmaal, da nu Lov af 6. April 1906 §§ 39—41 positivt har afgjort Spørgsmaalet om Standsningsret i dansk Ret.

Naar man kaster Blikket tilbage i Tiden og ser, hvor meget vore Domstole har bødet paa vor ufuldkomne Lovgivning, kan man ikke andet end være dem taknemlig; men næstes kan det ikke, at der undertiden er blevet nogle Mangler tilbage. Ogsaa og særlig paa en anden Maade end den alt nævnte kan Utilbøjeligheden til supplerende Retsdannelse vise sig. Hvor det er paakrævet, at Domstolene skal statuere en Regel i Forhold, hvor Lovgivningen kun har givet en Regel for almindeligere Tilfælde, dér vil de ofte være tilbøjelige til ogsaa for Tilfælde af særligere Karakter, der ifølge Forholdets Natur kræver en speciellere Behandling, at benytte den almindeligere Regel, selv om det Resultat, der naas herved, ikke bliver tilfredsstillende. Der har, for ogsaa her at nævne et Eksempel, bl. a. for nogen Tid siden for Overretten i København været Spørgsmaal fremme om, fra hvilket Tidspunkt Appelfristen for Kendelser, der kan appelleres særskilt, skal regnes, om fra vedkommende Kendelses Afsigelse eller fra Afsigelsen af Hoveddom-

men i Sagen. Man er enig om, at Kendelser, der ikke kan appelleres særskilt, maa have lige saa lang Frist som Hoveddommen; men det forekommer mig, at det eneste rigtige er at antage det samme for Kendelser, som det er tilladt at appellere særskilt. Det er jo i de færreste Tilfælde, at man ønsker at udsætte sig for den Ulejlighed og Bekostning, det volder at appellere en Kendelse, forinden man har set, hvorledes Sagen iøvrigt forløber, og hvad dens endelige Resultat bliver. Man vil med andre Ord i Reglen ønske at se Tiden an og vente med Appel, til man kan appellere hele Sagen under ét. Hvad er nu rimeligere end at danne Reglen efter, hvad der i det overvejende Antal Tilfælde vil være det naturligste og ønskeligste? Hvis man ikke gør dette, men regner Fristen fra Kendelsens Afsigelse, bliver Følgen, at Parten, der alligevel oftest ikke vil indlade sig paa Ulejligheden og Bekostningen med at appellere, kan faa Hoveddommen prøvet ved Appelretten, men risikerer at være fanget ved forudgaaende Kendelser. Hvad er naturligere, end at Appelretten prøver hele Sagen under ét? Naar Overretten dog kom til det Resultat, at Fristen maatte regnes fra Kendelsens Afsigelse, er der næppe nogen Tvivl om, at det er, fordi man har næret Betænkelighed ved at statuere den med Forholdets Natur stemmende Regel og har foretrukket at blive i den sikrere Havn, som man har ment at den almindelige for Domme gældende Regel ydede. Men jeg indser ikke, at der vindes noget ved dette; der tabes kun. Loven har en almindelig Regel for Beregningen af Appelfristen ved Domme, men har ikke nogen almindelig Regel for Kendelsens Vedkommende. Den maa altsaa udfyldes; men hvorfor da ikke tage den med Forholdets Natur stemmende Regel? Dette synes saa meget mere berettiget, som senere specielle Love, f. Eks. Sø- og Handelsretslo-

ven, for deres Omraade har givet den naturlige Regel. For en sund og naturlig Regel behøves der i Almindelighed ingen »Hjemmel«; der skal snarere »Hjemmel« til at antage et unaturligt Resultat. Nogle betragter det maaske som en Fare for Borgernes Frihed og Velfærd at give Domstolene en saadan Frihed med Hensyn til Retsdannelsen. Men foruden at de moderne Forfatninger jo dog i sidste Instans er baserede paa Borgernes Tillid til Domstolene, maa det erindres, at der her ikke er Tale om politiske, men om almindelige civilretlige og civilprocessuelle Omraader, hvor der ikke er nogen saadan »Fare for Friheden«. Tværtimod vil Borgerne ønske, at Domstolene foretager en sund og naturlig Udfyldning af Mangler i Lovene, saavist som det negative eller u hensigtsmæssige Resultat naturligvis vil være det, der mindst tilfredsstillter deres Krav.

Til Slut maa jeg her paany fremhæve en Ting, som i England med Hensyn til Domsafgørelserne har gjort et særlig stærkt Indtryk paa mig. Den, der første Gang læser en engelsk Dom, kan ikke andet end blive slaaet af den Fuldstændighed og Fylde, hvormed den engelske Dommer udtaler sig om de foreliggende Spørgsmaal og navnlig Retsspørgsmaalene. Det er ikke vanskeligt at se, hvilke store Fordele denne Fylde i Domsudtalelserne fører med sig, ikke alene for Parterne i den enkelte Sag, der faar saa god en Besked, som de med Rimelighed kan ønske, men tillige for Retslivet i det hele. Det er jo ikke blot i England, men det gælder ogsaa, om end i mindre Grad, i andre Lande, at man stadigt, naar man beskæftiger sig med et Retsspørgsmaal, søger til Domssamlingerne for dér at finde en Vejledning. Praktiseren ser, om der ikke skulde være et Præcedens, Videnskabsmanden søger tillige Stof til Behandlingen af sit Emne. Jo fyldigere Udtalelser de finder i Dommene, des bedre

er det naturligtvis. Men det lader sig ikke bestride, at de danske Domme, ialtfald hvad Retsspørgsmaalet angaar, gennemgaaende lider af en Kortfattethed, der ikke blot er utilfredsstillende for Parterne, men som ogsaa ofte baade Praktikerne og Videnskabsmanden maa beklage. De Betragtninger og Overvejelser, der har gaaet forud for Dommernes Afgørelser, faar vi kun yderst lidt at vide om. Engelske Domme kender, — saavidt i hvert Fald jeg har set —, ikke til noget »efter Omstændighederne«, i hvilket mystiske Udtryk de interessanteste Betragtninger i Sagen hos os saa ofte skjules. I engelske Domme faar vi fyldig Besked om det, der har været det afgørende for Dommerne; der lægges Vægt paa at gøre Dommene saa retsbelærende som muligt, saaledes at Borgeren af den enkelte Afgørelse kan drage en Lære for senere Tilfælde. Her hjemme er Tendensen derimod en anden. Gennem vore Domme — og særlig gennem vore Højesteretsdomme — gaar en Tendens til saa vidt muligt at begrunde enhver Afgørelse rent konkret og derigennem hindre, at det Baand, der lægges paa Domstolene ved Paadømmelsen af senere Tilfælde af lignende Art, bliver for trykkende. Dette Hensyn til ikke at binde senere Afgørelser, som sikkert her hjemme har bevirket, at vore Domme hyppigt i deres Begrundelse er meget kortfattede og skyr at udtale almindelige Grundsatninger, har ikke i England — ialtfald ikke i nogen nævneværdig Grad — afskrækket Dommerne fra at udtale sig fyldigt og bestemt om det foreliggende Tilfælde. Ikke mindst dette har bidraget til at holde Ilden i det engelske Retsliv vedlige.

Om Sagkyndige i civile Sager.*)

Den følgende Afhandling udgør et af nogle »engelske Breve«, som den nylig afdøde, i saa sjældent Grad lovende unge Jurist i Efteraaret sendte fra London, hvor han dengang med Stipendium opholdt sig i videnskabeligt Studiejemed, og af hvilke Ugeskriftet tidligere har bragt to interessante Artikler om »Retsdannelsen i England« og »de engelske Dommere og Sagførere«. Den nærværende Afhandling, hvori der paapeges Manglerne ved Ordningen af et vigtigt processuelt Forhold, som man ved Retsplejereformens Behandling forhaabentlig vil have Opmærksomheden henledt paa, bærer ligesom de tidligere Vidnesbyrd om Forfatterens sjældne Klarhed i Tanke og Udtryk, hans praktiske Blik og hans fine juridiske Forstaaelse. Hans levende Almensans og ideale Blik for den juridiske Stands Højning er smukt kommet til Udtryk i en tidligere Artikel om Sagførernes Uddannelse. Alle, der har kendt Cand. Gertz, vil samstemme i en dyb Beklagelse af, at saa rige Evner og Muligheder ved hans tidlige Bortgang saa brat skulde blive bragte til Afslutning.

Red.

*) Denne Artikel fremkom i Ugeskrift for Retsvæsen ganske kort Tid efter Gertz's Død og indlededes af Redaktionen med de nedenfor staaende Mindeord.

Hvorledes sikrer vi os, at den sagkyndige Medhjælp, som i saa mange Tilfælde er fornøden til en Sags Oplysning, bliver saa god og paalidelig som vel muligt? Dette er et saare vigtigt Spørgsmaal, og dets Betydning stiger med Videnskabens og Teknikens fortsatte Udvikling og Specialisering. Jeg skal forsøge kortelig at give en Besvarelse deraf.

En Grundbetingelse for den sagkyndige Medhjælps Godhed og Paalidelighed er det selvfølgelig, at de Mænd, hvis Hjælp paakaldes, har den fornødne Indsigt i de paagældende Forhold, og at de derhos ser upartisk og uhildet paa Sagen. Men dermed alene er ikke alt opnaaet. Det gælder tillige om, at sørge for, at de rette Spørgsmaal forelægges Mændene og det i en saadan Form, at de er klare over, hvad det er, man ønsker oplyst af dem; og endelig maa man saavidt muligt sikre sig, at Mændene, forinden de afgiver deres Udtalelser, foretager de Undersøgelser og Efterforskninger, som er fornødne for en onhyggelig Besvarelse af de stillede Spørgsmaal. Man bør derfor nøje overveje, paa hvilken Maade og ved hvilke Midler man bedst kan opnaa alt dette.

Under en fornuftig Procesordning, der lader Dommeren være med i og lede Sagen fra første Færd, er det klart, at allerede Dommeren kan gøre meget for at sikre Skønnets Godhed og Paalidelighed. Han kan sørge for, at de rette Spørgsmaal forelægges Skønsmændene, og at disse afgiver fuldstændige Besvarelser; og han kan desuden ved at afæske Skønsmændene Motiveringer af deres Besvarelser samt i det hele ved at gaa dem nærmere paa Klingen til en vis Grad kontrollere Kvaliteten og Holdbarheden af deres Udtalelser. Men naturligvis ogsaa kun til en vis Grad. Selv om de sagkyndige Udtalelser fremtræder tilsyneladende vel motiverede og i Orden, kan det alligevel være, at de er urigtige eller unøjagtige. De

kan være dette enten bevidst fra Skønsmændenes Side, idet de er partiske og lagte til Rette for at tjene den ene Part i Sagen; eller de kan være det ubevidst derved, at Skønsmændene enten ikke har foretaget tilstrækkelige og nøjagtige Undersøgelser, eller at de, om end deres Stilling kan synes at give dem Kompetence, dog i Virkeligheden ikke har fuldt og rigtigt Kendskab til de paagældende Forhold. Det sidste vil ikke mindst kunne indtræffe derved, at der selv indenfor de enkelte Fag mere og mere finder en Specialisering Sted, saa at en Mand, der er vel inde i én Gren af sit Fag, dog, uden maaske endog ret selv at vide af det, kan være mangelfuldt bekendt med en anden Gren. Kan man da saaledes ikke gennem Dommerens Kontrol alene faa tilstrækkelig Garanti for Skønnets Godhed og Paalidelighed, bliver det naturligvis Opgaven at undersøge, om man ikke paa andre Maader skulde kunne vinde denne Garanti i fuldere Maal.

I England har man saa langt fra foretaget sig nogen Bestræbelse i denne Henseende, at den engelske Proces tværtimod i det hele, hvad den sagkyndige Medhjælp i Sagerne angaar, er bleven staaende paa et ret forældet Standpunkt. Man er ikke kommet videre end til at betragte de Sagkyndige som blotte Vidner i Sagen. Bortset fra nogle enkelte særlige Tilfælde, hvor der sker en Slags Udmeldelse, er det Reglen, at de Sagkyndige indføres i Sagen af Parterne selv paa samme Maade som almindelige Vidner, og at de i det hele optræder og forklarer under samme Former som disse.

Der er naturligvis ved denne Fremgangsmaade den Fordel, at Dommeren, der skal dømme i Sagen, kommer i Forbindelse med de Sagkyndige, saa at han baade kan sørge for, at de rette Spørgsmaal stilles til dem, og i det hele kan foranledige Udtalelser fra dem, som han skønner at være af Betydning for Sagen. Men det er paa

den anden Side ikke vanskeligt at se, at der med den nævnte Ordning er forbundet betydelige Mangler, som i høj Grad forringer Udsigten til, at de sagkyndige Udtalelser, der afgives, bliver fuldt gode og paalidelige. Man har for det første, naar ikke netop vedkommende Genstand kan bringes til Stede i Retten og dér underkastes et tilstrækkeligt Eftersyn under selve Retsforhandlingerne, slet ingen Forvisning om, at de optrædende Sagkyndige har foretaget en behørig Undersøgelse af de paagældende Ting og Forhold, som de udtaler sig om. Hvor uheldigt dette er, vil man allerede være klar over, naar man husker paa den almindelige menneskelige Svaghed at udtale sig om Ting, man ikke har tilstrækkeligt Kendskab til. Maaske vedkommende Sagkyndiges Udtalelser sker paa Grundlag af en ganske overfladisk Undersøgelse; men selv om dette ikke er Tilfældet, er det dog i hvert Fald uheldigt, at Undersøgelsen, saaledes som det oftest vil gaa, er foregaaet forinden Retsforhandlingerne, og altsaa forinden de rette, af Dommeren kontrollerede Spørgsmaal er stillede til det sagkyndige Vidne. Og her til kommer en anden vigtig Ting. Den Undersøgelse, som de Sagkyndige foretager af den omstridte Genstand, bør foregaa i Overværelse af begge Sagens Parter. Ikke blot er der i modsat Fald en Mulighed for en direkte Paavirkning af den Sagkyndige, men der er ogsaa og særlig en Fare for en Slags indirekte Paavirkning, idet vedkommende Part demonstrerer Genstanden paa en partisk Maade og fordølger Oplysninger, som Skønsmændene bør have til en nøjagtig og alsidig Undersøgelse. For at afværge dette, saavel som i det hele for ogsaa fra sin Side at demonstrere Genstanden og paapege, hvad det er af Betydning for ham at henlede Skønsmændenes Opmærksomhed paa, bør Modparten have Adgang til at

overvære Skønsmændenes Undersøgelse. Men for at han faar dette, har den engelske Ret ikke sørget.

Den engelske Ordning rummer dernæst overhovedet en Fare for, at de, der optræder som sagkyndige Vidner, ikke er i Besiddelse af den fornødne Kyndighed eller Upartiskhed. Idet man overlader til Parterne selv at skaffe de Sagkyndige til Stede og at vælge, hvem de vil, mister man naturligvis Betyggelsen for, at de optrædende har de nævnte Egenskaber. Hver Part vil let fristes til at sætte Hensynet til den virkelige Sagkundskab i anden Række og først og fremmest gøre sig Umage for at skaffe nogle »Sagkyndige«, der er rede til at vidne i hans Favør. Og denne Bestræbelse vil ofte lykkes for ham, saavist som det, hvis hans Sag da ikke er rent elendig, skulde være mærkeligt, om han ikke skulde kunne vinde nogle af sine Kaldsfæller eller af sine »sagkyndige« Venner og Bekendte for den. Den Mulighed, der saaledes er for Misbrug, bliver da ogsaa tit til Virkelighed, saa at den engelske Proces i denne Henseende kan komme til at frembyde et ret ynkeligt Skue. Naar en Sags Emne kræver Tilkaldelse af Sagkyndige, vil man under Retsforhandlingernes Gang kunne se en Samling Personer troppe op, hvis Udtalelser ikke er egnede til at indgyde Tillid. Ikke blot er det ofte aabenbart ret smaat bevendt med Kompetencen, men ved hele den Maade, de optræder paa, idet nogle ivrigt forsvarer den ene Part, andre den anden, faar man ogsaa den største Mistanke til deres Upartiskhed. At mange aflægger bevidst partiske Forklaringer, er der ikke Tvivl om. Det er jo ikke synderlig risikabelt; thi hvorledes skal de, undtagen i særlig graverende Tilfælde, kunne overbevises om at have forklaret mod bedre Overbevisning? Men man behøver ikke at forudsætte, at Forklaringen altid er bevidst partisk, saavist som Paavirkning og nært For-

hold til Parten ogsaa ubevidst kan have forrykket den Forklarendes Syn paa Sagen. Naturligvis er det ikke i alle Tilfælde saa galt, som det her er skildret. Men naar i en Sag Parterne fremfører saakaldte sagkyndige Vidner imod hinanden, vil man dog altid med den raadende Ordning for Øje være tilbøjelig til at se lidt skeptisk paa disse Vidner.

Hvor meget end vor hjemlige almindelige Civilproces i andre Henseender staar tilbage for den engelske Proces, saa kan den dog paa det her omhandlede Omraade rose sig af at have en fuldkomnere Ordning. Ved den formelige Udmeldelse af de Sagkyndige, som finder Sted ifølge vor Ret, har for det første Dommeren faaet Haand i Hanke med, hvem der udmeldes, saaledes at han, til en vis Grad ialtfald, kan paase, at der udmeldes virkelig sagkyndige. Vor Proces har dernæst ved at foreskrive, at Skønsmændene skal foretage en Forretning med Tilvarsling af Sagens Parter, skabt en Garanti baade for, at der virkelig finder en Undersøgelse Sted, og for, at begge Parter ved denne faar Lejlighed til at fremhæve, hvad de fra deres Standpunkt mener at burde henlede Skønsmændenes Opmærksomhed paa. Man har med andre Ord i den danske Proces mere end i den engelske lagt Vægt paa at skabe Garantier for et godt og paalideligt Skøn. Men er man end saaledes slaaet ind paa den rette Vej, forekommer det mig dog, at man ikke har udført Tanken tilstrækkeligt, at man er bleven staaende paa Halvvejen, saa at der er kommet til at klæbe visse Ufuldkommenheder ved Ordningen af Skønnet.

Det er ikke saa meget med Hensyn til Garantien for, at de Skønsmænd, som udmeldes, er virkelig sagkyndige og upartiske, at vor Ordning er ufuldkommen. Ved første Øjekast kunde det ganske vist synes, som om vi ved den Maade, Udmeldelsen hos os er ordnet paa, havde

styrtet os ind i den engelske Rets Uheldigheder. Som bekendt er det i Reglen Parterne, der foreslaar, hvem der skal udmeldes, og Dommerne ser helst, at dette sker, hvis de ikke ligefrem, som nogle mener sig berettigede til, forlanger det. Staar vi da ikke i den samme Fare som den engelske Ret for, at det skal blive galt med Skønsmændenes Kompetence og Upartiskhed? Herpaa maa dog svares benægtende. Forholdet er, maa man erindre, et andet hos os end i England. For det første har jo hos os Dommeren Indseende med, hvem der vælges, hvilket bliver yderligere betydningsfuldt, fordi hos os Sansen for den virkelige Sagkundskab sikkert er større og almindeligere. Men navnlig vil vor Ordning af Forholdet med Skønsmændenes Forretning og Samarbejde have en heldig Indflydelse paa Parternes Valg. Idet Parterne har for Øje den Forretning, der skal foregaa, og véd, at Skønsmændene vil træde i Forbindelse med hinanden og forhandle og søge at komme til et Resultat, vil ialtfald den Part, der stoler paa sin Sag, søge at faa en saa dygtig Skønsmand som muligt ind i Skønnet; og den anden Part vil da være klar over, at han gør bedst i ogsaa fra sin Side at foreslåa en kompetent Mand, som under Skønsovervejelserne kan gøre sig gældende overfor den anden Parts Skønsmand. Men hvorledes nu med Hensyn til Upartiskheden? Ja, naturligvis er der en Mulighed for, at den Mand, der foreslaas af vedkommende Part, er en god Ven eller Bekendt af ham, uden at Modparten véd noget derom eller, selv om han véd det, kan paavise det og faa hans Valg forhindret. Men idet Partens Stræben, som sagt, er rettet paa at finde en kompetent Mand, vil det være sjældnere, at netop »en god Ven« kan bruges; og skulde det ske, at Parten dog fik en saadan ind i Skønnet, maa det erindres, at Vedkommende under Samarbejdet med den af den anden Part valgte Skønsmand vil have vanskeligt ved at lade Partiskheden

være raadende. Jeg tror saaledes næppe, at Faren for Partiskhed er stor. Alt det udviklede forudsætter dog naturligvis, at begge Parter har Forslagsret, og at Dommeren tager ligé mange Skønsmænd fra hver af Parternes Liste. Kun under denne Betingelse vil Ordningen virke godt. Man træffer undertiden den Mening, at Skønsrekvirenten alene skulde have Forslagsret; men en saadan Ordning vilde være højst uretfærdig og uheldig, og, saavidt jeg véd, er det da ogsaa i vor Praksis det almindelige, at Udmeldelsen sker paa Grundlag af Forslag fra begge Parter eller paa Grundlag af en af Parterne forinden Udmeldelsen truffen Overenskomst.

Hvis man nu alligevel skulde være tilbøjelig til at mene, at det var det bedste, om Domstolene lige saa vel valgte Mændene som udmeldte dem, maa man ikke overse de Vanskeligheder, det altid for Dommeren har at finde de rette Mænd. Han har som oftest ikke det tilstrækkelige Kendskab til, hvem i hans Jurisdiktion der paa de paagældende Omraader har den fornødne Indsigt og Dygtighed. Dette véd Parterne i Virkeligheden bedst selv, og man vil derfor ved at give dem Forslagsretten have større Chancer for at faa virkelig sagkyndige, end man vil have, naar Dommeren ved Hjælp af en Vejviser eller et Retsvidne med »Lokalkendskab« vælger. En anden Sag er det naturligvis, hvis der paa en eller anden Maade gennem en Myndighed eller en Standsrepræsentation kunde gives Dommeren kyndig Assistance; men om og hvorledes dette er muligt, er et Spørgsmaal, som det ikke her er Stedet til at komme nærmere ind paa.

Hvad der kan lægges vor Ordning til Last, er, at den i saa stort et Omfang bryder Forbindelsen mellem Dommeren og de Sagkyndige. Jeg tænker herved ikke blot paa den uheldige Omstændighed, at den Dommer, der

skal dømme i Sagen og bedst kan afgøre, hvilke Oplysninger han ønsker til Paadømmelsen, som Følge af vor helt igennem mangelfulde Procesordning sædvanligvis er udelukket fra selv at stille Spørgsmaal til Skønsmændene og derved tilvejebringe fornøden Supplering og Forklaring af det afgivne Skøn. Jeg tænker tillige og særligt paa den begrænsede Rolle, Skønsdommeren, hvad enten han nu tillige er Dommer i Hovedsagen eller ej, spiller ved Skønnet. Som bekendt, er han i Reglen kun ved to Lejligheder i Berøring dermed, nemlig ved Udmeldelsen og ved Afhjemlingen (hvis denne overhovedet finder Sted), medens hele den mellemiggende Del af Skønnet foregaar uden hans Ledelse eller Medvirkning. Naar Udmeldelsen har fundet Sted, tager, som bekendt, først Skønsrekvirenten Aføre, idet han meddeler Mændene Udmeldelsen; og efter at dette er sket, tilfalder det Skønsmændene at foranstalte det videre fornødne, at beramme og foretage Forretningen med Tilkaldelse af Parterne og at udarbejde Svar paa Parternes Spørgsmaal. At denne Ordning, hvorved man efter Udmeldelsen lader Skønnet saa nogenlunde sejle sin egen Sø uden at sørge for, at det helt igennem kommer til at foregaa under betryggende retlige Former, er forkastelig, turde være ret indlysende. Selvfølgelig er det under Skønnet, hvor stadigt de to Parter staar stridende overfor hinanden, og hvor vigtige — om ikke de vigtigste — Spørgsmaal i Sagen skal klares, lige saa vel som ellers under Processen nødvendigt stadigt at have en retlig Ledelse. Unddrager man Parterne denne, skal der nok i Praxis vise sig uheldige Følger deraf.

Det er allerede en Mærkelighed ved vor nugældende Ordning, at det paaligger Skønsrekvirenten at meddele Skønsmændene deres Udmeldelse. Det eneste korrekte

var dog, at Retten, lige saa vel som den udmelder Mændene, ogsaa satte Mændene i Kundskab om Udmeldelsen, og hvad det er, der ønskes foretaget af dem. Men ikke blot er den gældende Fremgangsmaade mærkelig, den er tillige uheldig. Idet man lader Skønsrekvirenten alene om Henvendelsen til Skønsmændene, har man saa at sige autoriseret en Forbindelse, der kan misbruges. Der er ladt Rum for en Paavirkning baade af direkte og af indirekte Art. Maaske nogle vil anse dette for en theoretisk Betænkelighed; men de, der har haft med Skønsforretninger at gøre, vil vide, at der desværre i Praksis er ikke saa helt lidt om det. Og er det saa underligt? Tilvisse ikke, naar man betænker, hvor lidet Kendskab mangen Lægmand har til Retsforhold. Det kan for det første ske, at vedkommende Skønsmand slet ikke er klar over, hvad en Udmeldelse vil sige, og hvad der kræves af ham. Den Udskrift af Retsprotokollen, der sendes eller overleveres ham, faar han ikke megen Besked af, hvis han overhovedet forstaar den, og han er saaledes henvist til at søge Besked hos Skønsrekvirenten. Er det herefter saa uforstaaeligt, at det virkelig kan hænde, at Skønsmændene betragter sig som en Slags Forsvarere for Skønsrekvirenten og ikke er klare over, at deres Hverv er dette, upartisk at udtale sig om visse Spørgsmaal, der ligger to stridende Parter imellem? Den, der er saa ulykkelig i sligt et Tilfælde at være Modpart, sporer tydeligt nok Skønsmændenes Misforstaaelse af deres Stilling i deres uvillige Holdning overfor ham og deres Venlighed overfor den anden Part. Men selv om Skønsmændene forstaar deres Stilling overfor Parterne, er Faren for Paavirkning der alligevel. Skønsmændene vil naturligvis gerne, inden Forretningen skal foretages, vide, hvad det er, de skal udtale sig om; de holder ikke af at møde uforberedte til Forretningen. Men hvor skal

de faa Besked om det andensteds end hos Skønsrekvirenten? Retten véd intet derom; Mødparten har de ingen Forbindelse med, og det bliver altsaa hos Skønsrekvirenten, de maa søge Oplysningerne. Det behøver ikke nærmere at udvikles, hvor uheldigt dette er. Finder direkte Paavirkning ikke Sted, er der ialtfald Fare for den før-omtalte indirekte Paavirkning. Modparten staar ofte hjælpeløs, og de gode Virkninger i Henseende til Upartiskhed, som Udmeldelsesinstituttet ellers er i Stand til at medføre, forspildes.

Dernæst selve Forretningen. Ledelsen af denne tilfalder altsaa Skønsmændene. Saafremt nu Parterne undgaar at komme i Strid med hinanden, er alt naturligtvis godt; men kommer der, som det jo oftest gaar, Stridsspørgsmaal, opstaar straks Vanskeligheden, idet Skønsmændene selvfølgelig i Reglen er uden Begreb om, hvorvidt og hvorledes de skal afgøre det opstaaede Spørgsmaal. Hvis det f. Eks. hænder, at den ene af Parterne paa Grund af Sygdom eller anden lovlig Forhindring er udelukket fra personlig at være til Stede ved Forretningen, og hans Repræsentant derfor begærer Forretningen udsat, medens Modparten begærer den fremmet, vil man kunne se Skønsmændene komme i den ynkeligste Vilderede med, hvad de skal gøre. De kan naturligvis bringes til at indse, at det kan være af Betydning for vedkommende Part at være til Stedè, men kan de udsætte Forretningen mod Modpartens Protest, eller kan de ikke? Skal de kræve Bevis for Forfaldet og, i bekræftende Fald, hvad Art af Bevis? Der kunde nævnes flere Tilfælde, f. Eks. en Strid om Genstandens Identitet; men værst stiller Forholdet sig dog med Hensyn til de Spørgsmaal vedrørende selve Sagsgenstanden, der forelægges Skønsmændene. Hvis Skønsrekvirenten forelægger Skønsmændene fejlagtige eller misvisende Spørgs-

maal, og Modparten protesterer, hvad saa? Skal de standse Forretningen og afvente Rettens Afgørelse, eller skal de blot uden Hensyn til Modpartens Protest besvare, hvad der bliver forelagt dem? Der kan kort sagt paa de nævnte saavel som paa andre Maader fremkomme en højst uheldig Forvirring, som Skønsmændene ikke er i Stand til (og som man heller ikke kan forlange, at de skal være i Stand til) at klare paa rigtig og retfærdig Vis. Hvad der mangler, er øjensynligt en retlig Ledelse, der kan gribe ind og afgøre de opstaaende Spørgsmaal. Som Forholdene nu er, bliver faktisk ofte Skønsrekvirenten Lederen af hele Forretningen. Naar en Beslutning maa tages, tyer Skønsmændene, som venteligt er, i deres Nød til Skønsrekvirenten og følger saa hans Raad og Anvisninger, og overhovedet er det som Regel Skønsrekvirenten, der under Forretningen faar Skønsmændenes Medhold. Det er ogsaa med blandede Følelser, at Modparten, efter at Forretningen er endt, ser Skønsrekvirenten drage af Sted med »sine« Skønsmænd til den nærmeste Restauration eller Kro.

Hele denne Ordning er selvfølgelig ganske forkastelig. Ligesom Retten bør underrette Mændene om deres Udmeldelse og meddele, hvad de i den Anledning har at foretage sig, saaledes bør ogsaa Retten eller en Repræsentant for den være til Stede under selve Forretningen. Det hjælper ikke at henvise til, at Parterne jo kan paaklage Skønsmændenes Fremgangsmaade til den udmeldende Ret. Thi man opnaar i Reglen ikke det samme, naar der bagefter skal raades Bod paa nogle Uheldigheder, som hvis alt fra først af havde været i god Gænge. Skønsmændene gør naturligvis nødtigt en Forretning om, og de bliver let uvilligt stemte mod den Part, der — maaske fuldkommen berettiget — foranlediger en saadan Omgørelse. Men i Særdeleshed er det med Hensyn

til Spørgsmaalene vedrørende Sagsgenstanden af Vigtighed at have en ledende Mand. Maaske man ogsaa her vilde mene, at Modparten, hvis Skønsrekvirenten stiller forkerte Spørgsmaal, kan raade Bod derpaa ved senere hen at stille de rigtige. Det kan han naturligvis til en vis Grad; men det gælder her ligeledes, at man ikke paa denne Maade opnaar det samme, som hvis Spørgsmaalene straks havde været stillet rigtigt. For det første vil de nye Spørgsmaal fra Modparten kunne nødvendiggøre en ny Forretning, der ellers kunde have været sparet, og Skønsmændene, som ofte er tilbøjelige til at tro, at den Ulejlighed, der saaledes voldes dem, er Chikane fra Modpartens Side, kan da, som nys omtalt, blive uvilligt stemte imod ham. Men dernæst vil der, hvad der er værre, ofte paa Grund af mangelfuldt affattede Spørgsmaal være skabt en Uklarhed og Forvirring i Skønnet, som det næsten ikke er muligt at faa raadet Bod paa senere. Det kan hændes, at Skønsmændene har afgivet Udtalelser, som de ikke vilde have afgivet, hvis Spørgsmaalet straks havde været stillet klart, men som de nu, for ikke at komme i Modsigelse med sig selv eller for ikke, hvad de naturligvis heller ikke holder af, aabenbart at fravige en tidligere Tilkendegivelse, saavidt muligt søger at holde fast ved og forsvare. Ogsaa de mange nye Spørgsmaal vil let ganske uberettiget blive betragtede som Chikane fra Modpartens Side. Det er derfor af Vigtighed, at alt saavidt muligt er i Orden fra første Færd. Modparten bør have Adgang til at se Skønsrekvirentens Spørgsmaal, forinden de forelægges Skønsmændene, og til, om nødvendigt, at fremsætte Indsigelser for Dommeren. Selvfølgelig kræver alt dette, at Skønsdommeren ikke blot maa være til Stede under Forretningen, men at han ogsaa maa være med i Sagen. Men det er vel nok nu almindeligt anerkendt, at under

en fornuftig Procesordning Dommeren saavidt muligt bør være med i Sagen fra først af, noget, der naturligvis maa gælde, selv om Skønsdommeren ikke tillige er Dommer i Hovedsagen.

En Ting tør jeg maaske endnu gøre opmærksom paa. Som bekendt, skal efter vor gældende Ret Skønsmændene affatte en skriftlig Beskrivelse af Forretningen og Besvarelse af de stillede Spørgsmaal. Dette er en Fordring, som ofte, ja jeg tør nok sige i de fleste Tilfælde, falder Skønsmændene mer eller mindre for Brystet. En Haandværker f. Eks. kan være nok saa dygtig i sit Fag og se nok saa rigtigt paa de Spørgsmaal, der forelægges ham, — føre Forretningen i Pennen kan han dog ofte ikke. Han véd for det første slet ikke, hvorledes det hele skal formuleres, og dernæst har han svært ved at finde de adækvate Udtryk for sin Tanke. Selv Sagkyndige med større Skrivefærdighed kan have Vanskelighed ved at udtrykke sig saa korrekt og præcist, som Svarene i en Skønsforretning jo gerne skal affattes. Man maa huske, at det ofte drejer sig om meget indviklede Emner og Spørgsmaal. Det er engang hændt mig, at to Ingeniører, begge dygtige Mænd, i et vanskeligt Skøn om nogle Maskiner afgav en Erklæring, der udtrykte saa omtrent det modsatte af, hvad de bagefter mundtlig paastod at ville have sagt. Nu er det naturligvis nok en Undtagelse, at det gaar saa galt. Men man maa erindre, at det i de fleste Tilfælde er givet, at Skønsmændenes Skrivefærdighed er saare ringe. I Begyndelsen af forrige Aarhundrede tog nogle Forordninger¹⁾ sig i enkelte Tilfælde af Skønsmændene og bød Dommeren hjælpe dem med at føre Forretningen i Pen-

¹⁾ F. Ex. Sporteløgl. 22. Marts 1814 § 127 og Fr. 7. Juni 1827 § 2 Litr. d.

nen. Men denne nyttige Tanke har ikke fundet videre Anvendelse. Som Forholdene nu er, er Skønsmændene overladte til sig selv, og Resultaterne bliver naturligvis derefter. Man ser de mærkeligste Fostre i Retning af Beskrivelser og Besvarelser, hvis Tydning trodser selv den største Skarpsindighed. Og hvis Skønsmændene nu ligefrem ikke kan komme nogen Vegne med Nedskrivningen, hvad saa? Ja, da de ikke kan faa Hjælp fra Dommeren, kan det hælde, at de i deres Vaande tyer til — Skønsrekvirenten eller rettere hans Sagfører for at faa hans Assistance. Jeg véd, at dette sker i Praksis. Er vedkommende Sagfører loyal, er Ulykken naturligvis ikke saa stor; men man vil dog indrømme, at dette ikke just er en ideel Ordning. Skønsmændene bør naturligvis have den Hjælp, de behøver, fra Retten. Det bliver saa et andet Spørgsmaal, hvorledes denne Hjælp skal gives dem, om Skønsmændene skal kunne henvende sig til Dommeren alene, eller om Nedskrivningen skal foregaa i Retten i Nærværelse af Parterne. Nogle vil maaske være betænkelige ved den første Ordning, skønt næppe med Rette. Men man kan da ogsaa meget vel ordne Forholdet paa den anden Maade. Hvis Skønsmændene ikke selv ønsker at nedskrive Forretningen uden Vejledning — noget, de vistnok bør have Dommerens Tilladelse til —, bør de da, naar de sammen har drøftet Spørgsmaalene og er komne til et Resultat, møde med deres Optegnelser i Retten, hvor saa under Dommerens Vejledning deres Besvarelser nedskrives i det Omfang, der er fornødent. Der kan da tillige blive Lejlighed til at faa Klaring paa Ting, der maatte trænge dertil. Rettes der Spørgsmaal til Skønsmændene, som de ikke forud har overvejet, bør de, saaledes som det ogsaa nu er Tilfældet, have fornøden Adgang og Tid til at forberede deres Svar. Man maa ved Skøn aldrig glemme den Vægt, der

ligger paa, at de Sagkyndige kommer til indbyrdes at tale om Emnet og i Fællesskab arbejde paa et Resultat.

Vort Forslag til Retsplejereformen medfører naturligvis ved den forandrede Stilling, det i det hele giver Dommeren, ogsaa en Fordel med Hensyn til Tilvejebringelsen af sagkyndige Oplysninger i Sagerne. Dommeren vil efter Reformen kunne gribe ind og paase, at de Oplysninger, der er fornødne til Sagens Paadømmelse, bliver afkrævet Skønsmændene. Men hvad den nærmere Ordning af Skønnets Optagelse og Udfærdigelse angaar, har Reformforslaget ikke haft Øje for den gamle Ordningens Mangler, men ladet det forblive ved denne. Det er efter Forslaget ligesom hidtil Skønsrekvirenten, der skal sætte Skønsmændene i Kundskab om Udmeldelsen; Skønsmændene skal selv arrangere Forretningen og sørge for Parternes Tilkaldelse, og Forslaget hjemler Retten Myndighed til at kræve en skriftlig Erklæring af Skønsmændene, uden at Rettens Bistand sikres dem. De Ulemper, som jeg har paavist følger af denne Ordning, vil altsaa ogsaa vise sig under den reformerede Proces, hvis vi overhovedet kommer saa vidt at faa Reformen gennemført.

Jeg fremhæver til Slut udtrykkeligt, at jeg i denne Artikel kun har haft saadanne Oplysninger for Øje, der paa Grund af deres Natur alene kan gives af specielt Sagkyndige, hvad enten det nu i mere eller mindre Grad drejer sig om et Skøn eller om at fastslaa en Kendsgerning, som kun Sagkyndige kan konstatere. Hvis den Oplysning, man har Brug for, kan skaffes af enhver, uden at særlige Forudsætninger behøves, altsaa naar det gælder om et blot Syn i almindelig Forstand, er der i og for sig ingen Grund til at foranstalte en særlig Forretning med udmeldte Mænd. Oftest vil jo et saadant almindeligt Syn være forbundet med Udøvelsen af et sagkyndigt

Skøn, og i saa Fald lader man selvfølgelig, hvis Genstanden ikke kan fremlægges i Retten, Skønsmændene tillige foretage Synet. Men gælder det i enkelte Tilfælde om et almindeligt Syn alene af en Genstand, som ikke kan bringes til Stede i Retten, vilde det være urimeligt, for ikke at sige komisk, at udmelde Mænd til at skaffe Oplysningerne. I saadanne Tilfælde er der to andre Veje at gaa. Enten bør Retten eller en Repræsentant for den drage ud og foretage Besigtigelsen. Forsaavidt udtrykkelig Hjemmel for en saadan Virksomhed af Retten overhovedet behøves, har vi en saadan i dansk Ret i den Forordning, der hjemler Optagelsen af Aastedsforretninger. Det er en Misforstaaelse, naar man¹⁾ undertiden mener, at saadanne Forretninger kun kan finde Sted med begge Parters Samtykke. Den anden Vej, man kan betræde, er at optage den Idé, som i engelsk Ret saa hyppigt benyttes, at forfærdige Modeller af vedkommende Genstand til Brug under Retsforhandlingerne. Denne sidste Fremgangsmaade har formentlig Fortrinet. Ikke blot at der under Forhandlingernes Gang ofte vil kunne blive Brug for supplerende Oplysninger, som i Reglen straks kan skaffes ved Hjælp af Modellen; men dennes Tilstedeværelse bringer i det hele et vist Liv ind i Forhandlingerne, idet den gør Udviklingerne i Sagen mere anskuelige. Ogsaa naar der kræves Oplysninger af Sagkyndige med Hensyn til en eller anden Genstand, er det af de nævnte Grunde ønskeligt og heldigt at have selve Genstanden eller, hvis dette ikke er muligt, en Model af den til Stede i Retten under Proceduren.

¹⁾ Jfr. f. Eks. Deuntzer, Den extraordinære Civilproces, 2. Udg. S. 121.

Om Adgangen til Modregning i Konkurs.*)

Kritisk Undersøgelse af gældende dansk Ret med
Henblik paa fremmed Ret.

KAPITEL I.

Om Formaalet med Modregning.

Førenden der skrives til en Behandling af de i Modregningslæren opstaaende Spørgsmaal, maa vi først og fremmest søge bragt paa det rene, hvilke Formaal det er, en Part faktisk forfølger ved Modregningen. Undersøgelsen heraf skal være dette Kapitels Genstand, og i Forbindelse hermed vil vi betragte visse positive Lovbestemmelser for at se, om ikke deres Indhold peger i Retning af de samme Resultater, som den faktiske Undersøgelse fører til. Idet vi for Nemheds Skyld kalder den modregnende Part A og Modparten B, bliver Spørgsmaalet: Hvorfor vil A, der paa samme Tid har en Fordring paa B og skylder ham en Sum, være interesseret i at søge sig fyldestgjort for sit Tilgodehavende og

*) De følgende to Kapitler er Begyndelsen af en større Afhandling, som Gertz havde tænkt sig at skrive for Doktorgraden. Kapitlerne er skrevne i de sidste Dage af November 1906. Indledningen til Afhandlingen er ikke taget med.

frigjort for sin Gæld netop paa denne Maade, ved at kvittere de to Fordringer mod hinanden? Spørgsmaalet skal besvares i Almindelighed, ikke alene med Konkurs for Øje; thi foruden at den følgende Fremstilling ogsaa vil berøre Forholdet udenfor Konkurs, vil det tillige til fuld Belysning af Formaalene være nødvendigt at tage Forholdet i Betragtning for begge Omraader. For Fremstillingen vil det imidlertid være heldigt at gøre en Adskillelse mellem Forholdet udenfor og i Konkurs. Til det første Led i Inddelingen regner jeg da kun de Tilfælde, hvor der ikke er konstateret Insolvens hos Parterne; med Hensyn til de Tilfælde, hvor Insolvensen er konstateret, uden at Konkurs endnu er erklæret, er der for dette Kapitels Vedkommende ingen Anledning til at bemærke noget særligt.

1. Udenfor Konkurs. De Forfattere, der omtaler Formaalet med Modregningen, henviser i det langt overvejende Antal Tilfælde i saa Henseende til det unødige og upraktiske i at lade A udrede sin Ydelse til B og B sin til A, naar man dog har den langt simple Uvej blot at kvittere Kravene mod hinanden. Forsaa vidt man nu herved blot tænker paa at spare Parterne for Ulejligheden med Udvekslingen af Ydelserne, kan man med J u l. L a s s e n tale om »unødvendigt Omsvøb«. Men det er dog givet, at der allerede i den fremhævede Betragtning ligger mere end blot dette at spare Parterne for en Ulejlighed, og de, der støtter sig paa Betragtningen, nævner da ogsaa i Reglen foruden Ulejligheden den eventuelle Besparelse af Omkostninger ved Ydelsernes Tilstillelse eller Tilsendelse. Det vil ses, at dette straks er en mere reel Interesse end Fritagelsen for Ulejligheden. Imidlertid kan der med Hensyn til den nævnte Betragtning fremhæves endnu et Par Ting, som almindeligt overses, men som i Virkeligheden er af lige

saa stor eller større Betydning end det alt omtalte. For det første undgaas ved Modregningen ogsaa den med Tilstillelsen eller Tilsendelsen af Ydelsen eventuelt forbundne Risiko for Ydelsens Tab eller Undergang, og dernæst, hvad der er det væsentligere, slipper Parterne for at skaffe maaske store kontante Summer til Veje. Dette sidste har først og fremmest stor praktisk Betydning for Forretningsmænd, især naar disse hyppigt og stadigt kommer i Gældsforhold til hinanden, hvilket bedst bevises ved, at et saa vigtigt Forhold som Konto-kurantforholdet for en stor Del skylder dette Motiv sin Dannelse; men ogsaa for andre Borgere og i andre Forhold har det naturligvis sin Betydning.

Selv om den omtalte Betragtning saaledes nøjere udpensles, er det imidlertid umuligt at blive staaende ved den alene. For nordisk Rets Vedkommende har Nordling, for tysk Ret Weigel in paavist, at det til Forklaring af flere af de i forskellige Retsforfatninger almindeligt antagne Modregningsregler ikke kan være tilstrækkeligt at henvise til en saadan Interesse som Besparselse af Ulejlighed og eventuelle Omkostninger. Foruden til Forholdet i Konkurs, hvorom nedenfor vil blive Tale, henviser de navnlig til Reglen om Cessus' Ret til i flere Tilfælde mod Cessionaren at fremsætte Modkrav, han havde paa Cedenten. En saadan Regel, saavel som den ofte antagne Adgang til at modregne forældede Krav, kan efter disse Forfatteres Formening kun forklares ved, at Loven tillægger Parterne en Sikkerhed for deres respektive Tilgodehavende i deres respektive Gæld. Modregningsretten bliver altsaa efter disse Forfatteres Antagelse noget andet og mere, end almindeligt antages, nemlig en Sikkerhedsret.

Disse Betragtninger, med Hensyn til hvilke jeg iøvrigt vil henvise nærmere til de paagældende Forfattere

selv, synes mig saare begrundede. Men foruden at de kan behøve en noget nøjere Udførelse, vil det ogsaa af den Grund være fornødent at komme lidt nærmere ind paa dem, at de nævnte Forfattere ved deres Kritik kun har haft positiv Ret for Øje, medens her Talen fortrinsvis er om en Undersøgelse af den modregnende Parts faktiske Formaal. Idet vi da atter spørger om disse, vil det imidlertid være klart, at Sikkerhedshensynet netop praktisk spiller en overordentlig Rolle. Det kan naturligvis være, at A, enten fordi han personlig har nøje Kendskab til B.s Forhold og stoler paa hans Betalingsevne, eller ogsaa fordi B i det almindelige Omdømme gaar for at være en holden Mand, ikke særlig vil tænke paa den Fordel ved Modregningen, at han sikres sit Tilgodehavende. Men lige saa ofte eller oftere vil Sagen ligge anderledes for. Naar A ikke af de nævnte eller andre Grunde har særlig Tillid til B, vil han benytte Modregningssituationen som en kærkommen Anledning til at inddrage sit Krav. B er ganske vist — saa er jo Forudsætningen her — ikke konstateret insolvent; men hvem kan være sikker paa, om han maaske ikke er insolvent alligevel? Det gaar jo ofte saaledes, at en Mand længere Tid igennem kan gaa for solvent, skønt han faktisk er det modsatte uden Udsigt til Redning. Men selv om A ikke i Øjeblikket har nogen Grund til at nære Tvivl om B.s Solvens og faktisk heller ikke gør det, vil han dog kunne være interesseret i nu at modregne Fordringerne. Sæt nemlig, hvad der vil være det almindelige, naar Spørgsmaalet om Modregning overhovedet kommer frem for Retsmyndighederne, at B nægter at anerkende A.s Modkrav. I saa Fald vilde A, der forudsættes at anerkende sin Gæld til B, hvis han skulde betale denne sin Gæld nu uden at kunne modregne, risikere, at B i Løbet af den maaske lange

Tid, Processen om A.s Krav mod ham vil tage, bliver insolvent. Ja, dette Hensyn vil kunne træde frem for A selv i de Tilfælde, hvor han af særlige Grunde har Tillid til B.s pekuniære Status; thi hvor hurtigt kan Forholdene ikke skifte?

Paa de nævnte Maader spiller da Sikkerhedshensynet utvivlsomt rent praktisk set sin store Rolle. En Ting vil jeg imidlertid i Sammenhæng hermed gerne gøre opmærksom paa. Idet A, der, som sagt, forudsættes at anerkende sin Gæld, ved Modregning fyldestgør sig for sit af B bestridte Modkrav, opnaar han tillige derved, ialtfald hvis hans Modkrav ikke overstiger hans Gæld, at han slipper for at anlægge Proces; det maa ifølge det skete blive B.s Sag under Bestridelse af Modkravet at anlægge Sag mod A, under hvilken Sag saa A vil bringe sit Modkrav frem og henvise til den skete Modregning. A opnaar med andre Ord i Stedet for Citant at blive Indstævnt, hvilket i visse Retninger kan have sin Interesse for ham. Det kan være, at A forbinder en illoyal Tanke med dette Ønske om Forandring i Partsstillingen, idet han spekulerer i, at B af en eller anden Grund hellere vil opgive Processen og dermed Bestridelsen af Modkravet; men det behøver ikke at være saa. Hvis B.s Indvendinger mod A.s Krav har en temær Karakter eller ifølge andre Omstændigheder med Grund kan synes A urimelige, kan det være et saare naturligt Ønske hos A at lade B om Processen. Man vil se, at A.s Formaal, at forandre Partsstillingen, kan tænkes at fremtræde uden Forbindelse med Sikkerhedsformalet, og det kunde derfor for saa vidt omtales for sig; men jeg har med Forsæt nævnt det sammen med Sikkerhedshensynet, fordi de i Almindelighed vil optræde sammen.

J u l. L a s s e n vil for dansk Rets Vedkommende, forsaavidt den almindelige Adgang til Modregning angaar, ikke anerkende Sikkerhedshensynets Betydning, hvorimod han synes tilbøjelig til at anerkende det ved den saakaldte egentlige Modregningsret, hvor der er Tale om konnexe Krav. Jeg overser nu ikke, at Forfatteren i visse Retninger gør en Forskel mellem de tvende nævnte Arter af Modregning, idet han ved den egentlige Modregningsret i Modsætning til den almindelige — foruden Bevarelse i større Omfang af Modregningsindsigelsen i Tilfælde af Transport — antager, at Fordringerne, naar de af en af Parterne modregnes, maa anses for ophævede fra det Øjeblik, de stod som forfaldne og kompensable overfor hinanden. samt — vel som Følge af det sidste — at præskriberede eller prækluderede Krav kan modregnes. Men selv med disse Forskelligheder synes det uholdbart kun at anerkende Sikkerhedshensynet ved de konnexe Krav. Det kan maaske være rigtigt, saaledes som altsaa ogsaa den nævnte Forfatter gør, i forskellige Henseender at give det konnexe Krav en udvidet Beskyttelse; men dette behøver blot at være Udtryk for en Gradsforskel i den Styrke, hvormed Sikkerhedshensynet virker, og ikke for, at Sikkerhedshensynet ved den almindelige Modregningsret skulde være uden Indflydelse. Det synes tværtimod for de Resultaters Vedkommende, som Lassen selv naar til ved den almindelige Modregningsret, umuligt at finde en tilstrækkelig Begrundelse uden i Sikkerhedshensynet. Hvad særlig angaar Reglen om Modregningsindsigelsens Bevarelse i flere Tilfælde af Cession, siger Forfatteren, at den kan opfattes som en Regel om Fordringsrettigheders Overførelse, der er grundet i et Hensyn til Skyldneren og gaar ud paa, at det Tilbud, der vilde være lovligt overfor Fordringshaveren, ogsaa skal være det over-

for hans Efterfølger. Men denne Bemærkning flytter aabenbart kun Spørgsmaalet; thi med hvilken Begrundelse lader man da et sligt Tilbud virke overfor Efterfølgeren? At opfatte den omhandlede Bestemmelse som en Undtagelsesbestemmelse gaar dernæst heller ikke an; thi foruden at Undtagelsesbestemmelser dog ogsaa maa have en Begrundelse, skulde det synes urimeligt at antage en Begrundelse for Modregningsinstituttet, der ikke kan forklare alle Regler, naar man kan finde en Begrundelse, som passer for dem alle. Naar endelig Forfatteren bemærker, at Lovgiveren ellers ikke beskytter den Interesse, som beskyttes, naar Sikkerhedshensynet antages at ligge til Grund for Modregningsinstituttet, og i saa Henseende henviser til Retentionsretten, der — i dansk Ret ialtfald — kun gives i Tilfælde af Konnexitet mellem Fordringen og Besiddelsen, — da kunde det jo være, at der kunde paavises særlige Grunde til at give udvidet Beskyttelse, naar ikke en Ting er med i Spillet, men det er to Fordringer, der staar overfor hinanden, eller at den Adgang, man i Almindelighed giver til Modregning, netop i visse Henseender er for vid. Men herom udførligt senere hen. Endnu vilde jeg gerne kun bemærke, at der ogsaa rent praktisk set, altsaa bortset fra positiv Ret, i den omtalte Henseende sikkert ikke fremtræder nogen Forskel mellem konnexe og ukonnexe Krav. Lige saa vel i den sidste som i den første Gruppe af Tilfælde vil Sikkerhedsformalet faktisk foresvæve Parten paa de omtalte Maader. En anden Sag er det, at Retten maaske, som alt antydet, kan finde Grund til i sin Behandling af Tilfældene at gøre en Forskel.

Den nævnte Forfatter bemærker for øvrigt, forsaavidt den egentlige Modregningsret angaar, at der næppe kan erindres noget imod, at denne »konstrueres som en Sikkerhedsret«. Dette Udtryk synes ikke ganske klart.

Hvis man anerkender Modregningsretten som en Sikkerhedsret, er den dog uden Tvivl faktisk, i sit Væsen, og ikke blot konstruktivt, en Sikkerhedsret. Derimod vil der naturligvis være Tale om en Konstruktion, naar man søger at bestemme Modregnings-Sikkerhedsretten som en Form af andre kendte Sikkerhedsrettigheder, f. Eks. som en Retentions- eller Panteret.

2. I Konkurs. I det Øjeblik, B gaar fallit, er jo, hvad der før kun stod som en Mulighed, nemlig at B helt eller delvis ikke kunde betale sin Gæld, blevet til Vished. Da A.s Krav svæver i Fare, vil hans Interesse naturligt først og fremmest gaa ud paa gennem Modregningen med sin Gæld at skaffe sig fuld Fyldstgørelse for sit Krav, — saa vidt selvfølgelig Gælden rækker. Dette Formaal med Modregningen vil træde saa stærkt frem for hans Bevidsthed, at de andre Formaal ganske overskygges, og det brændende Spørgsmaal bliver derfor, hvorvidt han skal have Adgang til en saadan Modregning. Hvis dette Spørgsmaal benægtes, og A.s Krav nedsættes til Dividenden, vil Modregningen mellem dem og hans Gæld vel ikke være helt uden Interesse for ham; men Interessen vil da naturligvis være betydelig svækket, og den vil end ikke naa den Styrke, den har, naar Talen er om Forholdet udenfor Konkurs. Ganske vist vil flere af de ovennævnte Formaal, nemlig Besparelsen af Ulejlighed, Omkostninger og Risiko, og den Interesse, ikke at skulle skaffe et maaske større kontant Beløb til Veje, endnu have deres Betydning. Men Sikkerhedshensynet, der, som paavist, spiller en saa væsentlig Rolle udenfor Konkurs, vil under den her omhandlede Forudsætning helt træde tilbage. Konkursboet er jo nemlig — for at bruge et maaske noget dristigt Billede — at ligne med en Person, hvis Betalingsevne holder sig konstant, og overfor hvem man derfor ingen Grund har

til i saa Henseende at nære Frygt eller Mistænksomhed. Sit Krav paa Dividende er man — praktisk set ialtfald — sikker nok paa.

A.s Interesse vil altsaa først og fremmest samle sig om dette Punkt, at hans Gæld saavidt muligt skal tjene ham til Sikkerhed for hans fulde Krav. Sikkerhedshensynet i denne Forstand bliver det dominerende. Hvad man end maatte mene om Forholdet udenfor Konkurs, kan i hvert Fald »Bekvemmeligheds«-Hensynet ikke være tilstrækkeligt til Forklaring af den almindeligt antagne Adgang til i Konkurs ikke blot at modregne Dividenden, men det fulde Krav. Jul. Lassen, der ogsaa her fastholder »Bekvemmeligheds«-Synspunktet, synes at støtte sig til den Betragtning, at Reglen skyldes et Hensyn til Skyldneren og gaar ud paa, at det Tilbud, der vilde være lovligt overfor Fordringshaveren (Fallenten), ogsaa skal være det overfor Efterfølgerne (Kreditorerne). Men selv fraset de Mangler, denne Argumentation ifølge det alt før fremhævede har, kunde den i hvert Fald kun gælde for det til Dividendebeløbet nedsatte Modkrav. Det er imidlertid netop dette, der først og fremmest skal have en Forklaring, hvorledes Modregningen med det fulde Krav og ikke blot Dividendebeløbet kan retfærdiggøres. Og dette er ikke muligt uden ved, at A.s Gæld betragtes som givende haa Sikkerhed for hans Krav.

Det udviklede har formentlig gjort Rede for de Formaal, en Part faktisk har for Øje, naar han ønsker at afregne sit Krav mod sin Gæld. Hermed har vi altsaa for saa vidt det faktiske Grundlag for de retlige Undersøgelser og Overvejelser. De Spørgsmaal, der nu

stiller sig for Retsordenen, er, hvorvidt de anførte Interesser overhovedet egner sig til retlig Beskyttelse, og dernæst hvorvidt en saadan Beskyttelse kan gennemføres, naar andre berettigede Interesser skal tages i Betragtning. Disse Spørgsmaal er det, som er Grundspørgsmaalene i Læren om Modregning, og som derfor kræver en indgaaende Behandling.

Det vil være de følgende Kapitlers Opgave, stærkere, end det formentlig hidtil er sket, at drage de M o d h e n s y n frem, der ved Behandlingen af det nævnte Spørgsmaal bør tages i Betragtning. Endnu maa jeg imidlertid i dette Kapitel berøre et Par Ting. Det er fremhævet, at der faktisk ved Modregning gør sig en Flerhed af Formaal gældende. Disse behøver nu naturligvis ikke alle samtidig at staa den Part for Øje, der vil modregne. Det kan være, at han særlig tænker paa eet eller enkelte af Formaalene, medens de øvrige træder i Baggrunden. Den foreliggende Situation — Fordringens Størrelse og Modpartens Forhold, om han benægter Modkravet, og om hans Status anses for tvivlsom, — er her bestemmende. Retsordenen vil imidlertid naturligvis ikke fordybe sig i Spørgsmaalet om, hvad den enkelte Part i det enkelte Tilfælde særlig maatte have for Øje, lige saa lidt som den vil tillægge det nogen Betydning, om Formaalene i det enkelte Tilfælde kun mere eller mindre instinktmæssigt dikterer Partens Ønsker og ikke bevidst træder frem for ham. Retsordenen spørger i al Almindelighed efter de faktiske Formaal for at udfinde, hvad der n o r m a l t er bestemmende for Parterne, og den danner sine Regler i Overensstemmelse dermed. Hvad herefter særlig Modregningssituationen angaar, kan der ingen Tvivl være om, at alle de nævnte Formaal maa siges at være normalt fremtrædende. Ogsaa, og ikke mindst, om Sikkerhedshensynet udenfor

Konkurs maa dette siges, og Retten maa altsaa tage dette i Betragtning. Ja, det maa endog fortrinnsvis blive dette Hensyn, Retten tager i Betragtning. Thi blandt de flere Formaal er dette det stærkest virkende, og det bliver derfor dette, der faar den afgørende Betydning, medens de øvrige Hensyn i Virkeligheden kun kommer til at spille en Birolle.

Det anførte, der skal finde sin nærmere Belysning i den følgende Fremstilling, maa ikke forstaas saaledes, som om Retsordenen ikke skulde kunne tage de konkrete Omstændigheder ved en Modregningssituation i Betragtning. Meningen er kun at sige, at Retsordenen for den modregnende Parts Vedkommende gaar ud fra, at han har den normale og stærke Interesse i Modregningen og derfor naturligvis ønsker Beskyttelse i saa stort Omfang som muligt. Naar derimod Spørgsmaalet bliver om Beskyttelsens Omfang overfor Modpartens Interesser, kan der, som det følgende ogsaa skal vise, meget vel blive Tale om at tage Hensyn til, hvorledes Forholdet konkret stiller sig for Modpartens Vedkommende.

Endelig maa jeg bemærke, at den Modregning, jeg i denne Undersøgelse gaar ud fra, som man allerede vil have forstaaet, er den saakaldte ensidige eller tvungne Modregning. Indtil B. G. B. i Tyskland statuerede, at Partens ensidige Erklæring iværksatte Modregningen, herskede der i dette Land Strid om, hvorvidt Partens ensidige Erklæring var i Stand til at fuldbyrde Ophævelsen, eller om denne først kunde ske endeligt ved Dommerens Afgørelse paa Partens Begæring. Der var nemlig dem, der paa Grundlag af en formentlig i Romerretten indeholdt Regel hævdede, at Kompensationen kun kunde ske ved Modpartens Medvirkning, og at derfor denne Medvirkning, hvortil man naturligvis maatte erkende Modparten pligtig, i fornødent Fald maatte er-

stattes ved Dommerens Indgriben. Striden havde dog, saavidt jeg ser, ikke nogen — ialtfald ikke nogen nævneværdig — praktisk Betydning, da Forsvarerne af den sidste Opfattelse, hvis Uholdbarhed selv efter romersk Ret vistnok var givet, alligevel regnede Ophævelsens Virkninger fra det Øjeblik, da Fordringerne stod som forfaldne og kompensable overfor hinanden. I dansk Ret er det fast antaget, at Parten ved sin ensidige Erklæring kan iværksætte Modregningen, og det er da ogsaa efter det i dette Kapitel udviklede klart, at dette er den med det praktiske Livs Krav og Trang stemmende Opfattelse. Der er derfor ingen Grund til her at drøfte dette Spørgsmaal nærmere, og udenfor den følgende Undersøgelse falder ogsaa det Spørgsmaal, hvorvidt man -- ved en Konstruktion — bør antage, at Ophævelsens Virkninger bør regnes fra et tidligere Tidspunkt end Partens Begæring. Derimod vil der være Anledning til senere hen i enkelte Retninger at spørge om Betydningen af Overenskomster med Hensyn til Adgangen til Modregning.

KAPITEL II.

Om Principperne for Adgangen til Modregning i Konkurs.

Forsaavidt der i Konkursen blot var Tale om Adgang til Modregning med Dividenden, vilde der ingen Grund være til at udskille Læren om Modregning-i Konkurs fra den øvrige Modregningslære. Ganske vist vilde den Omstændighed, at den modregnende Part her stod overfor et Bo og altsaa overfor en ejendommelig Art af Skyldner, nok i visse Retninger kunne bringe Spørgs-

maalet frem om Afvigelser fra de almindelige Modregningsregler; men der vilde da kun være Tale om enkelte Lempelser i disse og ikke om virkelige principielle Forskelligheder. En anden Sag er det imidlertid, naar Spørgsmaalet drejer sig om Retten for Boets Debitor til at afregne sit fulde Modkrav. Da bliver det ikke blot berettiget, men ogsaa nødvendigt at underkaste Læren om Modregning i Konkurs en særskilt og selvstændig Behandling; og om denne Art Modregning er det, den følgende Fremstilling vil handle.

Fra gammel Tid af indtager jo Retsordenen en forskellig Stilling overfor en Persons Kreditorer, efter som vedkommende Person er solvent, eller han ikke er det. Den Interesse, Retsordenen i første Fald har for at skaffe hver enkelt Kreditor hans fulde Tilgodehavende, afløses i sidste Fald af en helt anden Interesse, nemlig Omsorgen for alle Kreditorers lige Fyldestgørelse. Denne lige Fyldestgørelse er nu Hovedregelen, medens den fulde Fyldestgørelse af den enkelte Kreditor er en *Undtagelse*, som kræver særlig *Begrundelse*.

Naar vi da nu med dette for Øje vender os til Modregningslæren, vil det være klart, at Retsreglerne for Adgangen til Modregning maa blive væsentlig forskellige, alt efter som Talen er om Forholdet udenfor Konkurs og i Konkurs, og at derfor i Virkeligheden Modregningen udenfor Konkurs og Modregningen i Konkurs er to helt forskellige Retsinstituter. Saa længe B er solvent, kan Retsordenen af Hensyn til de andre Kreditorer ikke have noget imod, at A, saafremt ellers naturligvis de almindelige Betingelser for Modregningen er til Stede, gennem denne skaffer sig Fyldestgørelse for sit Krav paa B. Skal der i dette Tilfælde rejse sig nogen Hindring for A, maa den hidrøre fra, at Retsordenen tager *Hensyn til B* og hans Forhold

og ud fra saadanne Modhensyn begrænser A.s Modregningsadgang. Det, der bliver bestemmende for Retsreglerne i dette Tilfælde, er med andre Ord først og fremmest Hensynet til B. Ganske anderledes bliver Stillingen, naar B er insolvent. Konkurstanken — Tanken om, at B.s Aktiver, hvortil jo ogsaa hans udestaaende Fordringer maa medregnes, skal anvendes til lige Fordeling mellem hans Kreditorer, medmindre særlige Forhold begrunder en gunstigere Stilling for den enkelte Kreditor — er nu bestemmende. Hensynet til B træder tilbage, idet det viger for Hensynet til B.s øvrige Kreditorer, og Spørgsmaalet bliver derfor, hvorvidt Modregningen, gennem hvilken A benytter sin til Boets Aktiver hørende Gæld til særligt Dækningsobjekt, er forenelig med dette Hensyn.

Jeg siger: Konkurstanken er nu bestemmende, men skulde rettere sige, den bør være det. Thi saaledes som Forholdet her er udviklet, ses det rigtignok i Almindelighed ikke. I en enkelt Retning, nemlig med Hensyn til Fikseringen af Tidspunktet for Erhvervelsen af Kreditors Fordring og Stiftelsen af hans Gæld, har man ganske vist draget Konsekvenserne af Konkurstanken og opstillet visse Begrænsninger som Følge af, at Boets Kreditorer maa afskæres fra ved Handlinger foretagne efter Konkursens Indtræden uden Boets Indvilligelse at skaffe sig en forbedret Stilling i Boet. Disse Konsekvenser har man ikke vel kunnet undgaa, fordi Resultaterne ellers vilde blive altfor aabenlyst urigtige. Men iøvrigt synes Hensynet til Konkursprincipperne ikke at volde Betænkeligheder. Ligesom de fleste Lovgivninger indrømmer den videste Adgang til Modregning i Konkurs, idet de endog dispenserer fra flere af de for Modregning udenfor Konkurs gældende Betingelser, saaledes er ogsaa Videnskabens Stilling i Almindelighed

den, at den enten udtrykkelig anerkender en saadan vid Adgang eller ialtfald ikke finder noget at erindre imod den. Det er endog saa langt fra, at Forholdet stilles i den rette Belysning, at man tværtimod blot synes at betragte Modregning i Konkurs og Modregning udenfor Konkurs som to Grene af det samme uden principielle Forskelligheder, alene med visse Afvigelser i Enkeltheder. Fremstillingen af Forholdet i Konkurs tager da sædvanlig den Form, at man jævnfører Reglerne derfor med Reglerne for Forholdet udenfor Konkurs for at bestemme Forskellighederne, og paa denne Maade naar man saa til, at Adgangen til Modregning i Konkurs i visse Henseender dels er underkastet Begrænsninger, nemlig de alt omtalte, dels er udvidet i Forhold til, hvad der er Tilfældet udenfor Konkurs. Udvidelserne bestaar efter denne Fremstillingsmaade deri, at ogsaa uforfaldne og — med visse Indskrænkninger — betingede Fordringer, ifølge hvad der almindeligt antages, kan bringes i Modregning, ligesom Krav, der paa Grund af deres oprindelige Skikkelse ikke kunde kompenseres, men nu er blevne kompensable efter en ifølge Konkursopgørelsen stedfunden Omsætning, kan modregnes. Sædvanlig betragtes disse Udvidelser da som virkelige Udvidelser. Men naar man ser Forholdet paa den omtalte Maade, bliver det dog tvivlsomt, om man ikke, i visse Tilfælde ialtfald, med Kohler, hvis Fremstilling af Modregningen i Konkurs er baseret paa det her omhandlede Synspunkt, maa sige, at Udvidelserne kun er »tilsyneladende«. Thi naar det forhen ikke kompensable Krav ved en Omsætning gøres kompensabelt, er jo Hindringen for Modregningen fjærnet, saaledes at nu de almindelige Modregningsregler kan grite ind og komme til Anvendelse, og med Hensyn til uforfaldne Fordringer er jo

Forholdet oftest det, at de netop som Følge af Konkursen forfalder, saa at i Virkeligheden — ud fra den nævnte Betragtning — Modregningen ogsaa i dette Tilfælde kun bliver et Udslag af de almindelige Modregningsregler.

Jeg skal imidlertid ikke komme nærmere ind paa dette; det var kun min Mening at antyde, hvorledes Modregningen i Konkurs som Regel opfattes og fremstilles. Efter hvad jeg skønner, er Grundsynspunktet for saadanne Fremstillinger forkert. Det vilde passe, hvis der blot var Tale om Modregning med Dividenden; men ved Modregningen med det fulde Krav passer det ikke. Denne sidste Udvidelse, som ikke diskuteres sammen med de andre »Udvidelser«, skønt Opmærksomheden først og frømost burde fæstes paa den, gør, som sagt, Modregning i Konkurs principielt forskellig fra Modregning udenfor Konkurs. Modregning i Konkurs maa ses og bedømmes, ikke som et blot Udslag af den almindelige Adgang til Modregning, men som det, den virkelig er, en Ret for Kreditor til trods Debtors Fallit at skaffe sig sit fulde Tilgodehavende, en Dækningsret i egentlig Forstand. Den maa som andre Tilfælde, hvor en enkelt Kreditor særlig begunstiges, kræve en speciel Begrundelse, hvis den skal tilstedes. Det kan være, at man kan komme til at tilstede saa vid en Adgang til Modregning, som nu almindeligt gives; men Retsvidenskaben bør ikke undslaa sig for gennem en Undersøgelse at konstatere, om denne vide Adgang kan forenes med Konkurstanken, eller om der ikke rettelig bør opstilles visse Begrænsninger. Der kan ikke paa Forhaand anføres noget, som gør en slig Undersøgelse overflødig eller uberettiget. Man kan ikke nøjes med at paastaa, at Modregningen er noget ejendommeligt, noget for sig, og derfor, selv om den kan bevirke, at Kreditor faar

fuld Dækning for sit Tilgodehavende, ikke kan sammenstilles med andre Tilfælde, hvor en til Boets Aktiver hørende Ting eller Fordring tjener den enkelte Kreditor til særlig Fyldestgørelse. Thi hvorfor skulde Modregningen til Trods for, at den skaffer Kreditor særlig Dækning, dog behandles ud fra et andet Synspunkt end disse andre Tilfælde, hvor man dog er enig om at kræve en særlig Begrundelse? Maaske man vilde indvende, at Modregningen ikke vel lader sig behandle som en Dækningsret, eftersom den ikke i alle Tilfælde vil føre til Dækning, idet dette afhænger af, om den modregnende Part selv er solvent. Men det er klart, at der ikke kan tillægges dette nogen Betydning. Det er ganske vist i enkelte Tilfælde muligt, at Modregningen ikke giver Parten fuld Dækning paa Grund af hans faktiske Insolvens, i hvilke Tilfælde vedkommende Part naturligvis alligevel vil være interesseret i at gøre Modregningen gældende; men normalt vil dog den modregnende Part være solvent, saaledes at han ved Modregningen virkelig opnaar Dækning, og efter dette normale Forhold maa Retsordenen rette sig.

Naar man i Overensstemmelse med det udviklede helt igennem lader Konkursbetragtninger blive afgørende for Modregningen i Konkurs, maa man følgelig ogsaa for Modregningens Vedkommende se med lignende Øjne som ellers i Tilfælde af Konkurs paa den Mellemtilstand, der fremkommer ved, at Tidspunktet for Konkursens Indtræden falder senere — ofte betydelig senere — end Insolvensens Begyndelse. Konkurstanken kræver jo egentlig, om den ret skal ske Fyldest, det sidstnævnte Tidspunkt lagt til Grund, og man søger derfor ogsaa gennem Reglerne om Afkræftelser, saavidt det kan lade sig gøre, uden at Omsætningslivet lammes for stærkt, at afbøde Virkningerne af Fallittens sene Ind-

træden. Med Hensyn til Modregningen kan der da under den her omhandlede Forudsætning blive Spørgsmaal om Afkræftelse af en forinden Konkursen stedsfunden Modregning. Dette er imidlertid et Sidespørgsmaal, som foreløbig kan lades ude af Betragtning; der vil senere paa passende Sted i Fremstillingen blive gjort de fornødne Bemærkninger derom.

Idet jeg nu i Overensstemmelse med min Opgave særlig tager den danske Konkurslovs Bestemmelser i Betragtning, tør jeg da efter det udviklede med Hensyn til Adgangen til Modregning i Konkurs stille følgende Spørgsmaal: Er den Adgang, Konkursloven i sin § 15 hjemler til Modregning, rationelt begrundet? — og, hvis dette maa benægtes, hvorledes bør da Principperne for Adgangen til Modregning i Konkurs bestemmes? — — — — —

[Længere var Forf. ikke naaet. Foruden Behandlingen af det her til sidst rejste Spørgsmaal skulde Skriftet, efter hvad hans Optegnelser viser, i de følgende Kapitler have indeholdt følgende: Kap. III. Om Begrænsninger i Adgangen til Modregning udenfor Konkurs. — Kap. IV. Om Betydningen af de i Kap. III omhandlede Begrænsninger i Tilfælde af Konkurs. — Kap. V. Om fremmed Ret. — Kap. VI. Om Partsvedtagelser i Henseende til Adgangen til Modregning og deres Gyldighed i Tilfælde af Konkurs.

Men Sygdom og dermed følgende aandelig Nedtrykthed hindrede ham i at arbejde videre paa sit Skrift haade under hans Ophold i München til Midten af December og efter hans Hjemkomst i de faa Uger, der hengik til hans Død d. 7. Januar 1907. — Udg. Anm.]